

Karnovs historie

ved
W. E. von Eyben

.

KARNOVS FORLAG A/S
1996

© Karnovs Forlag A/S
Nytorv 19, 1450 København K

Omslag: Axel Surland
Lay-out: Christian Theil
Tegninger: Fücksel
Tryk: Fr. Martin A/S, Christiansfeld

Mekanisk, fotografisk eller anden gengivelse
af denne bog eller dele af den er ikke tilladt
ifølge gældende dansk lov.
Alle rettigheder forbeholdes.

ISBN 87-87227-08-8

Indhold

<i>W. E. von Eyben</i>	
Karnovs historie i hovedtræk	5
<i>Lise Hurwitz</i>	
Om begyndelsen	25
<i>Stephan Hurwitz</i>	
Nogle erindringer	31
<i>V. Wedell-Wedellsborg</i>	
M. Karnov	33
<i>Hans H. Karnov</i>	
Karnov i 50 år	35
<i>Bente Karnov</i>	
Familien Karnov	39

De juridiske kandidater - De første kommentatorer

<i>Erik Schultz</i>	
Min medvirken ved den første kommenterede udgave	43
<i>J. Günther-Petersen</i>	
Et par erindringer	47
<i>Mogens Christensen</i>	
1937 - 60 år efter	50
<i>Paul Høyrup</i>	
En digterisk lovkommentar	52
<i>De 11 juridiske kandidaters slutstillinger</i>	54
<i>M. Karnov</i>	
Tale ved medarbejderfesten 2. december 1955	55

Sagkyndige medarbejdere

<i>Steen Askholt</i>	
Karnov og skatten	60
<i>Grethe Buss og Bo Antonsen</i>	
Jul og sommer med Karnov	62
<i>Bjarke Rasmussen</i>	
To gange syv år med noter til byfornyelsesloven	66

<i>Børge Dahl</i>	
Bidrag til brug af Karnov	70
<i>Lennart Lynge Andersen</i>	
Hvalfangst og Karnov	84
<i>Susanne Nielsen</i>	
Realkredit og kommentararbejde	88
<i>Boris Hansen</i>	
I love Karnov	96
<i>H. Krag Jespersen</i>	
Den mand er farlig	98

Andre redaktionsmedarbejdere

<i>Steen Schierbeck</i>	
En ung students lidelser	102
<i>N. Eilschou Holm</i>	
Et arbejde med papirlapper	105
<i>Henning Birch</i>	
Mit stikord var »von«	107
<i>Per Sjøquist</i>	
Sagregistret - en students mareridt	110

Edb-Karnov

<i>Bo von Eyben</i>	
Karnov og edb	114

Karnovs Forlag

<i>Jens Peter Nielsen</i>	
Karnovs Forlag	122
<i>Svend Erik Skydt</i>	
Fra sortekunst til CD-ROM	128

Karnov internationalt

<i>Peter Lødrup</i>	
Den norske Karnov	138
<i>Birgitta Blom</i>	
Den svenske Karnov	141
<i>Claus Gulmann</i>	
EU-Karnov	145

Karnovs historie i hovedtræk

Af professor dr. jur. W. E. von Eyben

Netop nu er det 60 år siden, at overretssagfører *M. Karnov* tumlede med ideen om at udsende en *kommenteret* udgave af den lovsamling, som han allerede havde fremstillet i 2 udgaver, men vel at mærke uden kommentarer.

Udgangspunktet for lovsamlingen må søges i genforeningen med Sønderjylland i 1920. Et område, der hidtil havde hørt under tysk ret, kom herved ind under dansk jurisdiction og måtte nu acceptere lovgivningen i kongeriget Danmark, omend tyske regler i et vist omfang blev opretholdt i en overgangsperiode.

Det undrede imidlertid slesvigerne, at man ikke i Danmark havde en *Bürgerliches Gesetzbuch*, således som man var vant til fra tysk ret. Man spurgte advokaterne, om der ikke var mulighed for at stille en lignende dansk lovbog til rådighed. Svaret herpå var imidlertid negativt. Ganske vist havde man dengang og har for så vidt stadigvæk visse regler tilbage fra Danske Lov af 1683 som udtryk for gældende ret; men det drejer sig om bestemmelser, der kun på ganske enkelte områder har livskraft, idet de allerfleste regler i øvrigt forlængst er ophævet, erstattet af nye love eller bortfaldet ved ikke-brug.

Der opstod derfor den idé hos overretssagfører *M. Karnov*, som praktiserede i Sønderjylland, at man måtte kunne udarbejde en lovbog, der i nogen grad kom til at svare til *Bürgerliches Gesetzbuch* (BGB). Han påtog sig den opgave at udarbejde en sådan lovbog, idet han på samme måde som i BGB ordnede de gældende regler systematisk; men i modsætning til BGB medtog han også regler fra andre dele af retssystemet, navnlig reglerne fra den offentlige ret. Det var klart, at der i første omgang kun kunne præsteres en lovsamling, som var praktisk taget ukommenteret, men allerede denne form for en lovsamling var i høj grad en hjælp for dem, der nu skulle vænne sig til et helt nyt retssystem. Dette var oprindelsen til den første udgave af en så-

dan lovsamling, der kom i året 1924. Denne udgave hed »Hvermands Lovbog«. Den henvendte sig udtrykkelig til ikke-jurister. Til udgiverens overraskelse blev den imidlertid i betydelig udstrækning anskaffet også af jurister, selvom de i forvejen havde mere omfattende lovsamlinger. Der var derfor anledning til at udsende en ny udgave, hvilket skete i 1932.

Det var væsentligt for Karnov at lave den nye lovsamling meget praktisk og tilgængelig også for andre end jurister, hvilket kunne lade sig gøre ved et ret simpelt, men omfattende registersystem, og dernæst var det nødvendigt, at denne lovsamling blev holdt i kraft ved udsendelse af tillægshæfter, idet samtlige danske love naturligvis oftere blev ændret end BGB.

Der opstod herefter hos Karnov den tanke, at han - på samme måde, som BGB udkommer med kommentarer - kunne producere en tilsvarende kommenteret udgave af den nystartede danske lovsamling.

Karnov henvendte sig i 1937 til en ung professor, som havde haft succes, og som tillige måtte antages at være særdeles praktisk indstillet: *Stephan Hurwitz*, idet han anmodede ham om at foranstalte en kommenteret udgave af lovsamlingen. Hurwitz havde mange betænkeligheder, idet han bl.a. måtte anse det for praktisk umuligt for en enkelt mand, ja måske endda for et større antal samarbejdende kommentatorer, at skrive en bare nogenlunde fyldestgørende kommentar til samtlige de love, som til enhver tid var gældende i Danmark. Der var fare for, at disse kommentarer blev meget overfladiske og måske på mange punkter direkte vildledende, og i så fald var en kommenteret udgave værre end ingen. Der savnedes ikke advarsler mod, at han gav sig i kast med opgaven. Jeg har spurgt mange herom, og de har alle bekræftet, at de havde en meget negativ indstilling. En af dem måtte dog udtale, at han - trods nært venskab med *Stephan Hurwitz* - ikke blev spurgt herom, men hvis det var sket, ville han helt sikkert have fremsat samme advarsel.

Trods alle betænkeligheder påtog *Hurwitz* sig at forestå en kommenteret udgave af Karnovs Lovsamling, idet han dog måtte betinge sig, at han fik en række yngre jurister som medarbejdere.

Herefter engagerede *Hurwitz* i 1937 11 yngre juridiske kandidater og en enkelt cand. polit, således at han påtog sig at udar-

bejde de almindelige retningslinier og at gennemse samtlige kommentarer.

Af forordet til 3. udgave fremgår det, at det drejede sig om følgende:

Sagførerfuldmægtig, cand. jur. *Niels Alkil*,
fg. Sekretær i Justitsministeriet cand. jur. *Elisabeth Boysen*,
Sekretær i Frederiksberg Kommunes juridiske Forvaltning,
cand. polit. *K. V. Bruun*,
Sagførerfuldmægtig, Universitets-Manuduktør, cand. jur. *Mogens Christensen*,
fg. Sekretær i Justitsministeriet, cand. jur. *W. E. v. Eyben*,
Sekretær i Privatbanken, cand. jur. *J. Günther-Petersen*,
fg. Sekretær i Justitsministeriet, cand. jur. *Paul Høyrup*,
fg. Sekretær i Justitsministeriet, cand. jur. *Niels Anton Poulsen*,
fg. Sekretær i Justitsministeriet, cand. jur. *N. Schaumburg-Christensen*,
fg. Sekretær i Indenrigsministeriet, cand. jur. *Erik Schultz*,
Sagførerfuldmægtig, Universitets-Manuduktør, cand. jur. *Kjeld Sonne-Holm*,
fg. Sekretær i Justitsministeriet, cand. jur. *Henrik Zytphen-Adeler*.

Der går den skrøne, at Stephan Hurwitz udvalgte sine unge juridiske medarbejdere ved at gennemgå sidste liste over juridiske kandidater - dvs. fra januar 1937 - og derefter simpelthen henvendte sig til de 11, som havde de største eksaminer. Dette er ikke helt rigtigt, det gjaldt kun 3 af dem (*Elisabeth Boysen*, *Paul Høyrup* og undertegnede - en enkelt med tårnhøj eksamen undslog sig så vidt jeg ved), *Niels Anton Poulsen*, *Zytphen-Adeler*, *Schultz* og *Sonne-Holm* blev først færdige i juni 1937 og *Alkil* og *Günther-Petersen* endda først i januar 1938, medens til gengæld *Mogens Christensen* og *N. Schaumburg-Christensen* var kandidater fra juni 1936. Unge var vi alle, og nogen praktisk erfaring havde vi ikke. For skatterettens vedkommende henvendte man sig til en cand. polit. ud fra den betragtning, at juridiske kandidater savnede ethvert kendskab til denne vigtige disciplin. Som det ses, blev det nødvendigt at udvide den oprindelige snævre kreds.

På grundlag af de dengang offentliggjorte kandidatlistes kan det udregnes, hvad karaktererne var for de 11 juridiske kandidater. Gennemsnittet var 195. Dette kan sammenholdes med, at der

til »kancellilaud« krævedes 182 og til det næsten uopnåelige »præ«: 206.

Medarbejderne gik i gang med arbejdet, idet de delte lovstoffet imellem sig, som de var venner til, og som de havde interesser, og navnlig som de hver for sig havde tid. Det var helt klart, at der sjældent blev tale om nogen egentlig specialisering. Alle medarbejderne måtte påtage sig de opgaver, som fandtes, og undertiden udarbejde kommentarer på områder, som de end ikke i drømme havde tænkt sig at skulle beskæftige sig med. Som det fremgår af forordet bistod jeg også ved selve hovedredaktionen. Bistanden bestod navnlig i at få fordelt kommenteringen af de forskellige love på rimelig måde - og herudover tage sig af nogle rester hist og her, som det voldte vanskeligheder at få afsat eller var så ukomplicerede, at det ikke kunne betale sig at udfolde store bestræbelser for at få loven afsat. Stephan Hurwitz påtog sig at kommentere retsplejeloven alene, og jeg tog mig af straffeloven.

Det blev klart for Hurwitz, at det simpelthen oversteg hans kræfter at gå hver enkelt kommentar igennem og kontrollere, om alt var i orden. Han måtte stole på de enkelte medarbejdere og indskrænke sig til stikprøver og i øvrigt til at vejlede, hvor der måtte være tvivl. Grundlaget for det arbejde, der blev udført, måtte herefter være de tilgængelige kommentarer og det foreliggende retsstof i juridisk litteratur, tilgængelige domssamlinger og lignende trykte kilder. Nogen selvstændig stillingtagen til de enkelte problemer kunne man ikke forvente, og dette var heller ikke tilsigtet. Ikke desto mindre har nogle medarbejdere benyttet sig af lejligheden til - forsigtigt - at give udtryk for deres egen opfattelse, uden at det har støttet i en af de sædvanlige retskilder eller litteraturen.

Hermed forelå 3. udgave af lovsamlingen i 1938.

Formålet

Lovtekst - Det var tilsigtet, at lovsamlingen skulle indeholde alle de vigtigste stadig gældende lovtekster, og at man overalt indarbejdede de ændringer, som måtte være kommet, således at hver lov herefter fremtrådte som en fuldstændig lovebekendtgørelse, en form for orientering, som dengang ikke var så almindelig, som den er blevet det senere, navnlig efter, at det teknisk er blevet let at føre lovteksten ajour med ændringer. Læseren kunne herefter

begrænse sig til at se i en enkelt lov og skulle ikke søge at indarbejde de talrige ændringer, som måtte være kommet i tidens løb; kommentatorerne havde sørget for, at lovteksten var aktuel.

Det var ikke tilsigtet at medtage samtlige *love*, men det var på den anden side meningen, at alle love af generel betydning skulle gengives med kommentarer. Man udelod derfor lokale love, tidsbegrænsede love og i øvrigt love af meget speciel karakter. Det var yderligere tanken, at de vigtigste *bekendtgørelser*, udstedt i medfør af lovene, også skulle medtages i tilslutning til de enkelte love, hvortil de sluttede sig. Det var herefter klart, at man kun i meget begrænset omfang kunne medtage bekendtgørelser, men de kunne dog citeres i notestoffet og ofte med ret omfattende referat af indholdet. *Cirkulærer* kunne principielt ikke medtages. Først senere kom man ind på at inddrage vigtigere cirkulærer af generel karakter.

Som lovsamlingen har udviklet sig, er resultatet blevet, at der meget sjældent savnes en aktuel lovtekst. - Dette fremgår af de nuværende systematiske registre, hvor de udeladte love er angivet, men noteret med *).

Det volder en del vanskelighed at få stoffet med tilstrækkeligt hurtigt, idet navnlig Ministerialtidende, som rummer cirkulærestoffet, ofte kommer 1-2 måneder efter udløbet af den måned, hvori cirkulæret er udstedt.

Noter - Principperne for udarbejdelse af noter er, at man medtager alt, hvad der kan antages at have praktisk betydning.

Det er naturligvis udelukket udførligt at gengive alle domme, der fortolker loven, in extenso, men det er et princip, at der ikke bare medtages en henvisning til årstal og sidetal i Ugeskrift for Retsvæsen, men også gives et koncentreret referat af det hovedproblem, som foreligger i sagen, og den løsning, som retten har fundet frem til. De faktiske forhold, som varierer fra sag til sag, omtales kun, hvis dette er strengt nødvendigt f.eks. for overhovedet at forstå, hvad der er problemet i sagen. Dette princip benyttes allerede ved udarbejdelse af tillægshæfterne til lovsamlingen.

Det har vist sig, at man ved redaktionen af kommentarer i lovsamlingen ikke har meget hjælp i »hovederne« til dommene i UfR,

der ofte indeholder temmelig udførlige gengivelser af sagens faktiske forløb, således som den er forelagt retten. Det er muligt, at der - i overensstemmelse med traditionen - i UfR skal medtages sådanne undertiden ret lange redegørelser for sagens faktiske forløb, men det er anset for unødvendigt og nærmest for uheldigt, hvis man gjorde noget lignende i noterne til lovsamlingen. Det viser sig da også, at eksperterne, ved udarbejdelse af kommentarer i hovedsamlingen, enten direkte benytter disse korte gengivelser af dommens principielle indhold eller i hvert fald udarbejder noterne efter samme principper. Domme, som alene angår fortolkning af kontrakter eller rene bevisspørgsmål, og som derfor ikke har nogen principiel betydning, bliver udeladt. Resultatet er, at det store flertal af domme kan medtages i lovsamlingen, idet det viser sig, at den allerstørste del af de afsagte domme, som bliver publiceret, har relation til en eller anden lovbestemmelse. Fra og med året 1995 medtages i tillægshæfterne i løbet af året imidlertid også de øvrige trykte domme, altså f.eks. om retskildeproblemer, almindelige grundsætninger mv.

Manuskript til domsnoter udarbejdes allerede, når der foreligger spaltekorrektur på domsafdelingen i UfR, hvorefter sidetal indføres, når ombrydning er sket. Indskrivningen af domsnoter kan derfor i praksis foreligge, når dommene fremkommer i UfR.

Kritiske udtalelser over for domsafgørelser og administrative udtalelser forekommer normalt ikke i noterne, idet der ikke tilsigtes en videnskabelig bearbejdelse. Formålet er alene at fremlægge det foreliggende. I enkelte tilfælde kan det dog ske, at der tages særlig stilling til afgørelser, evt. på den måde at de betegnes som værende af tvivlsom rigtighed. Er der forskellige opfattelser af et retligt problem, omtales de alle, men man kan evt. af rækkefølgen i opregningen af disse opfattelser slutte sig til, hvad kommentatoren har mest sympati for.

Når det drejer sig om *nye love*, gøres der opmærksom på forholdet til ældre love, således at de ændringer, som den nye lov medfører, bliver klart ridset op. Dette er i særlig grad tilfældet med de kommentarer, som gives til nye love, der kommer i tillægshæfterne i årets løb. Det er af væsentlig betydning for læserne straks at blive orienteret om de ændringer, der er sket, og dette lader sig relativt let gennemføre, fordi det materiale, som står til rådighed for Folketingets medlemmer, også går til lovsamlingens redaktion, som på grundlag heraf udarbejder noterne til lovene.

Hovedsamlinger, supplementsbind og tillægshæfter

Hovedsamlingen udkom i de første mange år med forskellige tidsintervaller, oprindelig i et enkelt bind, men fra og med 4. udgave i 1948 i 2 bind og fra og med 11. udgave i 1986 hvert 3. år i 3 bind, men med suppleringsbind i de mellemliggende år.

Hvert bind indledes med en emnefortegnelse, som tillige angiver navnene på de enkelte medarbejdere, som har medvirket ved de forskellige afsnit.

Supplementsbindene dækker årene mellem hovedsamlingerne, de indeholder alle nye love fra det år, som er gået, med kommentarer, samt alle love, hvor der i årets løb er sket ændringer, optrykt med ændringerne indarbejdet og kommentarerne ajourført. Også alle lovbekendtgørelser fra året er optrykt og kommenteret. Med 3 års mellemrum mellem hovedsamlingerne kommer man altså op på i alt 7 bind som maksimum. Hvis der skæres ned til ny hovedsamling hvert 2. år, indskrænkes dette maksimumstal til 5.

Som det fremgår af det anførte, er lovstoffet ordnet *systematisk*. Også dette har givet anledning til overvejelser, idet en gennemført systematik er overordentlig vanskelig. Adskillige love hører efter deres natur hjemme i forskellige afsnit, hvorfor redaktionen må træffe et valg og i øvrigt gå ud fra, at man ved hjælp af registre trods alt er i stand til at finde en lov, hvor den så end måtte blive placeret.

Tillægshæfterne udkom oprindeligt som love m.m. fra den mellemliggende periode, udarbejdet af M. Karnov selv, men fra 1951 overtog jeg dette arbejde og udarbejdede tillige kommentarer til de nye love. Oprindeligt blev disse tillægshæfter udsendt, når der var stof til 16 sider, men fra 1990 blev systemet lagt om, således at der kommer 6 hæfter årligt (»gule hæfter«), men for at dække de øjeblikkelige behov udsendes mellem de gule hæfter fortryk, som endog kan indeholde love, som vel er vedtaget af Folketinget, men endnu ikke stadfæstet og udkommet i Lovtidende. Men når der er stof nok hertil, udsendes et »gult hæfte«, der indeholder alt, hvad der er udkommet indtil da, hvadenten det har været optaget i fortrykket eller endnu ikke er udkommet. De hvide fortryk kan derfor og bør - som følge heraf - kastes væk.

De gule hæfter indeholder tillige akkumulerede *systematiske registre*, således at de stadig holdes ajour, og tillige udarbejdede

noter med *retsafgørelser og andre fortolkningsbidrag*, akkumuleret i årets løb, således at det sidste hæfte i året, nr 6, indeholder en fuldstændig gennemgang af notestoffet, d.v.s. trykte retsafgørelser og andre fortolkningsbidrag fra den almindelige tidsskriftslitteratur, men ikke stof fra nye lære- eller håndbøger eller kommentarværker vedr. de enkelte love.

Dag-til-dag arbejdet

Det var helt afgørende, at ajourføring af såvel lovstof som retsafgørelser m.m. blev foretaget så hurtigt som muligt. Målet var, at love normalt skulle foreligge kommenteret allerede den dag, loven udkom i Lovtidende, og at retsafgørelser m.m., blev opsamlet med korte mellemrum (i de gule hæfter). Udarbejdelse af noter til nye love foregår i praksis på den måde, at noter udarbejdes, så snart der foreligger betænkning herom fra Folketingets udvalg. Hvis loven indstilles enstemmigt til vedtagelse, er der ikke noget problem. Der sker normalt ikke ændringer herefter, bortset fra at der i enkelte tilfælde kan komme tillægsbetænkninger. Det samme gælder, når det fremgår af betænkningen, at der er flertal for forslaget, evt. med visse ændringer. På grundlag af lovforslaget med dets bemærkninger og udvalgets evt. særlige bemærkninger kan lovteksten og noterne udarbejdes. Hvis det fremgår af loven eller bemærkningerne hertil, at den nye lov i realiteten er i overensstemmelse med tidl. praksis, kan noter herom fra lovsamlingen inkorporeres. I indledningsnoten kan der - ligeledes på grundlag af lovforslagets bemærkninger - udarbejdes en kort oversigt over det væsentlige nye i den kommende lov.

Vanskeligheden ligger navnlig i, at der følges forskellig praksis i ministerierne, både med hensyn til kvalitet og kvantitet. Navnlig er der forskellig praksis m.h.t., hvad der bør stå i den almindelige indledning til bemærkningerne til lovforslaget, og hvad der anføres i særbemærkningerne til de enkelte bestemmelser. Ofte gentager bemærkningerne kun, hvad der står i selve lovteksten og skal derfor ikke gentages i noterne. Nogle bemærkninger til lovforslag er mere »snakkesalige« end andre, så der må ske en bearbejdelse, således at alt det relevante og kun det kommer i koncentreret form. Fyldeord (»I denne forbindelse bemærkes, at . . .«) og den ofte helt overdrevne brug af modalverber (»vil kunne«, »skulle kunne« etc.) må udelades, og den fortsatte brug af indviklet kancellistil kræver en bearbejdelse.

Resultatet er, at kommentarer til lovsamlingen næsten altid kan foreligge, når loven kommer i Lovtidende, undertiden endda tidligere. Efterhånden er man kommet ind på, at noter endda kan udarbejdes, før der foreligger betænkning, idet det er let i de fleste tilfælde at foretage de ændringer, som måtte blive resultatet af arbejdet i folketingsudvalget.

Det er en belastning for alle, der medvirker ved Karnovs Lovsamling, at Folketinget arbejder på den måde, at de store lovbygger kommer i maj-juni måned - det kan endda gå - men det er aldeles overvældende at skulle behandle de love, der kommer i de sidste uger før jul - i 1995 blev ialt 74 love vedtaget i december. Mange af disse love skal træde i kraft 1. januar derefter. Det er blevet kritiseret gang på gang, men Folketinget vil eller kan ikke arbejde på anden måde. Det må betegnes som en grov hensynsløshed over for dem, der anvender lovene i praksis. Men dette synes at være uden nogensomhelst betydning for Folketinget. Det er forståeligt, at de sagkyndige, som bistår os, klager over det forcerede arbejde netop på et tidspunkt, hvor familieliv og andre personlige interesser burde kunne placeres på et rimeligt niveau. Dette understreges af medarbejderne i de følgende afsnit. For redaktion og forlag er det endnu værre. For her skal alle tråde samles, og desværre er det således, at det er den, der afleverer sidst, der bestemmer, hvornår arbejdet kan gå videre til næste led.

Det bliver endnu værre, når søgning efter oplysninger ved hjælp af edb blive ganske almindeligt, for slet ikke at tale om, hvordan det vil gå, hvis oplysninger kan gives on line.

Arbejdet med at kommentere love i løbet af året blev i det væsentlige varetaget af mig, men dog således, at skattelove og komplicerede love måtte behandles af eksperter. Fra januar 1996 er arbejdet overgået til hovedredaktionen og dens medarbejdere.

Aktualitetskravet fremgår af en ordveksling mellem forlaget, der ved oversendelse til en medarbejder skrev, at sagen hastede, og medarbejderen der tilføjede følgende bemærkning: »Jeg troede, at alt hastede ved arbejdet med lovsamlingen«.

Registre

Det er overordentlig vigtigt, at man sætter sig ind i registersystemet, hvis man skal kunne få det rette udbytte af Karnovs

Lovsamling. Der er navnlig tale om fire registre, nemlig et alfabetisk register, et kronologisk register, et systematisk register og et sagregister.

Det *alfabetiske register* omfatter love opstillet alfabetisk efter lovens betydende ord eller kaldenavn. Der henvises til sidetal i lovsamlingen og til placeringen i det systematiske register.

Det alfabetiske register anvendes med fordel, når man på forhånd ved, hvilke love man skal søge i.

Det *kronologiske register* omfatter alle i lovsamlingen medtagne love, bekendtgørelser og cirkulærer m.v., nævnt efter dato og lovnummer, med angivelse af sidetal for placering i lovsamlingen. * foran sidetallet angiver, at loven indgår i en lovebekendtgørelse. Love m.v., som kun er medtaget i registrene, er forsynet med henvisning til det pågældende afsnit i systematisk register.

Har man oplysninger om en lovs dato og nummer, er det kronologiske register velegnet til en hurtig søgning.

Det *systematiske register* er et komplet register over gældende love m.v., idet der kun ses bort fra love vedrørende Færøerne, Grønland, EU (men fremgår af EU-Karnov), årlige indfødsretslove, finanslove og statslånslove. Selv om en lov på grund af sin meget specielle, særligt sin lokale og/eller tidsbegrænsede karakter, ikke er medtaget i lovsamlingen, er den medtaget i registret, markeret med en stjerne. Udenfor falder kun love, som, skønt de ikke er ophævede, må antages at være uden praktisk betydning. Bekendtgørelser og cirkulærer m.v. angives normalt i registret med en tankestreg foran.

Det systematiske register er særligt velegnet til søgninger og overordnet orientering indenfor et afgrænset retsområde.

Sagregistret omfatter ca. 15.000 stikord og synonymer og er derfor velegnet til en problemorienteret søgning. For hvert ord er der henvisning til paragraf (**fede typer**) og sidetal (almindelige typer).

Ved benyttelse af registret skal man holde registrets opbygning for øje.

Sagregistret er gennem årene søgt forbedret også med bistand af bibliotekskyndige, og det er hensigten at forlade systemet med indgang gennem meget omfattende hovedord, således at man i stedet kan nøjes med et enkelt opslag vedr. det opsøgte ord.

Det er efterhånden blevet almindeligt, at administrationen udsender lovbekendtgørelser, nemlig når en lov er blevet ændret så mange gange, at den efterhånden er ganske uoverskuelig, navnlig hvis man skal bruge den officielle Lovtidende. Dette er blevet mere og mere almindeligt som følge af nye tekniske muligheder. I Karnovs Lovsamling medtager man ikke disse lovbekendtgørelser i tillægshæfterne, idet loven jo altid er ført ajour til og med sidste hovedudgave, således at der alene kan blive tale om at finde frem til ændringer, som er kommet i den forløbne del af tre-årsperioden efter sidste hovedudgave. Da det imidlertid trods alt kan have interesse at vide, om der skulle være kommet en lovbekendtgørelse i løbet af denne periode, er der i det systematiske register særligt gjort opmærksom på den sidste lovbekendtgørelse, hvis den måtte være kommet i løbet af den forløbne del af mellemprioriteten.

Som særlige tillæg udsendes hvert år et særligt hæfte med de mest anvendte takster for *afgifter og salærer* m.m.

Fra og med 1995 udsendes tillige som særhæfte også et *register over retsafgørelser og andre fortolkningsbidrag*, med det samme indhold som findes i gult hæfte 6 som notetillæg, men her ordnet *alfabetisk* efter lovens almindelig anvendte titel eller på ulovbestemte områder efter den almindelig anvendte betegnelse herfor. Med denne oversigt over retsafgørelser og andre fortolkningsbidrag suppleres bl.a. UfR's registre.

Kontrol

Det ville være tiltalende også fra et redaktionelt synspunkt, om der kunne præsteres et værk med meget få fejl, herunder trykfejl, citatfejl, urigtigt gengivne tal. Men her står man overfor et praktisk økonomisk problem. Hvis der skulle gennemføres en citatkontrol ved samtlige de henvisninger, der findes i et sådant værk, ville det betyde dels en meget stor økonomisk belastning, dels en væsentlig forsinkelse ved værkets fremkomst og ved tillægshæfternes udgivelse. Man har derfor afstået fra at gennemføre en fuldstændig citatkontrol, som angår hver enkelt opslags-

sted, vel vidende, at der rundt omkring i værket findes et vist antal fejl. Det er klart, at hver enkelt medarbejder for sit område søger at undgå fejl, men al erfaring viser, at der nødvendigvis må opstå fejl ved et værk af en sådan karakter. En af de sædvanligt forekommende fejl er en urigtig årstalsangivelse, således at man forgæves leder i Ugeskriftet for Retsvæsen 1971 efter en dom, som rettelig findes i årgangen 1970. Redaktionen har naturligvis, som alle andre redaktioner, bedt om at få oplysninger fra abonnenter om fejl, som på en eller anden måde bliver konstateret. Det er et meget ringe antal henvendelser, som kommer af den art, og naturligvis giver hver enkelt henvendelse anledning til, at fejlen omgående bliver berigtiget såvel i notetillæg som i særlige fortegnelser over trykfejl m.v. Det er imidlertid ganske ejendommeligt at konstatere, at hvis der virkelig indløber en fejl af afgørende betydning, henledes opmærksomheden herpå fra mange forskellige sider. Det kan tages som et vist udtryk for, at de fejl, der findes, vel kan være generende, men dog ikke har haft afgørende betydning ved eftersøgning af stof efter lovsamlingens system. Rene trykfejl, som ikke giver anledning til nogen meningsforstyrrelse, må man bagatellisere. De generer kun læsernes ordens- og skønhedssans og virker blot irriterende. De har imidlertid ingen reel betydning, og man må derfor affinde sig med dem.

Trykning

Karnovs Lovsamling blev i 1938 fremstillet af Egmont H. Petersen kgl. Hof-Bogtrykkeri og derefter gennem 25 år på Bianco Lunos Trykkeri, hvis meget dygtige medarbejdere, heriblandt den meget dygtige leder af det daglige arbejde, *Kaj Nielsen*, var indekserceret i systemet på en sådan måde, at de bidrog væsentligt til dels at undgå fejl, dels at få værket til at fremtræde på en praktisk og tiltalende måde.

8. udgave 1972 gav anledning til overvejelser om tryksats, format og mange andre tekniske spørgsmål, og denne udgave fremtrådte herefter med et væsentligt andet udseende end de tidligere udgaver. Medens man tidligere i tryksatsen gjorde en afgørende forskel imellem lovtekster og noter, besluttede man sig for at anvende samme type i begge dele af lovsamlingen, således at noterne alene markeres ved at være anbragt forneden på siden adskilt fra lovteksten ved en punkteret linie. De forskellige love adskilles fra hinanden ved en fed streg. Tidligere blev noterne trykt med meget små typer, og man skulle have gode øjne for at

læse dem ubesværet. Med tanke på noternes vigtighed var det naturligvis uheldigt. Nu blev dette problem løst.

Værkets fysiske omfang var et andet problem. Bindenes tykkelse blev begrænset ved koncentreret pladsudnyttelse. Ingen pompøse overskrifter, ingen unødvendig spatiering (streger og kvadrater er benyttet som signaler i stedet), og mindst mulig margen medfører, at der anbringes en sort firkant ud for hver begyndende paragraf og en tom kvadrat ud for hvert begyndende stykke af en paragraf.

Nogle standardforkortelser er gået igen fra de tidligste udgaver af lovsamlingen. Man anvender konsekvent som betegnelse for love, bekendtgørelser og cirkulærer årgang og nummer. »Lov« er forkortet »L« (tidligere angivet som et lille l, men på grund af forvekslingsmulighed med éttal nu erstattet med et stort L). Bekendtgørelse forkortes konsekvent »bkg«, lovbekendtgørelse »lbkg«, cirkulære »cirk«. Den almindelige domssamling i Ugeskrift for Retsvæsen angives med »U«, årstal og derefter sidetal. Alle samlingers enkelte bind angives med tilføjelse af årstal, ikke bindets nummer, som jurister ikke arbejder med. *NTfK* 1971 126 betyder herefter Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab, 1971, s. 126.

Da værket vil omfatte et utal af henvisninger til litteratur m.v., har man anset det for upraktisk at angive samtlige forkortede litteratursteder i en samlet fortegnelse; man må derfor efterse indledningsnoten til hver lov eller hvert afsnit, hvoraf det fornødne fremgår. Iøvrigt har man afskaffet punktum som forkortelsestegn, idet dette viser sig at være overflødigt.

En side i lovsamlingen svarer nu til 2,2 sider i Lovtidende.

EU-Karnov

Danmarks tilslutning til EF bevirkede, at den nationale lovsamling naturligt fik et nyt virkefelt. Der skete henvendelse herom såvel til Karnovs forlag som til Juristforbundet, og det blev diskuteret, om ikke der burde blive tale om et samvirke mellem de nævnte. Det endte imidlertid med, at Hans Karnov afslog et sådan samarbejde, fordi han fandt, at der herved skete en udnyttelse af Karnov-navnet. Han overlod herefter gerne arbejdet til Juristforbundets Forlag, men var parat til, hvis dette forlag ikke ville påtage sig

det, da at stå for udgivelsen. Det sidste blev resultatet. Det kom til at koste ham et betydeligt underskud ved den første udgave. I marts 1974 forelå resultatet: EF-Karnov, som indeholder en samling af de EF-regler, som har praktisk interesse for danske, udarbejdet principielt efter samme system som den nationale lovsamling. Om EU-Karnov findes der s. 145 ff en redegørelse.

Edb-Karnov

Det var en selvfølge, at lovsamlingen også måtte udkomme i elektronisk udgave. Den første edb-udgave udkom i 1993 og udsendes nu mindst to gange om året i ajourført tilstand. Også dette omtales i et særligt afsnit nedenfor, s. 114 ff.

Karnov i de øvrige nordiske lande

Lovsamlingen udkommer nu også i norsk udgave, og en tilsvarende svensk er under forberedelse, jf. herom s. 136 ff og 141 ff.

Redaktion, forlag og sagkyndige medarbejdere

Hans H. Karnov forlod i 1982 Bianco Lunos Bogtrykkeri og indledte hermed samarbejdet med ITID, som 1. juli 1986 erhvervede hele forlagsvirksomheden, idet Hans H. Karnov indså, at der måtte træffes en ordning, som kunne fungere, så man ikke stod i en vanskelig situation, når han faldt fra. Hermed gled familien Karnov ud af billedet. De allerede indarbejdede principper blev fastholdt, men med blik for ændringer, under det store selskab, Thomson Corporation. Og selv om Karnovs Lovsamling må anses som en bagatel inden for denne store virksomhed, fik indehaveren, Sir Thomson, så stor interesse herfor, at han ved selvsyn ville se, hvordan det kunne lade sig gøre at drive en sådan virksomhed med så stor effektivitet.

Overretssagfører M. Karnov, som tog initiativet til lovsamlingen, var den drivende kraft indtil sin død i 1962. Ledelsen af forlaget blev herefter varetaget af den ældste søn, Erik D. Karnov, indtil dennes død i 1970, og derefter af den anden søn, Hans H. Karnov.

M. Karnov var idémanden og grundlæggeren, han blandede sig ikke i redaktionens arbejde, men stolede fuldt ud på kvaliteten heraf. Han var åben for forslag om forbedringer, uanset omkostningerne herved, men passede ellers nøje på økonomien. De første mange år kunne man købe ny udgave for nedsat pris mod

at aflevere den ældre, som han så søgte solgt til andre, for hvem det ikke var afgørende at have det sidste nye med. Hans søn, Erik D. Karnov, var travlt beskæftiget med andet arbejde og kunne derfor kun i begrænset omfang tage sig af lovsamlingens problemer. Hans H. Karnov var civilingeniør, men helligede sig efterhånden fuldt ud lovsamlingens problemer. Han reorganiserede forlaget fuldstændigt, begrænsede antallet af medarbejdere der og fik gennemført talrige tekniske forbedringer. 2 af de unge medarbejdere på forlaget beholdt han. Den ene, *Jens Peter Nielsen*, blev faktisk leder af det daglige arbejde og er fra 1. juli 1986 forlagschef for forlaget. Den anden, *Jørgen Lund*, redaktionschefen, har den daglige kontakt med redaktører, sagkyndige medarbejdere og mange andre.

Redaktionen havde oprindelig professor Stephan Hurwitz som ene hovedredaktør, men fra og med 1954 indtrådte jeg som medredaktør. Hovedredaktionens sammensætning ved de forskellige udgaver er anført s. 124.

Medarbejderstaben er undergået meget væsentlige forandringer. I stedet for de oprindelige 12 yngre kandidater er der nu en stab af medarbejdere på omkring 200, som hver har sit speciale. Allerede ved 4. udgave i 1948 var der ca. 50 medarbejdere med særlig kendskab til deres område, og det samme gjaldt ved 5. udgave i 1955. Meget ofte repræsenterer hver enkelt medarbejder ekspertisen på det pågældende område, således at der præsteres en kommentar, som vanskeligt kan opnås på anden måde. I nogle tilfælde er de pågældende medarbejdere også knyttet til specialudgaver af lovkommentarer, men da formålet med Karnovs Lovsamling er et væsentligt andet end ved speciallovudgaver, har dette ikke givet anledning til vanskeligheder.

De sagkyndige navne er for hvert område angivet i indledningen til hvert bind ud for deres afsnit, uanset at der (for ældre love) kan bygges videre på kommentarer i tidl. udgaver. Selv om mange af disse medarbejdere er trofaste støtter, som går igen fra udgave til udgave, skifter de fleste meget ofte, simpelthen fordi de får en anden stilling eller blot et nyt arbejdsområde. Ansvar for ligger under alle omstændigheder hos medarbejderen og redaktionen af den nye udgave. I de gule hæfter og fortryk hertil anføres den sagkyndiges navn i en note til hver lov, som de har medarbejdet ved. Her er der ingen problemer ved denne fremgangs-

måde, da det drejer sig om nye love eller ændringslove. Man støtter sig ikke til ældre kommentarer, bortset måske fra særlige tilfælde og kun i enkelte noter. Men i hovedsamlinger og de årlige tillægssamlinger måtte man også medtage kommentatorer i ældre udgaver, undertiden endda helt tilbage til de ældste kommenterede udgaver, hvis man skulle være helt korrekt.

Da Karnovs Lovsamling optrådte i juridiske kredse, var den ærligt talt ret upåagtet, og man betragtede det vist ikke som god tone at benytte et sådant værk for at nå frem til en redegørelse for et eller andet juridisk problem.

Efterhånden som arbejdet er skredet frem, og kommentaren er blevet mere og mere omfattende, er forholdet vel nu det, at Karnovs Lovsamling - som det ofte er blevet sagt - er det sted, hvor man med fordel kan begynde enhver undersøgelse, ligegyldig hvilket juridisk problem man så skal have fat i. Den giver naturligvis ikke svar på ethvert spørgsmål, og dette er ikke tilsigtet. Den giver en anvisning på, hvorledes man skal bære sig ad med at komme videre, og for den, der kun ønsker en vis foreløbig orientering, rækker den. Hermed er oplagstallet da også gået betragtelig frem. Oplagsstørrelsen er nu 8.500.

Som det fremgår af det følgende var Karnovs økonomi i de første år meget anstrengt og honorarer til de medvirkende tilsvarende lave. Det var jo også derfor, at man måtte nøjes med unge juridiske kandidater til at udføre kommentararbejdet, og det var årsagen til, at man benyttede sig af studerende jurister til almindeligt redaktionelt arbejde. Det vil fremgå af det følgende, at de unge ikke alle var begejstrede for honorarernes størrelse. Man kan bagefter undre sig over, at det alligevel var muligt at skaffe kvalificeret arbejdskraft både til det ene og til det andet. Først senere fik man forhandlingsmæssigt styr på det.

De enkelte medarbejdere, som udarbejder kommentarer til enkelte love eller afsnit af love, honoreres i princippet efter den ordning, som gælder for videnskabelige arbejder. Der er imidlertid den vanskelighed ved at benytte disse satser, at de ikke uden videre er overførlige. Det må erkendes, at lovteksterne i sig selv ikke er forfatterens produkt, men lovgiverens. Det må også slås fast, at forgængernes noter har den største betydning for dem, der fører en lovkommentar videre. Det er derfor meget vanske-

ligt at bedømme den indsats, som foretages, på en rimelig og retfærdig måde, og man må vel erkende, at arbejde af denne karakter ligesom andet teoretisk, juridisk arbejde ikke honoreres på samme måde, som hvis det havde drejet sig om rent praktisk juridisk arbejde. Det ligger vel i ophavsrettens natur. Morten Korch og Anders Bodelsen får højere timeløn, end f.eks. H. C. Branner og Martin A. Hansen fik. Det må derfor meget værdsættes, at en række meget fremragende jurister, som ofte i løbet af tiden er kommet i topstillinger inden for administration eller andetsteds, dog alligevel føler sig så meget ansvarlige for et afsnit, som de tidligere har behandlet, at de fortsætter hermed.

Undertiden bliver værket dog måske overvurderet. Det fortælles fra en af vores retssale, at en advokat procederede en kompliceret erstatningssag og til støtte for sit standpunkt henviste til en udtalelse i en note hos Karnov. Efter at have citeret denne udtalelse tilføjede advokaten, men altså kun som en sidebemærkning: »Noget i samme retning siger Ussing også i sit store erstatningsretlige værk«. Der er vel ikke nogen grund til at skjule, at noten i Karnov alene var et koncentreret referat af, hvad en fortjenstfuld juridisk videnskabsmand med mange flere ord og på dybtgående måde havde gjort rede for.

Selv om principperne for lovsamlingen er fastholdt gennem alle udgaver fra og med 3. udg. i 1938, er der sket store forandringer i samarbejdet mellem redaktion, forlag og andre medarbejdere. Da der ikke var noget forbillede, har man måtte lære af erfaringerne og foretage de ændringer, som efterhånden blev anset for formålstjenlige.

Der har hele tiden været meget få hovedredaktører; til at begynde med som anført kun en enkelt, derefter undertiden to og i de sidste udgaver tre. Efterhånden fik hovedredaktørerne hver en fast medarbejder, altid en jurist knyttet til en højere læreanstalt, og denne medhjælpergruppe er på det seneste udvidet til at omfatte ialt 6. I de tidligere udgaver benyttede redaktionen i høj grad juridiske studerende som hjælpere. Hertil krævedes vel ikke den store juridiske indsigt, men derimod stor omhu og akkurate og ikke mindst præcis aflevering af det arbejde, som blev overdraget dem. Det er utroligt, hvad der blev opnået ved hjælp af disse medarbejdere, som blev omhyggeligt udvalgt. De var i høj grad med til at opbygge den udformning, som værket efterhånden fik.

De væsentligste ændringer var imidlertid, at de meget få unge kandidater er blevet erstattet af sagkyndige medarbejdere, der hver har sit felt at varetage. Når staben af disse medarbejdere er vokset støt fra udgave til udgave, hænger det dels sammen med, at retsstoffet er blevet mere og mere omfattende, dels også med, at specialiseringen er blevet mere og mere udtalt. Det har derfor været meget vigtigt at finde frem til den på området, som er mest inde i administrationen heraf, og som har tid og lyst til at påtage sig arbejdet. Uden at have nogen statistik herfor, er det vist temmelig sikkert, at gennemsnitsalderen for disse medarbejdere er steget ganske betydeligt gennem årene. Selv om der stadig sker fornyelser, ofte fordi en medarbejder glider over til et andet område i sit hovederhverv.

Den støtte, som forlaget og herved redaktionen kan yde medarbejderne ved at levere råstof til dem til videre bearbejdelse, er blevet udvidet mere og mere. Alt fra de hæfter, som udkommer i løbet af året, nye love med noter, referat af retsafgørelser og udtalelser i fagskrifter, bliver efterhånden bearbejdet mere og mere, således at den sagkyndige medarbejder har et solidt grundlag at arbejde videre på. Alt dette leveres indarbejdet i det, som så bliver til det endelige manuskript.

Det lyder måske lidt mærkeligt, at en enkelt person gennem mange år stod for arbejdet med de løbende hæfter, men dette skyldtes, at der efterhånden blev etableret en særlig form for dette arbejde, således at det i realiteten ikke var særligt tidsrøvende. Forlaget ydede en god hjælp til udførelse heraf. Man skulle efter almindelig erfaring anse det for nødvendigt, at der blev udfærdiget en renskrift af det materiale, som fremkom på denne måde, men indskriverne og de, der i øvrigt forlagsmæssigt bistod hermed, har vist sig at være så dygtige, at dette blev anset for overflødigt og kun tidsspilde. Den første spaltekorrektur er derfor i realiteten identisk med en renskrift, som kun kræver få rettelser ud over de almindelige korrekturrettelser.

Fra og med 1996 er dette arbejde overtaget af hovedredaktørerne, som hver på sit område har ansvaret for, at love m.m. bliver bearbejdet og kommenteret. De påser derfor, at hver eneste lov, som skal optages i samlingen, bliver bearbejdet enten af en af de faste medarbejdere eller af en af de særligt sagkyndige. Denne udvikling peger i retning af, at der efterhånden kan

foreligge en ajourføring med sagkyndig bistand i hvert fald ganske kort tid, efter at en lov er kommet i Lovtidende. Dette får også edb-mæssige konsekvenser, jf. herom s. 114 ff om edb-Karnov.

Forlaget bestod oprindeligt stort set kun af M. Karnov, men blev udvidet med efterhånden temmelig mange ansatte. Med Hans H. Karnov kom den store tekniske omlægning, som medførte personalebesparelse og indførelse af moderne kontorteknik.

Det samarbejde, som på denne måde foregår inden for hovedredaktion og forlag, kan bedst sammenlignes med det, som man har på et velordnet glasværk inden for de enkelte afdelinger. For en udenforstående ser det ud, som om de, der er beskæftiget her, går forvirret rundt mellem hinanden. I virkeligheden arbejdes der efter en fast plan, udarbejdet på grundlag af indhøstede erfaringer. Hver enkelt ved, hvad han/hun skal gøre, og hvordan han/hun skal gøre det. Der må ikke være overflødige bevægelser, der må ikke tabes noget på gulvet, og man må ikke brænde sig. På ganske samme måde er det inden for det team, som står for arbejdet med lovsamlingen. Enhver er klar over, at selv den mindste fejl i arbejdsgangen kan få katastrofale konsekvenser.

Sekretær i Justitsm.
cand. juris.
Pvk. Elisabeth Boysen

Sagførerfuldmægtig
cand. juris.
Paul Højrup

Professor,
Dr. juris. Stephan Hurwitz

Sekretær i Frederiksberg
Skatteræsen cand. polit.
K. V. Bruun

kst. Byretsssekretær
cand. jur.
Erik Schultz

Redaktion

Sagførerfuldmægtig
cand. juris.
Mogens Christensen

Universitetsansvarsdaktør
cand. jur.
E. Sonne Holm

højt. Sekretær i Justitsm.
cand. juris.
W. Edler v. Eyben

Cand. jur.
Henrik Zytphen-Adeler

Kommentaren redigeres som foran
nævnt af Professor ved Københavns
Universitet, Dr. jur. Stephan Hurwitz.

Professoren vil personlig udføre en
Del af Arbejdet, særlig vedrørende Pro-
ces og Strafferet, og løvrigt benytte
kvalificeret juridisk og faglig Medhjælp.

Som Medarbejdere har hidtil funget
hosstaaende særligt kvalificerede unge
Jurister.

UDGIVET AF
KARNOV

Karnov-reklame 1938

Om begyndelsen

Samtale med Lise Hurwitz

- Som den eneste nulevende, der var med, da din mand påtog sig opgaven med at kommentere en lovsamling, der omfattede alle gældende love, håber vi, at du kan give os nogle oplysninger herom.

- Ja, det ville jeg selvfølgelig meget gerne, men det er jo så lang tid siden, så det er ikke muligt for mig at komme med enkeltheder om alt det, som skete. Papirer herom fra den tid har jeg ikke. Stephan begyndte først at føre dagbog i 1940, og dagbøgerne og andre vigtige papirer er overgivet til Rigsarkivet, men dagbøgerne kan altså af gode grunde ikke indeholde noget om det, som skete i 1936 til 1938. Men prøv at spørge mig, så skal jeg se, hvad jeg kan gøre ved det. Lad os prøve med en snak herom.

- For det første: Hvordan gik det til, at Stephan kom ind i det, og hvornår blev problemet rejst, - det må have været før februar 1937, da jeg blev kandidat i januar 1937 og var i fuld gang med arbejdet d. 14. maj, nemlig den dag, da jeg blev indkaldt til militærtjeneste.

- Det kan jeg godt svare på, for der gik lang tid fra den dag, hvor M. Karnov henvendte sig til Stephan herom, før han tog sin beslutning og lovede at gå i gang med arbejdet.

- Altså engang i 1936 må Karnovs henvendelse være kommet, men når Stephan overvejede det så længe, så var det vel, fordi han var fuldstændig klar over, hvor omfattede dette pionerarbejde måtte blive, og måske havde sin tvivl om, hvorvidt det kunne gennemføres med et resultat, man kunne være tilfreds med?

- Nej det var ikke årsagen. Stephan var ikke i tvivl om, at det med bistand fra kvalificerede jurister kunne gennemføres. Nej, det var navnlig tre problemer, som han måtte overveje og undersøge så godt det kunne lade sig gøre. Det vigtigste, og egentlig det vanskeligste, var spørgsmålet om økonomien. Karnov selv var ikke i besiddelse af midler, som kunne sikre, at bogtrykkere

og andre, der skulle være med i starten, fik hvad de skulle have. Navnlig voldte det vanskeligheder med at finde et trykkeri, som dels kunne magte opgaven, dels turde indlade sig på den økonomiske risiko, da der ikke kunne stilles en virkelig sikkerhed for, at bogtrykkeriet fik, hvad det havde krav på. Der var overhovedet kun meget få bogtrykkerier, som kunne komme i betragtning. Men jeg mener at kunne huske, at en advokat, som havde fremsyn og troede på ideen, på en eller anden måde skubbede på. Og så lykkedes det at få en aftale i stand med Egmont H. Petersens Bogtrykkeri, men det gik senere over til Bianco Lunos Bogtrykkeri, som fortsatte med dette arbejde, sålænge Stephan havde med dette at gøre.

- *Men der var altså også andre problemer?*

- Ja, det var jo også det problem, at der allerede fandtes en lovsamling med alle gældende love - så var det naturligvis et problem, om de to lovsamlinger kunne findes ved siden af hinanden. Men Stephan mente efter at have overvejet det nøje, at de begge fortsat kunne eksistere. Karnovs lovsamling adskilte sig - sådan som den nu skulle udformes - fra den anden ved at lægge hovedvægten på kommentarstoffet - og i øvrigt derved at Karnov allerede fra starten i 1923 havde valgt at ordne lovene systematisk, ikke kronologisk som den anden. Så kunne de interesserede jo vælge den form, som de havde mest interesse i - muligvis endda anskaffe begge lovsamlinger.

- *Men det viste sig så, at Karnovs Lovsamling blev den foretrukne.*

- Ja, det gjorde det, men det kunne man jo ikke vide. Så var der jo også et bimoment, Karnov var jo ikke nogen kendt sagfører, han var et ubeskrevet blad, og hans oprindelige lovsamling, som var uden kommentarer - i hvert fald kommentarer af nogen betydning - var ikke særlig anset blandt jurister; den kaldte sig »Hvermands Lovbog« og gav indtrykket af, at den var beregnet for folk, som ikke kendte noget som helst til jura. Det var altså ikke noget solidt grundlag at bygge på.

- *Rådførte Stephan sig med venner og andre, som kunne give ham deres råd?*

- Jo, det gjorde han, endda med mange. Og reaktionen var helt klar: Alle frarådede kraftigt, at Stephan gav sig i kast med en op-

gave, som efter deres mening meget let kunne blive den helt store fiasko.

- Jamen, hvorfor gjorde han det så, han var helt klar over vanskelighederne, og disse venneråd talte jo klart for, at han burde sige nej?

- Det spørgsmål er der mange, der har stillet, men hvis de kendte Stephan helt til bunds, burde man kunne se, hvorfor han tog fat på denne vanskelige, næsten umulige opgave. Årsagen lå simpelthen i Stephans hele indstilling til at påtage sig vanskelige opgaver. Netop den store udfordring til at tage fat på at løse vanskelige opgaver var helt central for ham. Vel at mærke under forudsætning af, at det drejede sig om opgaver han fandt burde løses ud fra samfundsmæssige betragtninger. Altså på ganske samme måde, da han måtte tage stilling til, om han ville påtage sig at være den første danske ombudsmand. Jo større udfordringen var, jo mere følte han sig forpligtet til at påtage sig opgaven. Om så alle advarede ham imod det, stod han fast på sit standpunkt. En af vore venner kom til os umiddelbart efter at det lå klart, at han skulle være ombudsmand, og bebrejdede ham, at han påtog sig denne opgave. Det er da muligt, at han ville have reageret på samme måde, da Karnov-problemet opstod, men da kendte vi faktisk ikke noget til ham - meget muligt ville han ellers dengang have reageret på samme måde.

- Jeg vender tilbage til dette med, at Stephan fuldt ud var klar over, at han ikke personligt kunne overkomme hele arbejdet, men at han måtte have kyndige medarbejdere. Hvorfor nøjedes han så med en håndfuld eller dog to håndfulde ganske unge jurister - i stedet for at få virkelig sagkyndige hjælpere til at udføre grundarbejdet?

- Svaret herpå er meget simpelt. Som jeg nævnte havde Karnov ikke mulighed for at stille store summer til rådighed hverken for trykkeri, redaktion eller medarbejdere. Der var altså ikke økonomi til at antage eksperter i store stillinger, som helt klart ville stille store honorarkrav. Det var derfor ingen anden udvej end at finde frem til unge kandidater, som vel efter deres forhold fik en rimelig betaling, men ikke i de højder, som juridiske koryfæer ville kræve som niveau for vederlaget.

- Hvordan gik det så med at finde frem til disse kandidater, som næsten savnede ethvert kendskab til det praktiske juridiske liv, og som i hvert fald på det tidspunkt ikke ved skrivelser i faglige tidsskrifter havde

demonstreret, at de havde visse forudsætninger for at skrive forståeligt og korrekt?

- Ja, jeg kender godt den skrøne med, at Stephan tog den sidste kandidatliste fra Universitetet og simpelthen tog et passende antal med de højeste karakterer. Men det er altså en skrøne. Hvilket fremgår allerede deraf, at af de 11 var kun de 5 færdige som kandidater, da arbejdet gik i gang. Nej, det skyldtes ganske enkelt, at Stephan havde så meget kontakt med de studerende, at han ikke havde særlig vanskeligt ved at finde frem til dem, som han anså for kvalificerede. Hertil kom netop det princip, som kom til at gælde for kommentararbejdet: Der skal ikke præsenteres selvstændige juridiske afhandlinger. Men de, der kommenterer, skal vide, hvordan man finder frem til det relevante kommentarstof, og er i stand til at videregive det i koncentreret, men alment forståelig form.

- Ja, jeg kan kun bekræfte, at Stephan som ung professor søgte at få kontakt med de studerende, også uden for Universitetets område. Selv deltog jeg i en aftendiskussion hos jer, hvor vi heftigt debatterede for og imod domsmandsinstitutionen, som netop var på vej ind i det danske processystem. Han startede jo med at være professor i proces, før han gik over til det område, der interesserede ham mest, strafferetten. En sådan hjemmediskussion var for os noget helt nyt. Vi kendte ellers stort set kun professorerne fra deres lærebøger og så naturligvis fra forelæsninger, hvor vi studerende sad passive og hørte på. Men hvordan forløb så arbejdet rent praktisk, da det gik i gang?

- Ja hvis du tænker på Stephans arbejde med selv at kommentere hele retsplejeloven, så foregik det på den måde, at han dikterede det til mig, og når han kunne gøre det, var det, fordi han havde hele stoffet præsent. 1. udgave af Strafferetsplejebogen kom i årene 1937-1940, og Tvistemål om den civile proces kom kort tid efter. Samtidig arbejdede han også med den første store kommentar til Retsplejeloven. Jeg tror ikke, at det var noget problem for ham.

- Men nu samarbejdet med de unge uprøvede kommentatorer. I må vel have haft et rend af dem - eller ustandselige telefonsamtaler?

- Nej sådan står det ikke for mig. Selvfølgelig så Stephan de udarbejdede kommentarer igennem, men han stolede fuldt ud på, at de ville udføre arbejdet på en sådan måde, at det kunne

accepteres, ikke blot af ikke-jurister, men også af juridisk kyn-
dige.

*- Har du noget indtryk af, hvor meget Stephan gjorde ud af at gen-
nemse de noter, som vi unge havde udarbejdet?*

- Kun så meget kan jeg sige, at han gjorde meget ud af det og foreslog omarbejdelser, hvor han anså det for nødvendigt. Man må huske på, at det var vanskeligt på forhånd at give direktiver om, hvordan noterne skulle udformes. Der var ikke noget umid-
delbart forbillede.

- Ja, personligt erindrer jeg kun et enkelt tilfælde, hvor det var helt klart, at Stephan var højst utilfreds med, hvad der var præsteret. Men det mener jeg var en sjælden undtagelse. Vi mødtes kun meget få gange ude hos jer for at diskutere principper og eksempler. Men jeg kan dog huske, at Stephan ikke fandt det strengt nødvendigt at kommentere en bestemmelse i Grundloven med en note om, at Rigsdagens hovedsæde er i København. Nu var vi altså i starten kun 5, men hvordan gik det til, at staben blev udvidet med 6 til?

- Det kan jeg ikke umiddelbart besvare, men det er korrekt, at I kun var meget få ved det første møde hos os, hvor vi diskuterede, hvordan det hele skulle foregå. Men jeg tror, at forklaringen ganske enkelt er, at man efterhånden blev klar over, at arbejdet var større, end at de 5 alene kunne klare det, og så - som det vigtigste - at der efterhånden blev klarhed over, at det kunne gennemføres rent økonomisk. I øvrigt var spørgsmålet om aflønning til de enkelte noget, som vi ikke blandede os i. Ved udgangen i 1938 var det noget, som Karnov klarede på en eller anden måde.

- Nu ved jeg, at du hjalp Stephan på anden måde end ved at være skrive-dame efter hans diktat - hvad var det?

- Jo, efterhånden blev jeg på en vis måde hans sekretær, der hjalp ham med mange ting, efterhånden som arbejdet hobede sig op om ham. Jeg kan i hvert fald huske, hvordan jeg rykkede medarbejdere for at aflevere til tiden. Særligt husker jeg en enkelt medarbejder, som det næsten var umuligt at hale manuskript ud fra. Men det må være ved en senere udgave. Det tog sin tid - for redaktionen. Så var der også en hel del med korrekturlæsningen. Men det gjaldt jo så meget af det, som Stephan arbejdede med. Så

vidt jeg husker var Karnov selv den, der tog sig af korrekturen, ligesom det var ham, der udarbejdede registre, klæbede lovændringer ind - i det hele taget var han myreflittig, men gik ud fra, at andre sagtens kunne klare det, der blev væltet over på dem.

- Der var altså kritik imod, at Stephan overhovedet påtog sig arbejdet med Karnov, men hvordan var så reaktionerne bagefter?

- Jeg kan kun huske så meget, at mange var imponeret over, at det lykkedes, men det varede unægtelig lidt længe, før jurister indså, at de havde fået et vigtigt arbejdsredskab, og når man ser topfolk blandt jurister blive interviewet i TV, kan man vanskeligt undgå at se, hvordan de har Karnov stående i umiddelbar nærhed af deres skrivebord.

- Så kan jeg supplere med et objektivt udtryk for vurderingen, nemlig en anmeldelse, som Henry Ussing kom med i Ugeskrift for Retsvæsen i 1938. Han kritiserer udelukkende, at man måske burde have taget dato for lovene med i noter, hvor en lov er citeret, i stedet for at nøjes med årstal og nummer. Man fastholdt alligevel den korte form. Men han kunne ikke vide, at man senere gik videre endnu i retning af at citere lovene meget simpelt, nemlig ved hjælp af deres almindeligt anvendte benævnelse. Dette skyldes, at der stadig kommer lovebekendtgørelser, således at årstal, nummer og dato er meget vanskelige at benytte sig af, de skifter for tit. Men herudover har han følgende almindelig vurdering:

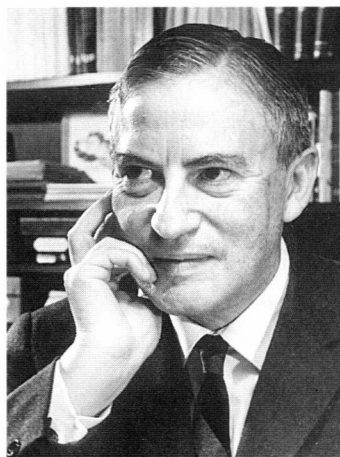
»Det er noget af et eksperiment at give sig i kast med en så vanskelig opgave som en kommenteret lovsamling, og det fuldkomne kan ikke ventes i første omgang. Men en kommenteret lovsamling har så stor praktisk værdi, at man kun kan glæde sig over, forsøget er gjort. Og det var sikkert ikke lykkedes at gennemføre værket, hvis kommentarerne skulle være udarbejdet af erfarne specialister på de enkelte områder«.

- Det har sikkert glædet Stephan meget at se denne vurdering, og endnu mere at se, hvordan det indlagte profeti om specialister på de enkelte områder er gået i opfyldelse.

W. E. von Eyben

Nogle erindringer

Af Stephan Hurwitz

Fra Festskrift ved forlagets 50 års-jubilæum i 1973

Der er gået ca. 40 år, siden jeg stiftede personligt bekendtskab med overretssagfører Karnov. Han var da i færd med organisationen af 3. udgave af sit dristigt tilrettelagte lovsamlingsværk, der ville stille betydelige krav til nye investeringer både af økonomisk og faglig art. I denne situation opfordrede han mig til at indtræde i et redaktionelt samarbejde.

Karnovs henvendelse til mig var klar og bestemt, og det vigtigste træk i forslaget var den hidtil ukendte vægt, der skulle lægges på kommentering af lovstoffet.

Der krævedes ikke nogen lang betænkningstid for mig, før aftalen med Karnov var truffet, og jeg har aldrig fortrudt, at jeg tog opgaven op.

For Karnovs eget vedkommende måtte der blive tale om en opslidende virksomhed. Han ville være sit eget forlag og sin egen salgsorganisation, og hans arbejde omfattede en enestående indsats for at sælge værket til nye kundekredse.

Det vigtigste led i det redaktionelle arbejde var kommenteringen af lovene. Der måtte straks gås i gang med at engagere et antal højt kvalificerede unge jurister, som havde udmærket sig på den ene eller anden måde. Vi regnede med at skulle bruge en medarbejderstab på 12. De samledes gang på gang til møder i mit hjem, og havde disse 12 ikke været så dygtige som de var, havde det måske ikke været let at føre værket videre frem. Siden er medarbejdernes antal vokset stærkt, og allerede 4. udgave havde over 50 faglige medarbejdere. Af uvurderlig betydning for lovsamlingens trivsel blev det, at en ung jurist, daværende fungerende sekretær i Justitsministeriet W. E. von Eyben var blandt de første medarbejdere og hurtigt fik en ledende post blandt disse.

Karnovs indsats bærer et stærkt personligt præg. Hans ydre fremtræden var stilfærdig, men han havde en stærk vilje, der førte hans kamp for lovværket igennem til sejr trods alle vanskeligheder.

Det har ikke manglet på advarende røster. Men år for år skred det store arbejde frem til det nuværende høje stade. Uden overdivelse kan det siges, at værket i dag er uden konkurrence. Det har været en stor glæde at se arbejdets trivsel. Mere og mere står nu det fine værk, båret oppe af viljen hos de mange medvirkende kræfter, som et bevis på den betydningsfulde indsats, overretssagfører Karnov gennem dette værk har ydet for retsvæsenet.

Der har også tidligere været fremsat mindeord til ære for Karnov. Han har gjort sig fortjent til megen anerkendelse. Der er ingen fare for, at han og hans værk skal rammes af glemsel.

M. Karnov

Af V. Wedell-Wedellsborg^{)}*

Den 21. januar 1962 afgik overretssagfører *M. Karnov* ved døden i en alder af næsten 80 år.

Det var vel kun få kredse af jurister, der kendte Karnov personlig, men der er næppe en nulevende dansk jurist, som ikke kender hans livsværk, Karnovs Lovsamling. Det var Karnov, der fik ideen til dette værk. Han blev klar over, at en sådan samling var nødvendig, da han efter genforeningen kom til Sønderjylland, hvor han virkede som advokat. Sønderjyderne kunne ikke forstå, at man kunne klare sig i Danmark uden et sidestykke til BGB. Karnov skabte derfor en lovbog, som kunne bruges af enhver, og som endda indeholdt mere end BGB. Da BGB også kommer i udgaver med kommentar, var det en nærliggende tanke også at forsyne den danske lovbog med kommentarer. Karnov fik overbevist Stephan Hurwitz om, at han kunne løse denne opgave. I 1930'erne tog Hurwitz fat på denne opgave bistået af 10 nybagte

^{*)} Amtmand. Formand for Danmarks Jurist Forbund. Mindeartikel i Juristen 1962.

juridiske kandidater, som fik fordelt opgaverne mellem sig uden hensyn til særinteresser og specialkundskab. Man havde kun forestillet sig en så enkel kommentar, at enhver jurist med nogen omtanke kunne præstere den. Karnov havde nok drømt om, at kommentaren kom til at ligge i et højere plan, og hans drøm gik i opfyldelse. Fra udgave til udgave udviklede kommentaren sig, således at den nu på de fleste felter repræsenterer sagkundskabens sammenfatning af, hvad der overhovedet kan siges om de gældende lovbestemmelser.

Karnov fulgte levende med i kommentarens udvikling. Selv sørgede han for, at ingen lov af betydning smuttede uden om. Han havde en udtalt praktisk sans og vidste, hvad der virkelig var brug for. Arbejdet med registre fortsatte han også lige til det sidste. Ved hans død lå der på hans arbejdsbord forarbejder til de registre, som kommer i forbindelse med den nye udgave. Sirligt ordnet i kartoteksskuffer lå 12.000 sedler med stikordshenvisninger. Karnov var myreflittig. Når man foreslog ham, at han burde give en del af det trættende arbejde fra sig, sagde han nej. Han mente ikke, at der var andre, der kunne gøre det med samme ringe fejlprocent, som han selv kunne klare det med.

Karnov havde lagt alt til rette, således at samlingen kan gå videre i de baner, der er afstukket. Den generation af jurister, som er vokset op gennem de sidste årtier, har vænnet sig til at bruge Karnov, som er den nødvendige og i mange tilfælde endog den tilstrækkelige hjælp. Den juridiske stand værdsætter i høj grad den indsats, som er præsteret, og vil følge den videre udvikling med største interesse og må i givet fald yde den nødvendige støtte. Så meget må stå fast: »Karnov« - som man nu kort og godt siger, når man vil betegne lovsamlingen - vil leve videre, og Karnovs navn på samlingen bør stedse bevares i taknemlig erindring om hans indsats.

Karnov i 50 år

Af Hans H. Karnov

*Fra Festskrift ved forlagets
50 års-jubilæum i 1973*

Et nyt syn på borgerrettighederne var i hastig udvikling omkring 1920. Far udtænkte et personligt »tillæg«: »Det skal være overkommeligt for alle borgere selv at skaffe sig forsvarlig kundskab om landets love.« Som praktiserende sagfører vidste han, at det kunne være svært nok for en jurist, men at det var umuligt for andre. Så begyndte han at planlægge sin første lovsamling. Den blev udgivet 1923-1924 på eget forlag i 12 hæfter. Forordet er dateret den 20. marts 1924.

Hvermands Lovbog

Far var optimist. Gennem hele sit lange liv forblev han aldeles uforbederlig - gud ske lov for det. Han lancerede sin lovbog således: HVERMANDS LOVBOG er billig . . . kæmpemæssigt oplag. Han fik mere ret end som så. Hvermands Lovbog var ikke blot billig, den var for billig, og oplaget var for stort. Efter nogle år måtte han se underskud i øjnene til trods for en iøvrigt meget positiv modtagelse - forbavsende nok ikke mindst fra juristside.

Faktisk ved jeg meget lidt om alvoren i den periode, som nu fulgte. Både mor og far var mestre i at holde deres bekymringer for sig selv og i samtidig at dele deres glæder med andre. Kun brudstykkevis er det gået op for mig, hvor desperat deres situation i virkeligheden må have været.

Gode venner hjalp dem gennem det værste. Venner kautionerede for gæld, og venner hjalp mor og far i gang med et pensionat i København. Her regerede mor med en beundringsværdig energi og viljestyrke og far gik på grønttorvet kl. 4 om morgenen for at købe billigt ind - han var endda så udpræget et B-menneske. På grund af deres gode humør og hjælpsomhed fik mor og far i denne periode mange nye venskaber, hvoraf flere kom til at vare livet ud.

Samling af Danmarks Love

Efter nogle års pause begyndte imidlertid fars kongstanke igen at røre på sig. Egmont H. Petersens Bogtrykkeri havde tillid til hans ideer, og man tilbød at risikere den fornødne kapital. Forberedelserne til SAMLING AF DANMARKS LOVE (undertitel: 2. udg. af Hvermands Lovbog) 1932 kunne begynde. Forlagets adresse var pensionat Karnov, Gl. Kongevej 15, V. Mor læste korrektur, far tog sig af samtlige andre funktioner fra redaktion og ekspedition til salg, og jeg kørte som cykelbud udenfor skoletiden.

Dansk ret bygger ikke mindst på fortolkninger fra praksis. Uden forklarende noter vil i hvert fald den almindelige borger være dårligt orienteret. Fars næste mål måtte naturligvis blive en kommenteret lovsamling.

Stephan Hurwitz

Far valgte professor, dr. jur. Stephan Hurwitz som manden, der kunne løse opgaven. Ved nærmere eftertanke var det en utrolig opgave - uoverskuelig, uoverkommelig og sikkert også utaknemmelig for en ung videnskabsmand.

Far havde imidlertid evnen til at begejstre både sig selv og andre. Når han så hurtigt kunne vinde Stephan Hurwitz for sig og sine planer, så tror jeg selv på, at også Hurwitz havde sine personlige »tillæg« til borgerrettighederne, og at nogle af hans tillæg måske mindede meget om fars. Hvorom alting er, så modtog Hurwitz fars udfordring, og jeg glemmer aldrig far, da han kom hjem og kunne fortælle om den lykkelige aftale. »Det her bliver helt fænomenalt«, sagde han, og det fik han jo ret i.

Den tredje og nu gennemkommenterede udgave kom i 1938, og herefter begyndte far så småt at få hold på sin økonomi. I 1939 købte han en ældre villa i Hellerup, som kunne fungere som kontor, lager og beboelse. Han solgte den i 1942, og han fik da så meget mere for den, at han endelig fik afviklet de mange års gæld. Jeg nævner det, for det var jo en skæbnens tilskikkelse, at nogle få års inflation kom til at betyde mere for hans økonomiske status end mange års hårdt slid.

Karnovs Lovsamling

Herefter fulgte en rolig udvikling. Ethvert overskud blev investeret i forbedringer. I 1954 blev W. E. von Eyben medredaktør, og

han påtog sig desuden kommenteringen af nye love i de løbende tillæg. Titlen blev ændret til KARNOVS LOVSAMLING. Sådan har det været lige siden.

I 1962 døde far midt i arbejdet med 6. udgave. Han blev næsten 80, og han var til det sidste fantastisk aktiv og umådelig flitig. De sidste timer inden hans pludselige død ved et hjertesvigt tilbragte far sammen med en god ven. Den aften sagde han: »Hvor er jeg en lykkelig mand, hvor har jeg dog haft et dejligt liv.« Det er nok værd at tænke nærmere over, når man erindrer de mange år med hårdt slid og svære bekymringer.

Videreførelse

Min bror Erik og jeg vedkendte os arv og gæld, og vi gjorde det gerne. Lovsamlingen måtte føres videre i fars navn og til hans erindring, og det kunne ikke gøres godt nok. En mere taknemmelig opgave kunne vi heller ikke forestille os. Vi mødte tillid, anerkendelse og respekt fra alle sider.

I nogle år var det mest Erik, for han var den ældste af os og den mest forretningsvante, men i 1970 omkom han ved en trafikulykke, og jeg blev alene ansvarlig for den praktiske videreførelse af forlaget.

W. E. von Eyben

En af mine største glæder i den forbindelse har været samarbejdet med W. E. von Eyben. Gennem mange år har han været den uhyre aktive hovedperson - ikke blot hvad angår opretholdelse af det høje niveau, men også med utrættelige bestræbelser for stadig at forbedre på det.

Med tanke på von Eybens mange andre vigtige opgaver kan man nok undre sig over, hvordan han dog kan overkomme det hele. Jeg har hørt den historie om ham, at hans morgenpost bliver grebet på vejen fra brevsprækken til entregulvet. Den historie imponerer ikke mig. Jeg tror faktisk, at postbudet forlængst har opgivet at komme fra stedet uden at få de første svarbreve med.

Drømmen blev virkelighed

Fars drømme blev til virkelighed, og mange gode kræfter har bidraget hertil. Jeg vil gerne slutte mit tilbageblik med en varm tak til dem alle. Fremfor alle andre naturligvis til Stephan Hurwitz

og W. E. von Eyben, men også de mange mange juridiske medarbejdere gennem årene vil jeg takke for deres andele, medarbejderne ved Bianco Lunos Bogtrykkeri, der nu i mere end 25 år har betjent os med omhu og fremragende dygtighed, Jakob Badens Bogbinderi og endnu mange flere.

EF-KARNOV

Karnovs Forlag er ikke nogen almindelig forlagsforretning. Opgaven er alene at videreføre Karnovs Lovsamling på den bedst mulige måde. Vi havde ikke selv tænkt os at gøre noget i anledning af Danmarks indtræden i Det europæiske økonomiske Fællesskab, men så blev vi fra advokatside opfordret til at iværksætte en tilsvarende service på dette område, som man havde vænnet sig til på det nationale. Det var udtryk for en tillid, som vi ikke kunne svigte.

To nye redaktører blev herefter knyttet til forlaget, kontorchef Ole Due og professor, dr. jur. Ole Lando. Med 40 medarbejdere gav de sig i kast med denne nye opgave. Selv om de kunne støtte sig til traditioner, erfaringer og rutiner var der alligevel så meget nyt. EF-KARNOV blev en realitet på mindre end 1 år. Det har krævet en imponerende indsats.

For mig er det en glæde at kunne markere forlagets 50 års jubilæum ved at hilse de to nye redaktører og deres 40 medarbejdere hjertelig velkommen i fællesskabet om løsningen af den samfundsopgave, som min far gav form for så mange år siden.

Familien Karnov

På familiens vegne

Bente Karnov

»Goddag, mit navn er Karnov, jeg ville gerne -«

»Karnov, Karnov - nåh, det er jer med leksikonnet/krydderierne/lovsamlingen !!«

Sådan er reaktionen ofte, når et familiemedlem præsenterer sig i forskellige sammenhænge. Og de mennesker, som kæder navnet og lovsamlingen korrekt sammen, udgør et særdeles bredt udsnit af den danske befolkning - både i alder og erhverv! Det er både den ældre ekspedient i den lille butik henne på hjørnet, og den unge fyr i fitnesscenteret.

Navnet KARNOV blev konstrueret af Magnus Sørensen og Christian Rasmussen. De to var fætre og voksede op sammen, eftersom Magnus mistede sine forældre i en ung alder. Oprindeligt hed begge drenge Sørensen, men Christians far døde og moderen giftede sig til Rasmussen. Da Magnus og Christian var blevet jurister, ønskede de et fælles og mere markant navn og fandt på Karnov. Fortegnelsen over Sagførere har den 23. december 1909 registreret navneændringen.

Fra udgivelsen af »Hvermands Lovbog« i marts 1924 var familiefirmaet en realitet, og Magnus Karnov ledede dette til sin død i 1962. Herefter blev forlaget ledet fortrinsvis af sønnen Hans Henning Karnov, som også varetog salget af lovsamlingen til Mostrup til alles tilfredshed. 1978 blev firmaet omdannet fra personligt ejet til et interessentskab.

Navneskiftet var ikke nogen tosset idé - Sørensens Lovsamling lyder ligesom lidt forkert. Det havde heller ikke været nemt at få plads til navnet på bogryggen - eller på HT-busserne for den sags skyld.

Forlagets reklamer for lovsamlingen har gennem tiden haft et udpræget muntret tilsnit. Personligt kunne jeg bedst lide Franz Füchsels små tegninger, men også HT-bussernes meter-lange streamers gav familiestoltheden et »kick«.

Den tætte relation mellem personnavn og produkt har givet anledning til følgende anekdote/historie. En dommer sidder i retssalen med et genstridigt juridisk problem. Irriteret kalder han på retsbetjenten »Hent KARNOV« ! Retsbetjenten går udenfor og kalder et par gange. Så kommer han tilbage og melder »Hr. Karnov er desværre ikke mødt, hr. Dommer«.

Der er sket en flot og spændende udvikling siden 1986, og jeg tror at ingen i familien er kede af at blive spurgt om sammenhængen med lovsamlingen. Vores fælles navn mødes ofte med venlig og lidt respektfuld interesse.

Nu glæder vi os blot til at blive stoppet i Sverige og Norge og spurgt, om det er os med leksikonnet!!

De juridiske kandidater

De første kommentarer

Indledning af Løvsamlingens Afslutning
udbæder sig ^{og mig} *Fornøjelsen af*
Skutar E. Schütz's
behagelige Nærværelse til Løvsamlingen
Arbejde, Onsdagen den 21. December Kl. 21
L. u. *Jens Stephan Hansen*

Min medvirken ved de første kommenterede udgaver

Af fhv civilforsvarsdirektør Erik Schultz

For mig begyndte samarbejdet med Karnov en dag i september 1937. Professor Hurwitz ringede mig op og spurgte, om jeg ville være medarbejder ved den nye kommenterede udgave af Karnovs lovsamling.

Jeg var soldat på det tidspunkt. Efter kandidateksamen i maj 1937 var jeg indkaldt til forplejningskorpset sammen med to af mine gamle venner og studiefæller Paul Høyrup og von Eyben, der havde afsluttet studierne i januar 1937. De var allerede blevet engageret af Hurwitz og havde fortalt mig en hel del om dette spændende gigantprojekt. Jeg havde derfor ikke svært ved at sige ja til Hurwitz's opfordring.

Det gik hurtigt med at komme i gang. Allerede et par dage efter var jeg sammen med nogle af de andre medarbejdere ude hos Hurwitz, blev sat ind i arbejdet og fik den første pakke love udleveret til kommentering. Det var fredningslovene: skovloven, jagtloven, naturfredningsloven og love om sandflugtens dæmpning, kystsikring, vandforsyning, reservater og meget andet, som man aldrig havde beskæftiget sig med under studiet. Afleveringsfrist 3 uger.

Det var et spændende arbejde, men ganske omfattende. Først gennemlæsning af de mange sider ukendt lovstof for at danne sig et indtryk af, hvor der var behov for noter. Så gennempløjning af Ugeskrift for Retsvæsen, både afdeling A for domme og afdeling B for litteratur, Ministerialtidende, Topsøe-Jensens lovregister, andre registre m.m. Det var i og for sig elementært, men tidkrævende. De noget uvante krav til formen for lovcitering etc. (fx »L 37 140 (naturfredning)«) vænnede man sig derimod hurtigt til.

Jeg gjorde på det tidspunkt tjeneste på Trænaafdelingens regnskabskontor, der lå på Bådsmandsstrædes Kaserne i den bygning,

der senere er blevet kendt som Fredens Ark i Christiania. Tjenestetiden var lempelig: kl 9 - 15 alle hverdage. Det gav mig nogen fritid til kommenteringsarbejdet, men det lykkedes mig at få endnu mere tid til rådighed. Jeg opnåede oberstens tilladelse til at bo hjemme, efter at jeg i fuld militær anstand, nypudset uniform og med sabel ved siden havde haft foretræde og benyttet den nye Karnov som hårdtslående argument.

Og så kastede jeg mig ud i arbejdet. Det gik let fra hånden, efter at jeg nu havde hver aften til fuld rådighed hjemme. Også lovpakke nr 2, vejlovene, klaredes hurtigt.

Men sværere var næste opgave. Jeg husker mødet hos Hurwitz, hvor nye lovpakker blev bortauktioneret til medarbejderne. På Hurwitz's spørgsmål »*Så er der søloven, hvem vil tage den?*« var der dyb tavshed. Søren, som var vanskelig nok, havde alle taget meget let på under studiet, for chancen for at komme op i det fag var minimal. »Nå, men den går så til Schultz«.

Og søloven med sine 315 paragraffer var en hård nød at knække. På dette erhvervsområde stod ofte store økonomiske interesser på spil, og det afspejledes i et betydeligt antal domstolsafgørelser, i reglen ført helt op til Højesteret. Derfor måtte kommentarerne indeholde fyldige redegørelser for domspraksis. Cirkulære- og bekendtgørelsesstof var der derimod ikke meget af. Jeg tilbragte mange lange aftener på Juridisk Laboratorium i Studiestræde med at studere Ugeskrift for Retsvæsen adskillige år tilbage og endte med at citere godt 900 domme. Det var et stort skrivearbejde. Alt måtte skrives i hånden, og jeg skrev mig en seneskedehindebetændelse til med den følge, at lægen gav mig 1 måneds skriveforbud. Diktafoner, tekstbehandlingsanlæg og den slags var ikke til rådighed dengang. Men takket være god hjælp fra min kone og Indenrigsministeriets eneste stenografdame lykkedes det at få også dette arbejde færdigt.

Sundhedslovgivningen var med i næste omgang. Da jeg nu var ansat i Indenrigsministeriet, som dengang administrerede sundhedsvæsenet, syntes Hurwitz, at dette var noget for mig. Jeg havde ganske vist med helt andre ting at gøre i ministeriet, men never mind. Jeg kastede mig så over lægelov, tandlægelov, apotekerlov, jordemoderlov, tuberkuloselov, karantænelov, lov om venerisk smitte og en lang række andre sundhedslove. Med

hjælp fra ministeriets såkaldte »visdomsbøger« lykkedes det under arbejdet at finde frem til en masse principielle, men »utrykte« afgørelser, altså stof, som ikke var kommet i Ministerialtidende, men som kunne reddes fra glemsel takket være Karnov.

Sidste lovpakke, jeg fik overdraget, var eneretslovene: forfatter- og kunstnerloven og lovene om patenter, varemærker, mønstre, fotografier m.m. Tungt stof, men nu var man jo blevet rutineret.

Såvidt jeg husker, sigtede man på en gennemsnitlig kommenteringsprocent (kommentarerne i forhold til lovteksten, begge målt ud i cm.) på ca. 20. For mine kommentarer morede jeg mig senere med at måle dem ud. Procenten kom op på 25. Det var sølovens domsstof, som tyngede.

Det var en stor dag for hver af os 12 medarbejdere, da den første kommenterede samling af al dansk lovgivning endelig i 1938 forelå. Et over 3 kg tungt bind med over 1900 sider vægtigt stof. Og det blev behørigt fejret ved en souper hos »Davidsen«, Åboulevarden, den 21. december 1938, med overretssagfører M. Karnov og professor Hurwitz som værter. En festlig aften med udsøgte retter, store vine og en perlerække af taler og sange, som var anledningen værdig. Man husker især Paul Høyrups pragtfulde vise med kommentarer under titlen »1. supplementshæfte til Samling af danske love«. Den findes s. 53.

For den unge cand. jur. havde arbejdet med Karnov været inspirerende, stimulerende. Men indbringende kunne man ikke kalde det. Min første check fra Hurwitz, for fredningslovene, var på 175 kr. Niveauet for akademisk arbejde af den art var jo et andet end i dag. Men pengene faldt på et tørt sted hos den unge nygifte jurist.

Efterhånden som arbejdet i de senere udgaver af Karnov i stigende omfang blev varetaget af specialister, blev også mit arbejde begrænset til mit eget speciale: Civilforsvarslovgivningen. Det var til at overse. Men jeg var glad ved at få lov til at fortsætte, helt til 10. udgave, 1982. Men så måtte det slutte. 45 år for Karnov.

I en avisansmeldelse af en af de senere udgaver af Karnov har jeg fundet følgende betragtning:

»Visse personer opnår en sådan berømmelse, at de kun nævnes ved efternavn. Således f.eks. Goethe, Verdi, Livingstone,

Dreyfus, Bellman, Molotov, Pasteur, Gandhi, Garbo - og *Karnov*.
Man citerer Karnov, man studerer Karnov, man slår op i Karnov.«

Sande ord.

Søloven i praksis

Et par erindringer

*Af højesteretssagfører,
dr. jur. J. Günther-Petersen*

Det hold jurister, som blev engageret til at medvirke ved udarbejdelsen af kommentaren til Karnov, 3. udgave 1938, var alle unge kandidater. De skulle nu optræde som »experter« hver på sit område. Deres erfaringsmæssige baggrund i så henseende var ialt fald beskeden. Men det var professor Hurwitz, der havde udvalgt dem, og han var jo den, der stod for denne udgivelse af lovsamlingen med kommentarer - dengang noget nyt, noget der aldrig var prøvet før. Nok kendte man lovkommentarer, men ikke kommentarer til en hel lovsamling. Med hensyn til kommentarens indhold var der måske et vist forbehold i, at den var beregnet først og fremmest for »lægfolk«, ikke så meget for juridiske fagfolk. Alt dette er jo sidenhen ændret.

Jeg var blevet kandidat i januar 1938 og ansat i Privatbanken, hvor jeg blev anbragt i direktionssekretariatet. En dag i foråret ringede Hurwitz til mig og bad mig komme ud til sig. Jeg kendte ham fra studietiden fra bl.a. deltagelse i en studiekreds. Han forklarede mig nu Karnov-projektet og spurgte til sidst, om jeg ville påtage mig at udarbejde kommentaren til gældsbrevsloven og til bankloven og sparekasseloven. Om han regnede med, at jeg, efter 3-4 måneders ansættelse i en bank, var særligt kvalificeret til at kommentere disse love, det ved jeg ikke. Men jeg fornemmede det som noget meget betydningsfuldt og interessant at være med til at udarbejde en trykt tekst, en lovkommentar. Det var da også en tillidserklæring fra Hurwitz, det følte jeg.

Gældsbrevsloven var lige vedtaget den 13. april 1938. Det var derfor endnu begrænset, hvad der var af materiale at arbejde med til lovens fortolkning. Men alligevel! Gældsbreve var et af de store emner i obligationsretten.

Vi havde jo alle dyrket forordningen af 9. februar 1798 og dens fortolkning i Lassens og senere Ussings lærebøger. Nu havde vi

så fået en rigtig lov om emnet. Til grund for loven lå et kyndigt og omfattende forarbejde med betænkninger af danske, norske og svenske kommissioner.

Udarbejdelsen af en rimeligt kortfattet kommentar måtte derfor bestå i at gøre de nødvendige uddrag af først og fremmest den danske gældsbrevskommissions betænkning. Det hjalp mig på gled, at jeg havde manuduceret i stoffet allerede inden loven var vedtaget. Kommissionsbetænkningen var jo udkommet flere år forinden. Og emnet var opdyrket. Arbejdet med kommentaren var ret anstrengende, men det var altså første gang, at noget, man selv havde skrevet, skulle komme på tryk og ens navn også blive trykt!

Men jeg havde aldrig selv set et gældsbrev. Det gjaldt nok os alle.

Med bank- og sparekasselovene gik det nemmere; der var der både love og lovkommentarer. Sindballes bog om disse emner var allerede fra 1933. Men til gengæld havde man ikke ved universitetet lært noget som helst om disse love. Man måtte derfor klare sig med et passende uddrag af de eksisterende kommentarer som grundlag for sit eget. Det var ikke så spændende. Men de der havde brug for at arbejde med disse love, havde vel de allerede eksisterende kommentarer i forvejen! Man måtte derfor passe på ikke at skrive noget forkert, noget der ikke stemte med det allerede skrevne i de eksisterende kommentarer.

Da vi var færdige med kommentarerne, inviterede Hurwitz medarbejderne til en middag hos »Oscar Davidsen«. Vi kendte hinanden i forvejen, i alt fald de fleste af os. Vi var jo alle fra de seneste årgange kandidater og havde derved haft kontakt fra universitetet.

Festen var meget vellykket med sange og taler. Hurwitz var selv en fortræffelig festtaler, og Høyrup var en fortræffelig sangskriver, se herom s 53 ff.

Det var så begyndelsen til den kommenterede lovbog, som siden har udviklet sig til noget næsten uundværligt i alt juridisk arbejde. Expertisen er blevet noget andet, nu er det erfarne specialister, der udarbejder kommentarerne, og kvaliteten er blevet

derefter; det er ikke længere tekster, der er beregnet for lægmand, men dybtgående, grundigt gennemarbejdede forklaringer med henvisninger til alt relevant materiale. Men de elleve unge » eksperter « var med til at lægge grunden, og den har vist sig holdbar. Og arbejdet dermed var i alt fald betydeligt interessantere end det arbejde, man ellers sætter unge nyuddannede jurister til.

1937, 60 år efter

Af højesteretssagfører Mogens Christensen

Det er jo rigtigt, at jeg var blandt de 11 unge jurister, der i 1937 blev udset til at udarbejde kommentarer til den første kommenterede udgave af Karnovs lovsamling. Nu er det altså på det nærmeste 60 år siden, og jeg kan ikke huske ret meget fra den tid og slet ikke noget af almindelig interesse.

Hvordan jeg i grunden kom ind i dette arbejde, ved jeg ikke, men jeg tror, det var min gode ven Henrik Zytphen-Adeler, der overtalte mig. Han var i hvert fald en god bekendt af både professor Hurwitz og von Eyben, og ham havde jeg boet sammen med i hele min studietid, tillige med en anden studiekammerat og min tvillingsøster. Vi delte en lejlighed. Der var også plads til en husbestyrerinde, så vi havde det godt.

Desværre fik jeg tildelt et område (byggelovene), som jeg absolut ikke kendte noget til i forvejen, ikke havde drømt om at skulle sætte mig ind i, som heller ikke interesserede mig ret meget, og som jeg ikke have haft noget at gøre med i praksis, hvad jeg forøvrigt heller ikke fik siden. Men nogen skulle jo have dette område, så jeg sprang på med krum hals. Dengang var man jo ung, man troede, man kunne og vidste noget. Noget kunne man vel også, men al begyndelse er jo svær, og mange har senere måttet erkende, at de faktisk dengang ikke vidste ret meget. Men som sagt: Jeg gik løs på opgaven med både lyst og energi.

Jeg var blevet gift i sommeren 1937, var sagførerfuldmægtig i København, var tillige manueltør (i obligationsret) og havde jo nok af arbejde, men jeg husker tydeligt, hvordan jeg, når det øvrige arbejde var gjort, sad aften efter aften til langt ud på natten og tyrede mig igennem domsregistre, de allerede foreliggende kommentarer, specielle lovudgaver, artikler og anden litteratur, for at finde noget, der kunne indgå i de kommentarer, jeg var i færd med.

Mit selvstændige arbejde var yderst pauvert, men det var nok heller ikke meningen, man skulle yde noget sådant. Jeg måtte nøjes med henvisninger, angivelse af enkelte domme og til en vis grad gengivelse af allerede foreliggende litteratur.

Det hele var ret tidskrævende - klokken blev ofte mellem 2 og 3 hen på natten - men det morede mig - trods alt.

Det bedste var nok det samvær, vi havde, når vi alle mødtes for at udveksle erfaringer og for at få at vide, om det, vi havde lavet, overhovedet kunne bruges. De andres resultater var betydeligt bedre end mine, men de havde måske i højere grad fået tildelt emner, som de beherskede. Dengang var vi kun 11, så det lod sig gøre at holde fællesmøder, i modsætning til nu, hvor de er blevet til ca. 200.

Da den første kommenterede udgave af lovsamlingen kom i 1938, var der ikke mange, der brugte den. Men det kom skam. Selv har jeg og mine fuldmægtige brugt »Karnov« flittigt hver dag, og jeg har jo set, hvorledes kommentarerne er blevet mere fortrinlige udgave for udgave, ikke mindst på grund af de fremragende registre. Det at have et sted, hvor man hurtigt kunne finde alle gældende love, i alt fald på de centrale områder, og oven i købet med fyldige kommentarer, var guld værd for enhver sagfører, ja for enhver jurist.

Nu er over halvdelen af de unge jurister, der var med i starten, døde, men af dem, der er tilbage, kan sikkert de fleste huske langt mere fra den tid, end jeg kan.

En digterisk lovkommentar

*Af Paul Høyrup
fhv højesteretsdommer*

Afsunget ved medarbejderfesten den 21. december 1938 og
påny den 2. december 1955

Afsunget ved Medarbejderfesten d.
22/12 1938 - påny ved do. d. 2/12 1955:
I. *Supplementshæfte til "Samling af
danske Love"*.
Udsendes til Abonnenterne den 22.
December 1938 uden særligt Vederlag.
(Melodi: Sov mit Barn)

Hvad siger Karnov!

I
Sne¹⁾ og Is^{1a)} paa Gaden,
og Julesjov²⁾ i Staden,
Solhverv³⁾ kom og Solhverv gik,
før de sidste Noter fik
Sangen^{3a)} her ved Maden.

II
Vi har samlet meget,
som ikke er vort eget,
Aandens Fælleseje⁴⁾ dog,
meget fylder i vor Bog,
samt fordrejede⁵⁾ "Hoder".

III
Ovenpaa en Kostald⁶⁾,
der skrev om Straffens Bortfald,
Soldat⁷⁾ Eyben nok saa frækt,
mens de andre sloges kækt
under Fjendens Indfald.

IV
Kristian den Femte⁸⁾
desværre dog vi glemte,
krænket⁹⁾ Mø i Kongens Gaard,
ej at høre om vi faar;
Alvor, ikke skæmte.

V
Kværulants¹⁰⁾ Hære
kan Bogen meget lære,
og i Klageretten¹¹⁾ man
ret citere Love kan,
Kværulancen nære.

VI
Men om Guld¹²⁾ paa Bindet
er ikke Fred¹³⁾ i Sindet,
Hurwitz og Hr. Karnov vist
enes vil derom til sidst
Hjerter, Løver, Kroner¹⁴⁾.

VII
Snart vil Værket prange
hos Sognefogder¹⁵⁾ mange,
hist, hvor Vejen slaar en Bugt¹⁶⁾
Hus med "Karnov" ligger smukt
Guldglimt Øjet¹⁷⁾ fanger.

1. Korr. afleveret fra Trykkeriet den
22. December 1938.

1) L. 38, 158 om Snekastning
1a) jfr. L. 30, 109 § 1: "Ved
Flødeis forstaaes ethvert Pro-
dukt, der er tilvirket ved
Afkøling af blandinger,
hvor i Mælk eller Fløde
udgør en væsentlig Bestand-
del, og som ikke indeholder
andre Fedtstoffer end Mæl-
kefedt, og som udleveres i
frossen eller delvis frossen
Tilstand".

2) Lbkg. 33, 204 om Lukke-
tid for Butikker.

3) L. 73, 85 om Oprettelse af
et Observatorium i Køben-
havn.

3a) Om den berygtede Insti-
tution "Koda" se L. 35, 40.

4) Om dette besynderlige
Begreb se navnlig F. V. Kruse
"Ejendomsretten". Herimod
Knoph; tvivlende Ussing
Messias Kirkens Menig-
hedsblad "Frygt ikke, tro
kun".

5) Om Manddrab, Strfl's §
237. Om Dyrplageri, samme
Lovs § 196. Interessant
Udvikling om Emnet i Aar-
bog for "Nervøses og sindslil-

dendes samt Hæderlighe-
dens Værn" ved E. Mønni-
che, E. Jensen og N. Ven-
tegodt.

6) Om Karlekamre, se navn-
lig talrige Domme ad Strfl's
Kap. 24 (Forbrydelser mod
Kønssædeligheden) og
Skadhauge i U 30 B 178 ff.

7) L. 12, 123 om Værnepligt
og L. 37, 112 om Hærens Ord-
ning, Endvidere An. 37, 218
om Paalæg af Straf uden
Dom ved Hæren.

8) Om Frederik V. (Petersen)
se derimod L. 32, 27 om
Efterforskning og Indvin-
ding af Raastoffer i Dan-
marks Undergrund. Loven
har været Genstand for en
del Kritik i Dagspressen.

9) Nu Strfl's § 216 (Vold-
tægt). Samleje med ikke
15-aarig er paa det strengeste
forbudt, Strfl's § 222 og K.
K. Steincke: "Radioforedrag
for mine Vælgere V".

10) Se navnlig Sand: "Begre-
bet Kværulantforrykthed"
Kbh. 1930 L, Wimmer: "Sto-
re Kværulantskikkelser i det

20. Aarhundrede" samt
Aage Svendsen: "Kværulan-
ter om og nær mig". Kbh.
1938 (Sidstnævnte Bog med
Forord af Elith Jensen og K.
K. Steincke).

11) L. 39. Se talrige Artikler i
Dagspressen, navnlig imod
Ret benævnt Appelretten,
jfr. K. K. Steincke i "Bølling
Nørre Herreders Retstiden-
de" 1938 samt "Arbejdernes
Almanak" 1938.

12) jfr. navnlig Afsnittet
"Pengelove" samt L. 36, 254
Guld Klausuler. Endvidere
Axel Nielsen i "Bankpoli-
tik" I. Tvivlende Ussing, se
navnlig den interessante
Udvikling om man skal
skrive "Guld" eller
"Guuld", evt. "Guulld". Se
ogsaa N. F. S. Grundtvig i
"Langt højere Bjerge" og
Warming "Sociale Breve til
Menigheden" Bethesdas
Forlag 1935.

13) Se Axel Møller "Folke-
retten i Fredstid og i Krigs-
tid" Kbh 1932-34.

14) Om Bageres Ret til i

Kringleskillet at føre Krone,
jfr. U.35. 634 H.

15) jfr. Vejledning 32, 327.

16) Muligt foreligger her en
Forfatterkrænkelser, jfr. L.
33, 149 om Forfatter- og
Kunstnerret samt Torben
Lund: Kommentar til samme
Kbh. 1933. Afgiftspligt til
"Koda" foreligger forment-
lig ikke, jfr. Ravn Jensen i
"Talt og sunget" Ollerup
1932, idet den pg. Sangs
Melodi jo ikke er brugt (Til
Anvendelse af "Sov mit
Barn" er særlig Tilladelse
indhentet). Se ogsaa Popp-
Madsen i "Tort og Kunstner-
ære med særligt Henblik paa
Forhaanelserne af min
Buste" K. U's Kampforlag
1934.

17) Om erstatningsansvar
for Pile i Øjet "Personret"
122 ff. med Domme.

Sangtekst- og noter:
Paul Høyrup

De 11 juridiske kandidaters slutstillinger

*Niels Alkil - højesteretssagfører
Elisabeth Boysen - dommerfuldmægtig ved Aarhus
Tinglysningskontor, senere gift med en dommer
Mogens Christensen - højesteretssagfører
W. E. von Eyben - professor, dr. jur.
J. Günther-Petersen - højesteretssagfører, dr. jur.
Paul Høyrup - højesteretsdommer
Niels Anton Poulsen - politiadvokat
N. Schaumburg-Christensen - politimester på
Frederiksberg, formand for Politimesterforeningen
Erik Schultz - direktør for Civilforsvaret
Kjeld Sonne-Holm - højesteretssagfører
Henrik Zytphen-Adeler - ambassadør*

M. Karnovs tale

Ved medarbejderfesten 2. december 1955

Mine herrer!

Ved denne lejlighed, hvor vi fejrer vel tilendebragt arbejde med 5. udgave af lovsamlingen og så at sige holder vort dejlige fællesbarn over dåben, vil jeg gerne sige et par ord derom.

Det er jo kommentaren, som giver værket sin overvældende største værdi, og jeg vil derfor gerne fortælle lidt om dens tilblivelse.

Jeg var i 1922 begyndt udgivelsen af en lille praktisk lovsamling og havde genoptrykt den i 2. udgave 1932. I 1937 fik jeg en konkurrent i Gad's røde »Danmarks Love« med 2 juridiske professorer som redaktører. Jeg havde på dette tidspunkt ca. 4.500 abonnenter og blev klar over, at jeg måtte gøre et fremstød for at klare mig i konkurrencen, og jeg henvendte mig da til den få år forinden opdukkede nye stjerne på det juridiske firmament herr professor Stephan Hurwitz, idet jeg længe havde syslet med den ide at få lovsamlingen kommenteret. Selve arbejdet med at redigere lovstoffet, et arbejde som særligt udføres med saksen og ikke med hovedet, fandt jeg det ikke rimeligt at lægge beslag på en juridisk professor til, men en kommentar ville jo så langt overstige min egen ringe juridiske kapacitet, og en sådan opgave fandt jeg fuldt værdig for en professor. Altså henvendte jeg mig til professor Hurwitz og forelagde sagen for ham således:

Jeg har syslet med udgivelsen af en lille beskeden lovsamling og efterhånden med stort slid og besvær samlet mig 4.500 abonnenter. Det har ikke været noget let arbejde at få den solgt og holde sammen på kundekredsen, for sådan en lovsamling er jo en skrupkedelig lektüre, da jeg jo må holde mig til den fra lovgivernes hånd foreliggende tekst, som jeg ikke har nogen mulighed for at gøre mere interessant end den er i sig selv. Jeg har

ganske vist forsigtigt prøvet at indflette et »ikke« i en lov, så teksten fik den modsatte mening, og også haft stor fornøjelse af at se stor strid opstå om spørgsmålet mellem alle landets kommuner, som holdt med mig, og ministre som havde kigget i Lovtidende, og selv om ministeren gik af med sejren, var det altid en lille spøg til afveksling. Men ad den vej er der jo ikke større mulighed for forbedring.

»Sig mig« sagde professoren, »hvorfor kommer De så egentlig til mig«? Sagen er jo den, at en professor er jo en professor, og det kan jo godt trække ud, inden jeg selv kan blive det, og så er der altså navnet, ikke så meget Hur som netop Witz. Jeg vil gerne have lidt mere Witz puttet ind i værket, og her oppe på universitetet ved jeg jo, at De har meget spøg for med at fortolke og misfortolke lovene. Hvis De nu kan få fat på en del unge jurister, som har siddet og luret professorerne deres meninger og særmener af, og fylder det i en kommentar, så mener jeg nok, der kan komme lidt nyt liv i foretagendet igen.

»Ja, den er mægtig« sagde professoren (jeg ved dog ikke om man sagde således dengang) »jeg har denne v. Eyben f.eks: det er rent utroligt, hvad han kan af historier om strafferet, især en hel masse lidt vovede om straffelovens kap. 24, og han kan meget mere end det. Så er der ham Niels Alkil, han skal have købeloven og lignende; han kan alle de der gamle traverser om forkøb, specieskøb, genuskøb og halvgenerisk. Hov, hov sagde jeg, kan det nu gå an at skrive om genuskøb, skal vi ikke nøjes med det halvgeneriske? Det skal jo gerne være en anstændig bog. Vist ikke nej, for den rene er alting rent, og så kan han alle de latinske fagudtryk; han er mere romersk end selveste Julius Lassen i sin tid. Det er storartet, sagde jeg. Men hvad med pengene, sagde professoren. Ja, det er jo mit ømmeste punkt. Jeg har det samme princip i min forretning som landmændene, at det gælder om at få det største udbytte for det mindste antal foderenheder. Det må jo blive et sportsmæssigt fint incitament for de unge mennesker at få fornøjelsen af at boltre sig frit i det interessante stof. Altså, lysten skal drive værket og sådan noget. For pengene er jo knappe, ved De nok, og, når mange skal dele, bliver der jo kun lidt til hver. Nå, vi blev enige om det størst mulige (altså for mig) og det mest lusede (altså for professoren) honorar, og han fik sig anskaffet 12 bersærker, som sammen med ham med krum hals gik løs på opgaven og løste den over alle forventninger fint. De nuværende ca.

50 kommentatorer, som denne gang har lappet på den oprindelige kommentar, vil sikkert have den fulde forståelse af, hvilken kæmpemæssig bedrift det var at udarbejde den oprindelige kommentar i 1938. Skal vi ikke lave en kunstpause og drikke en skål for de 13 og deres bedrift? Vi har i aften 7 af dem iblandt os og jeg beder disse 7 rejse Dem op og modtage vor hyldest.

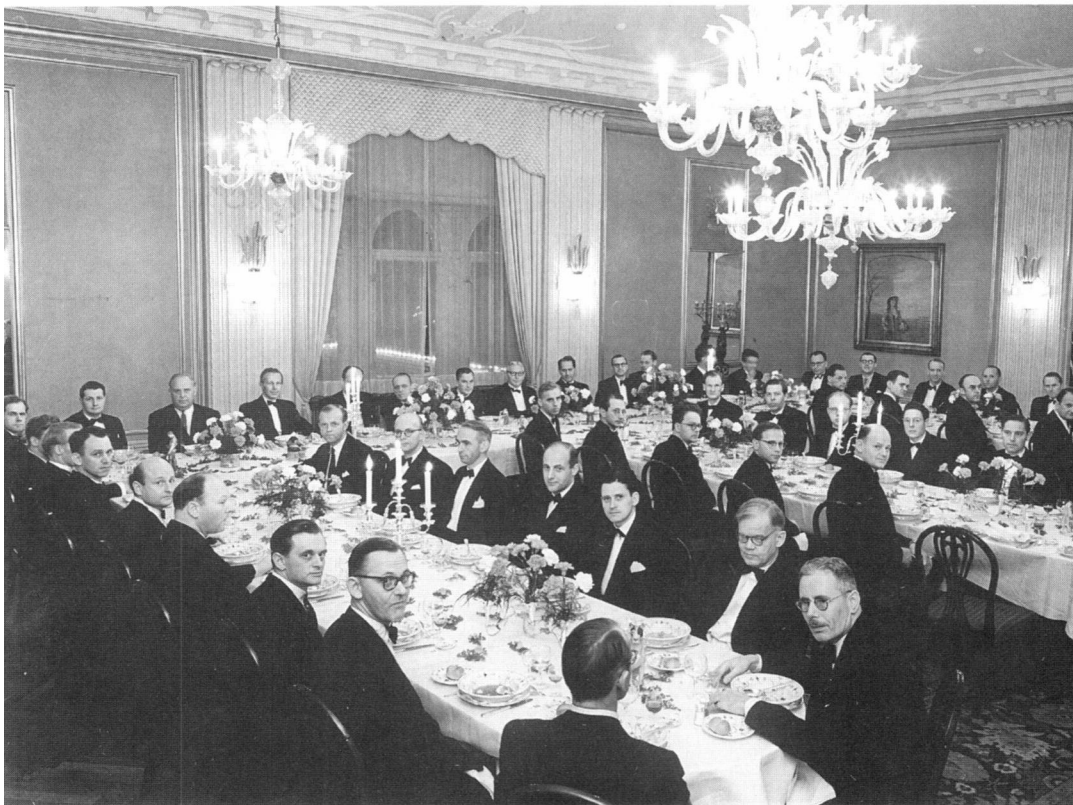
Bogen var med et slag bleven en meget fin bog. Vi skal ikke her glemme, hvilket præstigerisiko professor Hurwitz løb ved at lægge navn til et sådant begynderarbejde. Han måtte i meget vidt omfang stole på sine medarbejdere, og det var efter arbejdets uhyre omfang udelukket for ham minutiøst at eftergå deres arbejde, som han jo alligevel måtte tage ansvaret for. Som højre hånd havde han ved redaktionen dengang den nuværende professor v. Eyben, og denne har også ved de 2 senere revisioner af kommentaren i 1948 og nu 1954-55 trukket hovedlæsset, og er nu fast knyttet til os som redaktør af de årlige tillæg. Når værket dengang blev og fortsat er så fint et kvalitetsværk, som det var og er, så har d'herrer professorer Stephan Hurwitz og W. E. von Eyben hovedæren derfor, og jeg vil næst at bringe dem min tak derfor, foreslå at udbringe et leve for dem . . .

Men der er jo mange flere, som har part i »barnet«. Når man tager en kronologisk ordnet lovsamling og slår op på midten, vil man se, at ca. halvdelen af den stammer fra de sidste ca. 12 år. Når vi fører værket ajour hvert 6. år, vil det altså sige, at ca. 1/4 deraf er nye love, foruden at kommentaren til de øvrige 3/4 også skal bringes ajour. Dette arbejde er i 5. udgave udført af de 2 professorer og ca. 50 medarbejdere, hovedparten af de tilstedeværende. Jeg takker også dem for Deres udmærkede arbejde. De skal også have deres leve; vi er forhåbentlig nok til at råbe hurra for dem, ellers må de godt hjælpe os lidt med brummekor.

Endelig er det jo ikke gjort med at redigere og kommentere bogen. For at den kan blive tilgængelig for det lovglade og lov-tørstende land har et utal af flittige arbejdere i trykkeriet slidt gennem de halvandet år dermed. Jeg beder herr overfaktor Andersen fra Bianco Lunos Bogtrykkeri modtage min tak og anerkendelse for det smukke arbejde og overbringe denne tak til direktør Sv. Aller, som desværre var forhindret i at komme tilstede, fordi han måtte til Paris og repræsentere ved en festlighed for et andet stort værk af trykkeriets omfattende produktion. Og end-

videre overbringe min tak til de mange mere eller mindre ukendte folk derhjemme, som har arbejdet med.

Bogen er som sagt bleven en meget fin bog. I stedet for, at jeg tidligere måtte trække hver ny abonnent frem ved hårene, så næsten slås man nu om at erhverve den, og berømmelsen er dalet ned over dem, som jeg har nævnt har æren derfor, og en helt ufortjent del af denne berømmelse er jo også faldet ved siden af ned på mit hoved. Altså, selv om jeg ikke er bleven egentlig berømt, er jeg dog bleven vidt bekendt, så folk som jeg støder på, siger, nå, det er vel Dem med lovsamlingen. Jeg har besluttet, at jeg, når jeg bliver gammel, og hvis jeg bliver gammel, så vil jeg tage navneforandring f. eks til Sørensen og leve mine sidste dage i fred og ro i Fredensborg.

Festdeltagerne ved festen i 1955. I baggrunden t.h. Stephan Hurwitz og M. Karnov. I baggrunden t.v. Paul Høyrup og K. Sonne Holm. I forgrunden Mogens Plesner, N. Harbou og Fl. Tolstrup

Sagkyndige medarbejdere

Karnov og skatten

*Af direktør, cand. jur. Steen Askholt,
Erhvervenes Skatteseekretariat*

Siden 10. udgave i 1982 har jeg haft fornøjelsen af at passe et antal skattelove som sagkyndig medarbejder. Redaktionen bad dengang advokat Finn Thomsen, professor Aage Michelsen og undertegnede om at forestå en gennemgribende revision af noter til skattelovene. På et område i så rivende udvikling vil notestoffet have en tendens til at vokse i takt med de årlige aflejringer, og det var derfor naturligt med en hovedrengøring.

Siden er resultatet undergået talrige forandringer. Noterne påvirkes, foruden af udviklingen i rets- og administrativ praksis, af de mangfoldige lovændringer, der kendetegner skatteområdet. Her drager regering og Folketing konstant omsorg for, at man som skattemedarbejder ikke bliver sløvet af genkendeligheden. Medens f. eks. gældsbrevsloven og forsikringsaftaleloven i de sidste 10 år kun er ændret én, resp to gange hver, er ligningsloven ændret 116 gange (vedr i alt 240 lovbestemmelser)! I et tilfældigt valgt år som 1995 indføjedes, ændredes eller ophævedes over 400 lovbestemmelser alene på indkomstskatteområdet (og så er altså formue- og ejendomsskat og hele afgiftsområdet holdt udenfor).

Man skal således holde ørerne stive. Bare det at være sikker på, at alt er med, kan være et problem. Drilagtigt er det f.eks., at man på skatteområdet jævnligt ændrer reglerne »i bundter« i form af »lov om ændring af forskellige skattelove«. For slet ikke at tale om de skattelovændringer, der gemmer sig bag tilføjes »mv« til love, der ellers ikke ser ud til at have noget med skat at gøre (eksempelvis indeholder lov nr 1072 af 20. december 1995 om værdipapirhandel mv ca 30 ændringer af forskellige skattelove).

Den voldsomme regelmængde og forandringsfrekvens er en af årsagerne til, at skatteretten med rette opfattes som uoverskuelig og vanskeligt tilgængelig. En anden er kompleksiteten og den ef-

ter manges opfattelse udbredte mangel på logisk sammenhæng, for slet ikke at tale om »retfærdighed«.

Det har naturligvis sammenhæng med, at skattelovgivningen i udpræget grad er resultatet af skiftende tiders politiske køgekunst til varetagelse af mangfoldige interesser. Skattesystemet er ikke kun et opkrævningssystem for et antal kroner (omend over 300 mia kr årligt), der skal overføres fra borgerne til de offentlige kasser. Skattekravet skal samtidig tilgodese en lang række politiske hensyn (fordelings-, social-, arbejdsmarkeds-, erhvervs-, miljø- og sundhedspolitik m.m.), og der er ingen repræsentanter for de forskellige interessegrupper, der ser det som en dyd at være nøjsomme og lavmælte.

Selvfølgelig kan skattelovgivningen gøres meget enkel - og Karnov tyndere. Det ville blot fordre, at skatteborgerne var villige til at acceptere en voldsom skatteforhøjelse, eller at det offentlige ville affinde sig med en ligeså mærkbar skattereduktion. Skattereglerne er udtryk for et kompromis, der søger at afpasse skattetrykket efter udgiftsbehovet og de mange interessegruppers smertetærskel. Derfor er forenkling af skattelovgivningen - hvor meget vi end kunne ønske det - mere til festtaler end til omsætning i praktiske resultater.

Så, når de halvårlige Karnov-kuverter dumper tungt gennem brevsprækken, gribes man af ambivalente følelser. Nye regler, ny viden, nye komplikationer, ny tvivl. Fradrag for erhvervsfolkere og sommerhusudlejere veksler med regler for skat af halmfyring og sognepræsters embedsboliger, spaltning af selskaber og fusion af andelsforeninger, beskatning af futures og fradrag af know-how.

Det vil ingen ende tage, og skatten vil vedblive med at fylde i Karnov.

Jul og sommer med Karnov

*Af afdelingschef i Socialministeriet Grethe Buss
og ankechef i Den Sociale Styrelse Bo Antonsen*

Netop hjemkommet fra vinterferie efter et blik på stakken af aviser og post: en kuvert fra Karnov. Men den er tynd, og det kan ikke være en rykker, for sidste del af manus blev afleveret inden afrejsen.

Det er en bestilling på et indlæg til et festskrift om lovsamlingen, og deadline er stort set inden kufferten er pakket ud, hvad der selvfølgelig ikke kommer bag på os! Og opgaven lyder da spændende.

Indlægget skal sige noget om de udgaver af Karnovs Lovsamling, som vi har medvirket i.

Første problem: hvor længe siden er det egentlig, en af os blev kontaktet af den medarbejder, som den gang kommenterede lov om social bistand, og som nu godt ville holde op, fordi han skiftede job. Det var vist i 1982, men sikre er vi ikke, men derimod nok på, at det ville vi selvfølgelig gerne.

Næste problem, som melder sig, er: Hvordan foregik arbejdet egentlig dengang. Det står ikke særlig tydeligt i erindringen, sammenlignet med de aktuelle besværligheder. Der var længere imellem de tykke kuverter, som kom én gang om året, og manuskriptet havde ikke samme færdige form som nu. Der var i hvert fald brug for både saks og lim, og den metode kan også med fordel benyttes i dag i visse situationer, når de velkendte plastik-omslag af forskellig farve ligger på skrivebordet, nu to gange om året. Det er samtidig så praktisk, at man nu får materialet fra Karnov lige før julefreden sænker sig og igen lige før sommerferien, så man har noget fornuftigt at tage sig til både i julen og i sommerferien.

Tilbageblikket over vores år med Karnov og de ændringer, der er sket med omfang og arbejdstilrettelæggelse, siger selvfølgelig noget om en spændende udvikling på socialpolitikens område - også set fra en stol i Socialministeriet og Den Sociale Ankestyrelse.

Den sociale lovgivning var op til 1980 præget af gennemførelsen af Socialreformkommissionens betænkninger, som skete med meget brede flertal i Folketinget. Den sidste del var særforsorgens udlægning i 1980. Det var slutstenen på decentraliseringen af opgaver fra statsligt til kommunalt og amtskommunalt regi. Men resultatet blev ikke, at freden så sænkede sig på lovgivningsfronten. Lov om social bistand er blevet ændret mere end 140 gange siden dens ikrafttræden i 1976, og ændringerne er med en enkelt undtagelse ikke resultatet af store kommissionsarbejder. Undtagelsen er udvalgsarbejdet om revisionen af reglerne om hjælpeforanstaltninger for børn, som også indeholder regler, der gør det muligt at træffe beslutninger uden forældrenes samtykke.

Ændringshastigheden hænger selvfølgelig sammen med forholdet mellem på den ene side de frihedsgrader, som det kommunale selvstyre skal rumme, og på den anden side de centralt fastsatte rammer, som vekslende politiske flertal ønsker lagt for det kommunale selvstyre.

En del ændringer er gået på at indføre mere retsbestemte ydelser frem for skønsmæssige ydelser. Det gælder navnlig for pengeydelse i form af kontanthjælp. Samtidig er der for serviceydelse - hjemmehjælp, institutionstilbud m.v., hvor den individuelle behovsvurdering er grundlaget for udmålingen - givet vide muligheder for forsøg og dermed for adgang til at dispensere fra bistanndslovens almindelige regler.

Nogle af de lovændringer, der er vedtaget, har haft deres udspring i enkeltsager, der ofte har haft mediernes bevågenhed. Det har betydet, at udvalgte grupper har fået præciseret rettigheder i noget, der oprindeligt var en meget bred rammelov.

Disse forskellige tendenser har sat deres præg på ændringerne og på ændringshastigheden.

Samtidig er det selvfølgelig karakteristisk, at de sociale udgifter påvirkes af den økonomiske politik, og at ønsker om besparel-

ser og bedre ressourceudnyttelse har betydet lovindgreb, satsændringer o.s.v.

I øvrigt adskiller den sociale lovgivning sig fra en række af de øvrige lovområder, ved at der ikke er tradition for domstolsafgørelser. Det administrative klagesystem udnyttes, og kun få vælger at gå videre; henvisningerne til domspraksis i Ugeskrift for Retsvæsen er derfor begrænsede. Til gengæld er der en righoldig administrativ praksis i de mange SM-Sociale Meddelelser, der løbende udsendes af Den Sociale Ankestyrelse.

Derfor er det klart, at man som sagkyndig medarbejder synes, at lov om social bistand giver særlige udfordringer, som ikke bliver mindre med årene, tværtimod.

Julen 1995 er ikke glemt. Dels var der de traditionelle ændringer, som ikke kan tælles på én hånd - der skulle flere hænder til. Nogle af ændringerne hang sammen med finanslovforliget, som blev vedtaget umiddelbart før jul. Manuskriptet var derfor ikke »grydeklart«, da det blev sendt frem, fordi lovforslag dårligt nok var fremsat på det tidspunkt. Dels blev vi bedt om også at klare »det gule hæfte« med en ny aktiveringslov. Da det i øvrigt var tiden for hovedrevisionen, skulle hele notestoffet også gennemgås kritisk, så forældet stof blev udsaneret - gerne i løbet af 14 dage. Forlaget har sandelig stor tiltro til de sagkyndige medarbejderes formåen!

Nogen kunne så spørge, hvorfor man bliver ved. Det gør man selvfølgelig for sin egen skyld - ikke på grund af en formidabel timebetaling, men fordi det faktisk er chancen for at følge med og få overblik, da man jo i hverdagen ikke beskæftiger sig lige meget med alle dele af loven. De fleste bliver i vore dage specialister på udvalgte dele, og kun få behersker hele lovområdet i rimeligt omfang. Så der har vi en ny målgruppe for Karnovs Lovsamling.

Der er grund til at tage hatten af for medarbejderne på forlaget, der står for manuskriptet. Det er imponerende, så godt det materiale er, som de sagkyndige medarbejdere får at arbejde med. Hvis bare Folketinget havde større forståelse for de vilkår lovsamlingen bliver til på, ville alt være ideelt!

Men sommeren 1996 tegner godt. To ændringsforslag er fremsat og de er korte. Men det er stilhed før stormen. Der arbejdes

nemlig med opdeling af bistandsloven i to love og en fuldstændig omredigering og gennemskrivning. Lovforslagene skal fremsættes i oktober og vedtages inden julen 1996 - så er forlaget advaret. Og vi andre kan - forudsat tidsplanen holder - se frem til en mindeværdig juleferie også i 1996!

To gange syv år med noter til byfornyelsesloven

*Af byfornyelseskonsulent Bjarke Rasmussen,
Realkredit Danmark*

von Eyben skriver andetsteds: »Det var helt afgørende, at ajourføring af såvel lovstof som retsafgørelser m.m. blev foretaget så hurtigt som muligt. Målet var, at love normalt skulle foreligge kommenteret, allerede den dag, loven udkom i Lovtidende...«.

Det må være et udslag af den holdning, der ligger til grund for følgende uddrag af et brev af 5. april 1982, jeg modtog fra Karnovs Lovsamling:

»...

Ny lov om Byfornyelse og Boligforbedring.

Jeg vil derfor sætte pris på at modtage manus til loven med noter, så snart der foreligger betænkning fra folketingsudvalget, idet der efter dette tidspunkt ikke kan forventes væsentlige ændringer. Der er heller ikke noget i vejen for at aflevere manus på et tidligere tidspunkt...

von Eyben (sign.)«

Men så ligetil og enkelt, som tonen var i brevet havde det ikke været og skulle det heller ikke blive. Det kunne jeg allerede på det tidspunkt afgive en fuldgod statsgaranti for.

Jeg var fuldmægtig i Boligministeriets Departement med ansvar for bl.a. byfornyelsen, og jeg havde nemlig allerede konstateret, at byfornyelseslovforslaget fra begyndelsen havde aftvunget vore parlamentarikere en ganske særlig raffineret interesse.

Det første lovforslag blev fremsat i begyndelsen af 1980. Forslaget blev i juni s.å. vedtaget ved »4. behandlingen«, idet 3. behandlingen meget dramatisk måtte afbrydes, mens der blev udarbejdet en »Tilføjelse til tillægsbetænkningen«. Herefter kunne 3. behandlingen og den endelige vedtagelse fuldføres.

Men Venstre, Konservative og Fremskridtspartiet havde stemt imod. Og deres mindretal udgjorde mere end 60 mandater. Så da lovforslaget indeholdt uomtvistelige ekspropriative bestemmelser, videreført fra saneringsloven, gav de det endnu ikke stadfæstede lovforslag et suspensivt veto i henhold til Grundlovens § 73.

Det kunne så først genfremsættes som lovforslag og vedtages efter 3 fornyede folketingsbehandlinger efter næste folketingsvalg, der blev afholdt i december 1981.

Til dette første lovforslag stillede Folketingets Boligudvalg mere end 150 spørgsmål.

Det *andet* lovforslag om byfornyelse og boligforbedring, som var det, von Eyben refererede til i sit brev, var fremsat i januar 1982. Det nåede „kun“ op på ca. 100 udvalgsspørgsmål. Hertil kom dog samråd med Boligudvalget og diverse notater til opfølgning på samrådet.

Den senere betænkning fra Boligudvalget af 13. maj 1982 indeholdt 36 ændringsforslag, hvoraf det ene ændringsforslag med i alt 13 paragraffer implanterede den nyligt vedtagne indekslånereform i lovforslaget. Tillægsbetænkningen fra 27. maj 1982 indeholdt helt op til 69 ændringsforslag!

Da jeg modtog brevet af 5. april 1982, havde jeg naturligvis endnu ikke set betænkningen eller tillægsbetænkningen, men jeg vidste, der var lagt i kakkellovnen. Dertil kom, at jeg var ny. Ikke i ministeriet altså, men på Karnov. Jeg havde endnu ikke skrevet så meget som en note til lovsamlingen.

Jeg havde arvet kommenteringsopgaven vedrørende sanerings- og byfornyelseslovstoffet på Karnov efter den legendariske Bendt Andersen, formand for Overfredningsnævnet, tidligere kontorchef i Boligministeriet.

Arvefaldet var kommet i stand på den måde, at jeg ca. 1½ år tidligere ved en fest i Regensianersamfundet havde genset en af kometerne på det juridiske firmament, min gamle Regenskammerat, Henning Skovgaard. Han var på dette tidspunkt noget ved musikken, for han havde sit navn på „Karnovs 9.“, hovedudgaven fra 1978. Jeg fik fortalt ham, at hvis der blev brug for en karnovredaktør på sanerings- og byfornyelseslovgivningen, kunne jeg godt tænke mig at prøve kræfter.

Bendt Andersen smed håndklædet i ringen i løbet af 1981 på grund af den kommende byfornyelseslov. Det var - selv for ham - en for ny og for stor mundfuld. I slutningen af 1981 ringede Henning Skovgaard og spurgte, om jeg stod ved vores halve aftale. Svaret var ja. Og nu sad jeg så midt i det.

Jeg besvarede derfor von Eybens brev allerede d. 6. april 1982, idet dog jeg udtrykte overordentlig betænkelighed ved, om jeg kunne nå at bearbejde alt det foreliggende (og kommende) materiale inden den angivne frist. Og om vi overhovedet turde antage, at når betænkningen som ventet forelå medio maj, så skete der stort set ikke mere. Jeg havde ganske vist været godt i gang i en måneds tid. Men nu måtte jeg intensivere indsatsen.

Jeg har i det foregående ofret en del bemærkninger om de i politisk henseende to samspilsramte byfornyelseslovforslag. Det er for at sandsynliggøre ... det er for at folk skulle tro på ... ja, nu kommer det:

I ca. 3½ måned arbejdede jeg i gennemsnit ca. 4 timer om aftenen med at gennemlæse, strukturere og filtrere forarbejderne til 1980-lovforslaget, 4 mellemkommende udvalgsredegørelser og 1982-lovforslagets lovtekst, bemærkninger, notater og spørgsmålsbesvarelser. Jeg holdt dog fri fredage, lørdage og helligdage, men ikke søndage.

Børnene var til sidst ikke sikre på, om de havde nogen far mere. Konen undrede sig over, hvem det blege menneske var, der skjulte sig ved skrivebordet bag en masse papir og en diktafon.

På arbejdet fejrede det nylig indførte tekstbehandlingsanlæg - med visse indkøringsvanskeligheder - triumfer: Jeg kunne næsten hver dag hjemtage en dugfrisk renskrift af den på det aktuelle tidspunkt samlede noteproduktion, selv om jeg byttede om på teksterne og rettede i lange baner.

Men samtidig satte en aggressiv influenza ind og fældede kolleger og venner. Den slags pjat havde jeg dog ikke tid til.

Kort sagt i familien og på arbejdet var der kaos og elendighed. Men jeg puklede bare videre.

Jeg skriver ikke dette, fordi jeg angler efter medynk. Heller ikke, fordi jeg håber på honorarforhøjelse fra Karnov med tilba-

gevirkende kraft fra 1982. Jeg fortæller det, fordi hele procesforløbet i virkeligheden nærmer sig de sublime oplevelser. Og også noget at le af - naturligvis mest set i bakspejlet. Aristoteles siger et sted: det forfærdelige bliver morsomt, når det kommer på afstand.

Den 9. juni 1982 sendte jeg et manus til noterne på 35 A4-sider til von Eyben. Jeg skrev samtidig i et følgebrev bl.a.: „Opgaven har været et slid at løse, men et inspirerende slid. Jeg håber, du kan bifalde resultatet“.

Det var den selv samme dag, som Dronningen stadfæstede byfornyelsesloven i Statsrådet. Men dette tidsmæssige sammenfald har hun givetvis ikke været opmærksom på.

Et par dage senere ringede von Eyben og sagde, at det så meget fint ud, og at det var gået i trykken.

Nogle uger senere kom korrektoren. Det var en hård nyser: Man havde tilføjet mit navn i indledningsnoten og sat det med almindelige typer. De professionelle korrekturlæsere havde gjort deres arbejde godt. Der var meget lidt at rette. Men *mit navn* havde von Eyben personligt understreget og ude i marginen skrevet: **halvfed!** Hvor vidste han det fra? Og hvad kom det sagen ved?

Så sendte jeg korrektoren tilbage og tog på ferie i Sydengland.

De grønne hæfter med den nye byfornyelseslov kom på gaden d. 5. og 6. juli 1982. Intet mindre end to hæfter måtte der til. Selve noterne til de 93 paragraffer målte 3 m og 22 cm i samlet spalte-længde.

Så har jeg til gengæld også været hooked siden. En belastning, når det gik løs? Jovist. Men vel sagtens en slags adrenalin-narko-mani.

I to gange 7 år! Et rent ud bibelsk periodemål.

Men på afstand mest til at: Le à.

Bidrag til og brug af Karnov

Af højesteretsdommer Børge Dahl

Med **Karnov 1978**, 9. udg 1979, trådte jeg for alvor ind i karnovarbejdet som kommentator efter en forløber i tillægshæfte 8/1978. Køb, markedsføring og forbrugerlove var domænet. Afbetalingskøb er via kreditkøb blevet til kreditaftaler, og yderligere love er kommet til, således at arbejdet nu omfatter:

- købeloven
- kreditaftaleloven (sammen med Lyng Andersen)
- international købelov
- CISG (FN's konvention om aftaler om internationale køb)
- produktansvarsloven
- markedsføringsloven
- prismærkningsloven
- forbrugeraftaleloven
- forbrugerklagenævnsloven
- ejendomsomsætningsloven

Arbejdet startede med en interessant demonstration af, hvor omfattende et maskineri produktionen af en hovedudgave forudsætter, hvor nødvendigt det er, at alt og alle indordner sig under den fortløbende produktionsproces' krav, og hvor vigtigt det er, at der hurtigt kan træffes beslutninger og udvises fleksibilitet. Under fremstillingen af 9. udgaves 2. bind, hvor købeloven hørte hjemme, var Folketinget i gang med at sætte de særlige regler om forbrugerløb ind i loven, og skulle vedtagelse og heraf følgende sideforskydning afventes, ville produktionen blive forsinket (edb og IT var stadig i sin vorden). Beslutningen var: kun købelovens titel medtages i hovedbindet med henvisning: »Loven med de seneste ændringer bringes med noter i Tillæg 1979 s 4597«.

Fordelen ved den kontinuerlige produktion viste sig i øvrigt også ved udgivelsen af **Karnov 1982**, 10. udg 1983. På grund af en ombrydningsfejl faldt note 9 til markedsføringsloven ud. Teknik-

ken sprang den ganske enkelt over i bind 2, s 2779. Den var simpelthen for stor. Det var nemlig noten, hvori der redegøres for praksis vedrørende generalklausulen om god markedsføringsskik i § 1, hvilket sker emneopdelt over 5 sider. Og teknikken brød sig ikke om sider uden lovtekst (hvad den muligt ikke er ene om). Det søgtes umiddelbart klaret på følgende vis: Noten blev indlagt som særtryk i bind 2 (s 2779A-E); i tillægshæfte gjordes opmærksom på fejlen; og noten blev medtaget under Tilføjelser i 1983-Tillæg. I øvrigt blev teknikken selvsagt - også på dette punkt - forbedret.

Arbejdet med Karnov foregår kontinuerligt. 120 karnovsider vedrørende de nævnte love, hvoraf det meste er noter, betyder, at der er ganske meget stof at holde styr på. Det er nødvendigt at have en »hylde« til anbringelse af kopier af eller notitser om domme, artikler og andet, som skal indarbejdes næste gang, hvis det ikke sker umiddelbart i arbejdsmanuskriptet vedrørende vedkommende lov.

En sådan »hylde« kommer over årene til at rumme andet og mere. Det er pluk fra dette, der er benyttet som grundlag for det følgende.

De mange karnovhjælpere: det manglende stikord

Min første (bevarede) Karnov-henvendelse er et brev dateret 19.3.1975 (på nu-Karnovsk: 1975-03-19) fra **von Eyben**. Skrevet af ham selv på egen skrivemaskine. Med den energi og fart, som man ville vente - med nogle bogstaver svævende halvt over linjen, andre klemte ude af det næste, til tider kun i første omgang for derefter at være skrevet over det sidste og dette gentaget (f.eks. »det« som »dt« med et »e« oven i t'et og et nyt t), med tegn sat så bestemt, at de ikke blot er nedfældet på, men præget i og ofte gennem papiret, som efter at være så rask hevet ud af maskinen, at et hjørne ikke nåede med, er blevet forsynet med et par hurtige håndskrevne rettelser og den karakteristiske underskrift!

Der vil være dem, som vil betvivle, at **von Eyben** kan skrive andet end hurtigt. I relation til det her omhandlede brev ville alt andet nu også have været at gøre tidens værd uret. **von Eyben** havde nemlig allerede i 1975 utvivlsomt skrevet adskillige over samme læst:

En Karnovabonnent har angivet, at . . . Gider du spekulere lidt over det og se, hvad der kan gøres?

I hvert fald havde han på det tidspunkt været *Karnovslave* i næsten 40 år (udtrykket er hans eget, jf interview i **Adv 1987** 21 ff med overskriften »*Karnovslave i 50 år*«), og med hans uomtvistelige talent for at engagere andre er det givet blevet til nogle stykker af slagsen. Ikke blot i Karnovsammenhæng, men også i mange andre. (Jeg erindrer fra studietiden på Egmont, med **von Eyben** som efor, små noter i boks 504: »En student har anført, at . . . « »En kollegianer har henvendt sig om . . . «).

Jeg tror ikke, **von Eyben** har studeret **Adam Smith**. Men ligesom han var professor for studenterne, efor for kollegianerne, »Retten er sat«-iscenesætter for seerne, o.s.v., har han været redaktør af Karnov for abonnenterne. Det var og er deres ønsker og behov, som skulle og skal opfyldes. Og henvendelser fra abonnenter har der været mange af (10-20 henvendelser om året, jf. **von Eyben**: Tema med variationer (1982) 70). Om stort og småt. Henvendelsen i brevet af 19.03.1975 tilhører sidste kategori. Den pågældende abonnent savnede i sagregistret ordet Produktansvar. Og som **von Eyben** skrev:

Det er jo rigtigt, men det bliver jo meget vanskeligt at klare problemet. Vi støder ofte på samme vanskelighed, når der foreligger en tværgående videnskabelig undersøgelse af et eller andet spørgsmål. Det kan vanskeligt stå under Erstatningsret, Købelov, men vi har jo det princip, at vi skal søge at føre alt ind under hovedbetegnelser, ellers er det håbløst at holde styr på.

Det således håbløse var for en ung stipendiat en uomgængelig intellektuel udfordring (smh. **Ibsen**: Peer Gynt!). 1975-04-07 sendte jeg et svar på 6 sider, hvis indhold gengives i det følgende. Hvad der åbenbart var en nød, skulle i hvert fald knækkes! Og der var jo i et sådant svar ingen grund til ikke indledningsvist at få angivet skallens tykkelse, hvorfor det indledtes med:

Under erstatningsret findes flg. stikord:

a/s

aps

atomskader

besættelsestidens ofre

culpa

Danmarks Radio

færdselslov

husbondansvar DL

- nedsættelse, staten, cirk
- sølov
- ulovbestemt
- vaccinationsskader

Når færdselsloven nævnes, synes det inkonsekvent ikke også at nævne jernbaneerstatningsloven, luftfartsloven, postloven og søloven, og når atomskadeloven tages med, burde vel også stærkstrømsloven være medtaget. Yderligere kunne der måske være grund til at medtage myndighedsloven, forsikringsaftaleloven, mark- og vejfredsloven, hundeloven, DL 6-10-2 ff, retsplejeloven, ikrafttrædelsesloven, ophavsretsloven, fotografi-loven, mønsterloven, varemærkeloven, vandløbsloven, lejeloven, den int. vejtransportlov, sømandsloven m.fl. Omvendt kunne besættelsestidens ofre måske udgå. Det er vel mere en social sikringslov end en særlig erstatningsretlig regulering. Der findes intet stikord i retning af social bistand, social sikring el. lign. Forsorgsloven findes endnu som stikord (med angivelse af, at den ophæves den 1.4.1976). Det er klart, at det er muligt at slå op under en del af de love, som her foreslås medtaget, og under dem finde frem til erstatning. Det gælder imidlertid også for de nu medtagne love - bortset fra loven om Danmarks Radio.

Under købeloven er som stikord vedr. beføjelser medtaget afvisning, hæveret, omlevering, standsningret og opfyldelse. Derimod findes ikke noget om ansvar og erstatning, heller ikke om afbestillingsret, efterleve-ring, forholdsmæssigt afslag, tilbageholdsret, tilbagetagelses/udtagelses-ret, fastholdelse, naturalopfyldelse. I øvrigt savnes som stikord også bestillingskøb, garanti m.fl.

Nå, men alt dette har selvfølgelig ikke meget med produktansvars-problematikken at gøre. Den omtaltes i note 245 til købelovens § 42 såle-des:

Ansvar for farlige egenskaber omfattes ikke af § 42, Køb 137-41 og **Hasle-Nebelong** 257. **Tore Sandvik** i TfR 503-540 hævder for norsk rets vedkommende, at ansvar for farlige egenskaber falder ind under ansvarsreglen i § 43. Om farlige egenskaber se **Gomard**: 319-336 og **Jørgen Hansen**: Sælgerens ansvar for skade forvoldt af ting med farlige egenskaber (1965).

Denne omtale lider af to formelle mangler. Der burde stå TfR 1964, og det burde nok have været anført, at det er Gomards Erstatningsregler, der henvises til. Det er også lidt misvisende at udtale, at produktansvaret falder uden for § 42, eftersom standpunktet de anførte steder er, at det ikke omfattes af købeloven. Når der henvises til Sandviks fremstilling,

kunne også have været henvist til Almén og Karlgren, hvad svensk ret angår. Endelig savnes en henvisning til Gomards Nøddeskal og til motiverne.

Yderligere omtales problematikken i note 320 til købelovens § 54, hvor der står:

Reglen gælder ikke krav på erstatning for tab, som salgsgenstanden p.g.a. sine skadelige egenskaber har tilføjet andre genstande, **udkast 79, Ussing: Køb 147, U 37 B 352. Gomard: 320** udvider dog § 54's område. Se endvidere **Jørgen Hansen**: Sælgerens ansvar for skade forvoldt afting med farlige egenskaber. Grænsen mellem ukontraktsmæssig ydelse og farlige egenskaber kan være meget vanskelig at trække i tilfælde, hvor skade på køberens gods eller person udenfor den omkontraherede ydelse eller på fremmed ejendom ikke er indtrådt.

Man kan ikke ved hjælp af registret finde frem til omtalen af problematikken disse to steder. Hverken produktansvar eller farlige egenskaber er at finde dér.

Ved gensynet 21 år senere kan det i øvrigt konstateres, at der åbenbart(!) ikke var nogen grund til i svaret at undlade at komme med forslag til, hvorledes produktansvaret kunne blive bedre belyst i noterne til købeloven og i en særskilt rubrik under erstatningsret (ved siden af »culpa« og »objektivt ansvar«). Og heller ingen grund til ikke-angivelse af, hvorledes stikordsproblemet ved et ideelt Karnov-indhold kunne håndteres:

Omtales problematikken på denne måde, kunne stikordsspørgsmålet måske løses på flg. måde: Under købelov »ansvar for . . .«, herunder bl.a. produktansvar. Tilsvarende optages produktansvar som stikord under erstatningsret. Tilbage står så, om produktansvar bør optages som selvstændigt stikord. Efter min opfattelse bør alene hensynet til registrets rent fysiske håndterlighed sætte en grænse for, hvor meget der skal tages med. Jo flere stikord des bedre. Det er langt lettere at få for lidt end for meget med. Eksisterede der en særlig produktansvarslov, ville der ikke være nogen tvivl. Det gør der ikke endnu, men Europarådet arbejder med en konvention og EF har udstedt et første »Draft directive« om tilnærmelse af medlemslandenes regler om produktansvar. Forbrugerkommissionen skriver i sin næste betænkning, at man bør følge dette arbejde nøje og i øvrigt nedsætte en sagkyndig kommission. I Sverige har en produktansvarskomité arbejdet i nogle år, og den kommer med et udkast til lov om produktansvar i forbindelse med medicin i løbet af over-

skuelig tid. Et sådant udkast er allerede udarbejdet i Vesttyskland. Så der går nok ikke så lang tid, inden der findes en eller anden lov om spørgsmålet. Og så kan man vel lige så godt lade produktansvar blive et selvstændigt stikord nu.

Disse overvejelser har koncentreret sig om fremtiden og taget udgangspunkt i, hvorledes en omtale af produktansvaret i Karnov burde struktureres. En struktur, som svarer nogenlunde hertil, benyttes i øvrigt i Palandt. Med dette udgangspunkt giver det ikke anledning til særlige vanskeligheder at løse stikordsspørgsmålet. Men en sådan omtale kan jo formentlig først indarbejdes i 9. udg 1978, så der er stadig 4 registre, som giver anledning til særlige problemer.

Jeg vil gætte på, at von Eyben har læst så vidt med almenfaglig, utålmodig interesse: Det lyder meget godt, men hvad skal jeg sætte ind i næste registerbind? Det var der også et forslag til i svaret:

Eftersom angivelserne i registret må stemme overens med problemets behandling i noterne, kunne det virke lidt misvisende, om man optog produktansvar som selvstændigt stikord, men det bør alligevel overvejes. Selv om der ikke er meget at hente, bør de der forsøger ikke bruge mere tid end højest nødvendigt. Ud fra dette synspunkt kunne det optages både som selvstændigt stikord og som stikord under købeloven, det sidste f.eks. således:

Købeloven

- adkomstmangler
- afbestilling
- afhjælpning
- afvisning af varen
- aktier
- ansvar
- - for farlige egenskaber
- - forsinkelse
- - købers
- - sælgers
- - garanti
- - mangler
- - produktansvar
- - vanhjemmel
- auktionssalg
- bestillingskøb

- bytte
- distancekøb
- dækningskøb
- efterlevering
- erstatning
- - beregning
- - se også ansvar
- - -

Under erstatningsret kan der under produktansvar være en henvisning til købeloven, men det er dog næppe nødvendigt, hvis produktansvar optages som selvstændigt stikord.

I øvrigt foreslås følgende tilføjelse i notetillægget:

2042 Note 245. Om produktansvar se **Børge Dahl**: Produktansvar (1973), der antager, at købelovens regler ikke finder anvendelse på produktskader, således at en sælger kun ifalder ansvar for culpa og garanti, medmindre han forhandler produkter af den pågældende art, idet han i så fald antages at hæfte for tidligere omsætningsleds ansvar, herunder forhandleren for fejl begået af producenten, jf **U 1939 16 H**. Se også **U 1974 767**, **U 1974 936 V**, **Gomard**: Obligationsretten i en nøddeskal 180 ff, **Trolle U 1973 B 333-342**. Om svensk ret se **Bill W. Dufwa**: Produktansvar (1975) og **Karlgren**: Produktansvaret (1971).

En sådan omtale går vist ikke uden for notetillæggets rammer, og den gør det i hvert fald muligt for brugeren af Karnov at finde frem til det nyeste materiale.

Hvis kvaliteten af et råd beror på brugbarheden for modtageren, var kvaliteten tilfredsstillende. Forslaget var nemlig i alt væsentligt indarbejdet i **1975-Tillæg** og årsregister. Et problem var løst.

Og sådan er utvivlsomt mange problemer blevet løst over de 60 år. Der har været et mål for indholdets kvalitet og en plan for udgivelse. Ambitionerne vedrørende det første er blevet afstemt med nødvendigheden af det sidste. Produktionen er en fortløbende proces. Der foretages konstant inden for rammerne forbedringer samtidig med, at der med mellemrum overvejes principiel fornyelse.

På registerområdet har muligheden for principiel forbedring været undersøgt gennem et samarbejde med Biblioteksskolen og Det Kongelige Bibliotek, hvilket førte til udførlige rapporter og generelle forslag om forbedringer, »men når de er forsøgt udkrystalliseret i praksis, er vi kun nået igennem »A« og har erkendt, at der ikke blev opnået resultater, som ikke kunne opnås ved almindelig bearbejdelse af registrene« (von Eyben i **Adv** 1987 24).

På det punkt er den principielle forbedring opnået på CD-Rom-udgaven, som giver stort set ubegrænsede søgemuligheder.

Karnov-kommentator: ophavsmand eller hjælper?

Det er en almindelig erfaring, at jurister er bedre til at udarbejde retningslinier for kontraktstyring til brug for andre end at sikre et klart aftalegrundlag for indbyrdes samvirke. Sådan manglende formalisering *kan* være en helt bevidst beslutning - hvad vi professionelt må anbefale andre, er det heldigvis unødvendigt at efterleve selv, jf. om årsagerne til, at Juridisk Forening i København stiftedes uden og aldrig har fået egentlige vedtægter, **Anders Vinding Kruse** i *Juristen* i satirens og humorens streg, *Juridisk Forening 1881-1981* (1981) 11 f.

Karnov er nu udkommet i 14. udgave. Med alle tillægshæfter og -bind er der over 60 år produceret rigtig mange hyldemeter. Flere hundrede kommentatorer har medvirket. Mig bekendt er dette sket uden skriftlige aftaler mellem kommentatorer og forlag. I hvert fald har jeg selv medvirket i snart 20 år uden en sådan.

Ophavsretligt er der ingen grænser for, hvilke spørgsmål denne tilstand kunne tænkes at rejse. Lige fra begyndelsen af min kommentatorvirksomhed har det været min opfattelse, at i hvert fald i relation til de love, som jeg grundlagde kommentaren til, havde jeg en ophavsret. At forlaget havde samme opfattelse, kunne synes forudsat af **Hans H. Karnov**, som i et brev af 1984-07-16 vedrørende den første produktion af særtryk til et specialmarked meddelte, at genbruget af kommentarer ville give et yderligere honorar afhængigt af salget, hvilket var i smuk overensstemmelse med **U 1978 901 H**.

Samtidig er det let at se, hvilke problemer forlaget i kraft af kommentatorophavsret kan geråde i ved nyudgivelse, hvis den tidligere kommentator ikke ønsker at fortsætte, er død, ikke afleverer i tide eller afleverer noget skidt, eller hvis forlagsredaktionen ønsker en anden, fordi det sidste gang ærlig talt var for dårligt eller for sent.

Med professionaliseringen af forlagsledelsen i anden halvdel af 1980'erne blev disse problemer selvsagt noget, som ledelsen måtte forholde sig til. En løsning lå hverken dengang eller i dag lige for. Det er så forskelligt, hvad de enkelte kommentatorer har haft som grundlag og har bidraget med.

Som kommentator modtager man over årene en lind strøm af cirkulæreskrivelser fra forlaget. I en cirkulæreskrivelse dateret juli 1987 vedrørende suppleringsbind til 11. udgave hedder det efter godt to siders instrukser til allersidst:

For den gode ordens skyld skal nævnes, at alt trykt materiale i lovsamlingen er undergivet forlagets ophavsret.

Kontraktstyringsmæssigt er det set med forlagsøjne sikkert ment som et skridt henimod den position, som forlaget meget forståeligt gerne vil befinde sig i. Tvistorienteret er det imidlertid højest tvivlsomt, hvad der kan opnås med et sådant udsagn, hvis indhold jo turde være højest uklart (uanset hvor god meningen er), og som i øvrigt er anbragt som sidste sætning i en skrivelse, der handler om noget helt andet.

Forlaget fortsatte ad denne vej i en cirkulæreskrivelse af marts 1988, også om suppleringsbind til 11. udgave. Mellem en række praktiske anvisninger defineredes kommentatorrollen som »konsulentarbejde«, hvilket ikke var indlysende i betragtning af, at det honoreredes efter regler aftalt med UBVA (Udvalget til Beskyttelse af Videnskabeligt Arbejde). Samtidig hed det afslutningsvis:

Forlaget kan som tidligere uden særskilt vederlag i det hele benytte det tilvejebragte produkt, herunder ved fremtidige suppleringsbind, hovedudgaver og specialudgaver samt ved anvendelse af anden teknik, og forlaget er - selv om et længere samarbejde med medarbejderen normalt vil være ønskeligt - ikke forpligtet til at lade den enkelte medarbejder medvirke ved fremtidige udgivelser.

Forlaget forudsætter endelig, at medarbejderne ikke udarbejder eller bistår ved udarbejdelsen af lovkommentarer af tilsvarende art som Karnovs Lovsamling eller anvender tekstafsnit fra Karnovs Lovsamling direkte i andre udgivelser. Derimod er medarbejderen efter almindelige regler berettiget til at benytte det af denne tilvejebragte stof i lovkommentarer af anden art end Karnovs Lovsamling eller ved anden litterær virksomhed eller lignende.

Forlaget håber, at medarbejderne kan tiltræde den hermed tilvejebragte ordning, og at det igangværende gode samarbejde kan fortsætte. Den skitserede ordning er en udbygning af dette samarbejde og tilsigter en kvalitetsforbedring af lovsamlingen og et tættere og mere kontinuerligt samarbejde mellem forlag, redaktion og medarbejdere.

Det er interessant, at »den hermed tilvejebragte ordning« er som »tidligere«. Uanset om dette var tilfældet, og hvad forlaget - retligt bedømt - kunne, var det hvad forlaget gjorde. I en cirkulæreskrivelse af **1990-06-06** meddeltes:

For at forsøge at udvide kendskabet til og brugen af den høje kvalitet af indholdet i lovsamlingen, udgiver forlaget nogle særudgaver. I mindre format særtryk af afsnit 18 omkring retsplejeloven, og i noget større format særudgave til ejendomsmarkedet, og som det nyeste, en udgave til virksomhedsledere. Disse særudgaver indeholder kun udtræk fra lovsamlingen, og der er ikke ændret noget i indholdet. Til orientering fremsendes snarest til alle berørte forfattere et eksemplar af særtrykket. Indholdet i særtrykket er udvalgt i samarbejde med professionelle fra de respektive udvalgte områder.

Og der gik ikke mere end et par år, før vi fik Karnov på CD-Rom. Altsammen af forlaget behandlet som dækket af aftalen om bidrag til den traditionelle Karnov og f.eks. i en cirkulæreskrivelse af **1993-09-14** understreget ved, at det anføres, at kommentator er redaktionens »sagkyndige medarbejder, der som konsulent for redaktionen gennemser manuskriptet«.

Dette kan gerne passe i mange tilfælde for slet ikke at passe i andre. Der er behov for en forfinelse og differentiering af det kontraktlige grundlag i forhold til kommentatorer, hvis indsats rækker ud over en konsulentbistand, der frit kan benyttes af opdragsgiver. For en sådan kommentator går arbejdet med henblik på næste udgave/tillægsbind i gang nøjagtig samtidig med aflevering af det aktuelle manuskript. Det kontinuerlige i udgivelsesprocessen og nødvendigheden heraf i den til grund herfor liggende kommentarud- og bearbejdelsesproces gør det naturligt at opfatte kommentatorforholdet vedrørende kommentarer, hvis indhold utvivlsomt er selvstændigt forfattet af vedkommende kommentator, som vedvarende.

Karnov-kommentator: navngiven eller anonym?

Kommentatorernes navne findes ikke på nogen fremtrædende plads i Karnov - bortset fra de gule hæfter og fortryk hertil. Dette er ganske modsat, hvad tilfældet er i lovkommentarernes og Karnovs fædreland: Tyskland. Kommentarerne bærer nok deres grundlæggeres navne (f.eks. **Palandt**), men det er tydeligt markeret, hvem der er kommentator til de forskellige afsnit, ligesom der er en fast citeringstradition: NN i XX kommentar, Y udgave år Z, bind xx, s. yy, note zz. I et brev til forlaget af 1989-08-07 henstillede jeg til overvejelse i forordet at anbefale en sådan citeringsmåde og i overskriften til notestoffet at tilføje kommentators navn. Da mit brev i øvrigt handlede om 12. udgave og nogle praktiske forhold i forbindelse hermed, var jeg ikke særligt overrasket over, at jeg ikke modtog et svar.

Der er ikke nogen udviklet tradition for at henvise til Karnov og slet ikke for i den forbindelse at anføre navnet på kommentator. På dette punkt går udviklingen imidlertid i retning af citering som i Tyskland - omend langsomt. I U 1994 og U 1995 er der en henvisning til Karnov i domsnoterne vedrørende 1 afgørelse fra Højesteret, 15 fra Vestre Landsret, 6 fra Østre Landsret og 0 fra Sø- og Handelsretten (som i det hele ikke dyrker det med domsnoter noget videre). Det er i alle tilfælde sket uden angivelse af kommentatornavn. De 3 domme, der henviser til tinglysningslovskommentaren i Karnov (U 1994 779, U 1995 146, U 1995 688), gør de således uden at anføre, at den er skrevet af **Peter Blok**, de 4, der henviser til lejelovskommentarerens (1994 371, U 1994 401, U 1994 506, U 1994 777), uden at anføre, at den er skrevet af **Krag Jespersen**, o.s.v. Af navne, som i øvrigt ikke er anført, kan nævnes: **Taksøe-Jensen** (U 1994 211), **Lyngsø** (1994 309), **Bo von Eyben** (U 1994 827 H), **Helge Wulff** (U 1994 995, U 1994 1011), og **Niels Ørgaard** (U 1995 89). Det samme gør sig gældende vedrørende henvisninger i domsnoterne til **Kommenteret Retsplejelov**, 5. udg 1994, red af **Gomard** og **Jens Møller**; se dog U 1995 808, hvor der i noten henvises til »**Svenné Schmidt** i Retsplejelovskommentaren (5. udg 1994) Bind 1, s 643« og hertil U 1994 342, hvor der i noten henvises til »Karnov (13. udg) s. 2752, note 24 og 25«, d.v.s. til kommentaren til EF-domskonventionen af **Svenné Schmidt**.

Henvisninger til Karnov har efterhånden også fundet vej til litteraturen, men for det meste uden angivelse af navnet på kommentator, se f.eks. **Mads Bryde Andersen** i U 1995 B 171 og **Sonny Kristoffersen** i U 1995 B 328, note 12, og 329, note 17 og 18. Med-

tagelse af kommentatortnavn synes dog at være på vej, se f.eks. **Peter Mortensen** i U 1995 B 8, note 9, **Lyng Andersen, Palle Bo Madsen** og **Jørgen Nørgaard**: Aftaler og mellemænd (2. udg 1991) 120, note 145, **Bo von Eyben, Jørgen Nørgaard** og **Hans Henrik Vagner**: Lærebog i erstatningsret (2. udg 1993) 176, note 4, **Ruth Nielsen**: Retskilderne (4. udg 1995) 161, note 70, 164, note 81, **Nørager-Nielsen** og **Theilgaard**: Kreditkøb (1983) 74, 79 og 129.

I den i 1995 udkomne 1. udgave af **Norsk Karnov**^{*)} har man helt naturligt valgt klart og tydeligt at markere, hvem kommentator af den enkelte lov er (og der er ligefrem eksempler på henvisning til kommentaren til den tilsvarende lov i Dansk Karnov med angivelse af navnet på kommentator). Der er således i hvert fald ét punkt, hvor ophavet - helt i overensstemmelse med livets erfaring - har noget at lære af aflæggeren. Karnov kommer til at frigøre sig fra sine rødder. Der er nu engang forskel på, om karnovkommentatorer er flinke studenter eller nyudklækkede kandidater, som skriver kommentarer »over en kostald i Grønholt« under hærens efterårsmanøvrer, jf. **Adv 1987** 21, eller er erfarne forskere eller praktikere. Med al respekt for nyudklækkede kandidater - jeg har selv været blandt dem - kan de ikke levere kommentarer af samme kvalitet som erfarne forskere eller praktikere. Kvaliteten af Karnov i dag er en ganske anden end for 60 år siden. Hvad der var godt, fordi det var der, og der ikke var andet, er blevet bedre og bedre, udgave for udgave. Dette bør krediteres Karnov og redaktørerne, hvad det da også bliver med store bogstaver på alle omslag og titelblade. Det bør imidlertid også krediteres kommentatorerne, når de har ydet andet og mere end at klippe i et lovforslags bemærkninger og eventuelt krydret klipperiet med enkelte sporadiske henvisninger og bemærkninger.

De faglige forventninger til en udløber af **Hvermands Lovbog** har næppe været store i 1930'erne. I dag er forventningen til Karnov helt klart, at den er udarbejdet på et kompetent fagligt grundlag. Den forventning kan ikke opfyldes uden kvalificeret indsats. Og denne indsats, som i hvert fald kan tilskrives nogle kommentatorer, bør selvsagt respekteres ved præsentation og citation.

*) I Norsk Rettstidende 1995 s. 2021 henvises i en højesteretsafgørelse til: (norsk) »Karnov. Ajourføringshefte 3/1995 side 55«.

Karnov som studieredskab

Enhver, der i praksis arbejder med juridiske problemer, har Karnov ved hånden. I min studietid var det derimod ikke almindeligt at benytte Karnov som studieredskab. Karnov indgik ikke i studiet som pensum eller anbefalet supplerende litteratur. Karnovs studiemæssige relevans fremgik imidlertid af, at den var forbudt hjælpemiddel ved eksamen. Og nogle studenter var der da også, som fandt ud af, at det at læse flere typer af fremstilling om samme emne, f.eks. en »Borgerlig Ret«-fremstillings kapitel om tinglysning og Karnov-kommentaren til tinglysningsloven, er befordrende for forståelse og indsigt.

Hvad man i så henseende selv har haft glæde af, er der ingen grund til at forholde andre - tværtimod. Da der i 1984 blev etableret en erhvervsøkonomi/erhvervsjura-uddannelse, blev der fra Handelshøjskolen i København taget kontakt til Karnov for at få produceret et særtryk af Karnov indeholdende de mest relevante erhvervsretslove med kommentarer (aftalelov, købelov, gældsbrevslov, konkurrencelov, markedsføringslov o.s.v.) i en form passende til en mappe eller rygsæk og til en overkommelig pris. Vi fandt, at det var vigtigt, at de studerende blev helt fortrolige med brugen af Karnov, og at Karnov på mange måder var glimrende til supplerende af det øvrige stof, og ønskede derfor at gøre Karnov til et dagligt redskab i studiet. Forlaget viste sig særdeles imødekomende, både hvad indhold og pris angår. Fra starten sigtedes mod en samling, som også ville have interesse for de beslutningstagere i virksomheder, som kun har brug for erhvervsretsdelen af Karnov. Efter nogle år udviklede dette særtryk sig til **Virksomhedskarnov**, som nu udkommer hvert år, og som via instituttet distribueres til de studerende til halv pris. Virksomhedskarnov indgår i studiet fra første dag.

Dette kan ses som nok en illustration af, at Karnovs ambitiøse målsætning ved starten for 60 år siden med tiden og udgaverne blev indfriet. En god idé blev til et godt produkt, som aldrig har hvilet på sine laurbær, men i kraft af sin historie og den kontinuerlige produktionsproces er under fortsat udvikling for at opnå, at det nu optimale bliver lig med det perfekte.

Hvad med forfatterens beskyttelse?

Hvalfangst og Karnov

*Af professor, lic.jur. Lennart Lynge Andersen,
Juridisk Institut, Handelshøjskolen i København*

1. Jeg anvendte ikke selv Karnovs Lovsamling, da jeg læste i begyndelsen af 1970'erne. Jeg mindes ikke, at lærerne (selv ikke professoren i Formueret 2, som det hed dengang) henviste til værket, som på det tidspunkt vel først og fremmest var praktikernes værktøj.

Nu er Karnov i form af *Virksomhedskarnov* et værktøj allerede på 1. år af HA(jur.)-uddannelsen, og de studerende anvender bogen, der medvirker til at gøre det teoretiske stof i lærebøgerne mere levende.

Bortset fra min kommentarmæssige tilknytning til Karnov, som jeg beskriver nedenfor, var min første lærerige oplevelse med hensyn til gennemslagskraften af Karnov en hændelse i 1979 i Østre Landsret. Jeg var fuldmægtig i Justitsministeriet, og det indgik i uddannelsen, at man i nogle år var »medhjælper« hos en statsadvokat, d.v.s. mødte for denne i Landsretten. Jeg blev udstukket til statsadvokaten for Sjælland. Jeg kan forsikre, at man mødte velforberedt - man var jo ansat i Justitsministeriet - men en væsentlig grund var, at en del af landsdommerne havde ry for at nære en speciel kærlighed i faglig henseende for de unge mennesker fra ministeriet. De havde jo selv prøvet det 20 år før. Efter rygterne (der i hvert fald i nogle tilfælde talte sandt) var forholdene i det gamle Rom menneskelige ved siden af det, man kunne forvente, blot ved et enkelt lille fejltrin.

Min anden sag var en sag om spirituskørsel, og jeg procederede på livet løs, dels med dokumentation af en række domme. Efter at retten havde trukket sig tilbage for at votere, sad tiltalte, forsvareren og jeg og ventede. Jeg kunne da ikke undgå at høre, at forsvareren sagde til sin klient, at anklageren var en meget erfaren mand! Dokumentationen af dette tvivlsomme synspunkt

skete ved, at forsvareren pegede på to domme i Karnov og udtalte, at det var alt, hvad han havde kunne finde.

2. Min »karriere« på det hæderværdige forlag startede med 9. udgaven fra 1978. Jeg fik endog min egen lov, nemlig *erstatning for nucleare skader* (s. 1431-1436). Derimod forblev loven om nucleare anlæg hos en fuldmægtig i Miljøstyrelsen.

Jeg gik selvsagt til opgaven med ildhu, men jeg måtte efter et par gennemlæsninger erkende, at forgængerne havde gjort det godt. Jeg rettede lidt hist og pist og sendte værket ind.

Loven har fulgt mig indtil i dag. Der har ikke være praksis at citere, og jeg har vel i alle årene haft den fornemmelse, at hvis det virkelig gik galt, ville kommentaren i Karnov til netop denne lov næppe have den store betydning. Og risikoen for, at en kommenteringsfejl skulle medføre katastrofer, er vist til at over-skue.

3. Der blev lagt mærke til den akkuratesse, der var udvist ved atomerstatningsloven, og ved 10. udgaven i 1982 blev jeg bedt om at indtræde som »generalist«. Dette hverv dækker over, at forlaget selvsagt ikke kan have medarbejdere til alle love, hvoraf nogle kun fylder få paragraffer, og der samles derfor sammen.

Spændvidden i en generalists arbejde ses i, at jeg kommenterede følgende love m.v. i 10. udgave: *Information, EDB-journalisering, skovteknikere, Forvaltningshøjskolen, privatbaner, energibesparende foranstaltninger, kriminalitetsforebyggelse, TV-overvågning, stats-tilskud til energibesparelser m.v. samt radio og tv.*

Min indsats blev påskønnet og ved 11. udgave i 1986 voksede registret: Foruden de nævnte love fik jeg tildelt rubrikken »luft« (bl.a. *begrænsning af svovlindhold i brændsel og begrænsning af bly-indhold i benzin*), *Sydafrikalove* (efter sigende fordi fagministeriet ikke ville røre disse love), *Erhvervsregistret, vinkelskriverloven samt brugte genstande* (pantelånere). Man kan også se, at rækken af statsstøttelove voksede.

Som et plaster på såret fik jeg tildelt kommentaren til de to *fondslove*. Ellers var jeg nok også blevet sur.

Ved 1989-udgaven blev tilføjet *alderdomsforsikring og -opsparing* samt *benzinforhandlerkontrakter*, og det var ved denne udgave, at jeg virkelig følte betydningen af at være generalist. Redaktionen havde opdaget lov 1939-03-15 nr 109 om *hvalfangst* såvel i Danmark som på Færøerne. Jeg spurgte *Jørgen Lund*, om det virkelig var meningen, at denne interessante lov skulle med, men det var det. Efter megen omtanke tilføjede jeg efter stjernnoten en note om lovens ikrafttrædelse.

4. Sådan er det fortsat lige til 14. udgave i 1996, hvor Karnov har accepteret, at der bør yngre kræfter til.

Min metode har været den samme gennem alle årene. Det forhold, at man netop ikke - som de andre medarbejdere - var specialist på områderne, har betydet ekstra omhyggelig gennemlæsning af Lovtidende, Ministerialtidende m.v. Der har ikke været mange domme, og en egentlig administrativ praksis har oftest været godt skjult. Ofte har jeg talt med sagsbehandlere, der praktisk taget alle har forsikret mig om, at der ikke var problemer på det pågældende område, og at der egentlig burde stå så lidt som muligt om området i Karnov. Fordelen har selvsagt været, at jeg har kunnet følge med på nogle områder, der næppe ellers ville have fanget interessen.

5. Det forekommer mig ejendommeligt, at jeg har holdt ud i så mange år. Hovedaktørerne *Nielsen og Lund* har altid været ud-søgt venlige, men så er alt sagt. I mange år var der ingen forlagskontrakt, og det har altid unddraget sig erkendelse, hvorledes honoraret er blevet beregnet. Jeg føler mig ikke snydt, men i andre forlagssammenhænge kan honoraret dog kontrolleres.

Værst af alt er arbejdsforholdene. Grundmaterialet kommer lige før jul og skal afleveres lige efter. Hvordan så mange højtstående jurister har fundet sig i disse forhold i så mange år, unddrager sig erkendelsen.

6. Det er min erfaring, at bogbranchen generelt har haft vanskeligt ved at tiltrække kvalificerede markedsføringsfolk. Det gælder i hvert fald markedsføringen af juridiske bøger, men det er måske lettere og mere attraktivt at udarbejde tekster om bleer, vaskepulver og trusseindlæg.

Sådan er forholdene ikke på Karnov. På markedsføringen har de i mange år været suveræne.

*Saaframt Indehaveren af denne Bog med tilhørende Tillæg
ønsker at ombytte denne med den nye kommenterede
Udgave 1938, er han berettiget til i Prisen for denne med
det løbende Tillæg 50 Kr at faa fradraget:*

*indtil 1. Sept. 1941 . . 10 Kr, derefter
- 1. Sept. 1942 . . 5 Kr,*

alt ved direkte Henvendelse til Forlaget.

*Forlag: M. Karnov
Ny Kongensgade 21
København V. Telf. Palæ 6910*

*Til illustration af Karnovs tidligere markedsføring
kan anføres denne notits.*

Realkredit og kommentararbejde

*Af sekretariatschef Susanne Nielsen,
Realkreditankenævnet*

Indledning

Julemåned, julehygge og juletravlhed. Der skal pyntes op, laves julekager og julekonfekt, og der skal købes gaver.

Der er også andre, der har travlt. Folketinget arbejder på højtryk for at få en række love igennem inden jul.

Mandag morgen kigger jeg spændt i posten for at se, om manuskriptet fra Karnov er kommet, så jeg så småt kan begynde at indarbejde de lovændringer, der er vedtaget, siden jeg havde fat i manuskriptet sidst. Der skal også udarbejdes nye kommentarer.

Manuskriptet dukker op en af de første dage i december, og jeg går med ildhu i gang med at foretage de fornødne rettelser. Samtidig følger jeg spændt med i Folketingets forhandlinger for at se, hvor langt forslag til ændring af realkreditloven er nået. En hel del afhænger af, om udfærdigelsen af en betænkning bliver færdig i rette tid, og om det bliver aktuelt at lave en tillægsbetænkning. Men vi får se.

Hen over måneden er der ikke noget, der tyder på, at lovændringen kan nå at blive vedtaget inden jul. Jeg færdiggør derfor min kladde til det tilrettede manuskript i tillid til, at der ikke når at komme flere lovændringer til denne udgave af Karnov.

Jeg får imidlertid gjort regning uden vært. Netop som juleugen begynder, fremkommer betænkningen, og 3. behandlingen af lovforslaget sættes på dagsordenen. Loven vedtages til ikrafttræden dagen efter bekendtgørelsen i Lovtidende.

Loven bliver bekendtgjort i Lovtidende i ugen mellem jul og nytår, så jeg må forfra igen med både at tilrette lovtekst og udfærdige nye kommentarer - og nu er der travlt. Deadline for aflevering af manuskriptet er sat til den 5. januar.

Jeg arbejder intenst med det nye materiale. Betænkningen gennemgås, og de øvrige forarbejder granskes. Efter nogle forsøg bliver en revideret kladde til manuskriptet færdig nogle dage inde i det nye år.

Deadline er nær, og kontrollen og renskrivningen af manuskriptet mangler fortsat. Den 4. januar om aftenen skriver jeg om kap med tiden. Hvis jeg skynder mig, kan jeg lige nå hovedpostkontorets erhvervsindlevering, inden posten til Fyn og Jylland afgår. På vejen derind forekommer det mig, at trafiklysene er længere om at skifte til grønt end sædvanlig. Jeg når omsider frem til postindleveringen. En venlig mand modtager mig og forsikrer mig om, at brevet når af sted i aften. Sikken en lettelse - jeg nåede det endnu en gang.

Præsentation

Første gang, jeg medvirkede ved udfærdigelse af lovkommentarer til Karnovs Lovsamling, var i 11. udgave - 1986.

På daværende tidspunkt var jeg ansat i et af de store realkreditinstitutter. En af direktørerne indkaldte mig til et møde på sit kontor. Baggrunden var, at han ønskede at overdrage mig sin opgave med kommentering af realkreditloven m.v. i Karnovs Lovsamling.

Jeg var ikke så lidt stolt. Jeg havde ganske vist ingen erfaringer med kommentering af love, men havde gennem mit arbejde et indgående kendskab til realkreditlovgivningen. Jeg sagde derfor med glæde ja tak til opgaven, som jeg straks gik i gang med. En af mine medarbejdere deltog i dele af kommentararbejdet på 11. udgaven.

Det var med lidt blandede følelser, jeg fremsendte dette mit første manuskript til »Karnov-kommentarer«. Ville hovedredaktøren nu også synes, at det var i orden? Havde jeg taget for meget eller for lidt med? Kunne jeg mon bruges som sagkyndig medarbejder fremover?

Min tvivl blev heldigvis gjort til skamme, da jeg via direktøren fik et meget venligt brev fra hovedredaktøren, som lod mig forstå, at arbejdet havde været tilfredsstillende.

Opgaven med udfærdigelse af kommentarer til realkreditloven m.v. har jeg varetaget uden ophold siden 1986 og har et par gange tillige udfærdiget kommentarer til »et gult hæfte«.

Realkreditlovgivningen

Hele opbygningen af realkreditsystemet og den udvikling, som er sket, før jeg overtog kommenteringsarbejdet, skal ikke omtales her. Realkreditområdet har gennem de seneste årtier været præget af flere lovreformer. Også efter min tiltræden er der kommet noget afgørende nyt til.

Ultimo 1989 blev der vedtaget en helt ny realkreditlov, som var en sammenskrivning af den tidligere realkreditlov og den særlige lov om indeksregulerede realkreditlån. Derudover indeholdt loven en række nye bestemmelser, som var en følge af implementeringen af EU-direktiver, herunder særligt 1. og 2. samordningsdirektiv. Af væsentlige fornyelser kan nævnes, *at* nye realkreditinstitutter kunne etableres uden en særlig behovsprøvelse, når blot institutterne opfyldte en række objektive krav, *at* der blev givet eksisterende realkreditinstitutter mulighed for at omdanne sig til aktieselskaber, og *at* formålssondringen blev ophævet - dog i første omfang ikke for ejerboliger.

Efter vedtagelsen af 1989-loven har stort set alle de »gamle« realkreditinstitutter omdannet sig til aktieselskaber, nogle af de »gamle« ophørte institutter har genoptaget deres virksomhed, og endvidere er der oprettet en række nye institutter. Ved udgangen af 1995 var der følgende realkreditinstitutter:

BRFkredit A/S, Danske Kredit Realkreditaktieselskab, FIH Realkredit A/S, Landsbankernes Reallånefond, Nykredit A/S, Realkredit Danmark A/S, Totalkredit Realkreditfond og Unikredit Realkreditaktieselskab. Derudover var der Dansk Landbrugs Realkreditfond, som er omfattet af en særlig lov.

Ud over de såkaldte reformer har der løbende været foretaget ganske mange ændringer af realkreditlovgivningen, hvilket blandt andet er en følge af, at realkredit har været brugt i den politiske,

økonomiske regulering af områder som blandt andet beskæftigelse og opsparing. Årligt har der i gennemsnit været fire til fem lovændringer. Mange af lovændringerne har i de seneste år været præget og forårsaget af implementeringen af EU-direktiver.

Forløbet i en kommentar

Den fremgangsmåde, som jeg anvender ved udarbejdelse af kommentarer, har udviklet sig igennem de 10 år, jeg har varetaget denne opgave. I store træk kan forløbet beskrives på følgende måde:

Løbende opsamling af materiale. I perioden mellem to kommentarudarbejdelser indsamler jeg i et charteque alt det, som jeg forventer at kunne få brug for ved den kommende revision. Dette gælder nye love med forarbejder, domme og administrative afgørelser, udmøntelse af praksis. Derudover nedskriver jeg de ideer eller vinkler til kommentarer, der på forskellig måde dukker op undervejs. Endvidere samler jeg det materiale fra ministerierne og Finanstilsynet, som har relevans, herunder eksempelvis bekendtgørelser, cirkulærer, vejledninger, anordninger og skrivelser til realkreditinstitutterne eller Realkreditrådet om tilsynets fortolkning af forskellige bestemmelser i loven eller bekendtgørelserne.

Modtagelse af manuskript. Manuskriptet, hvori rettelser skal indarbejdes, modtages som regel cirka en måned før afleveringsfristen.

Ved modtagelsen af materialet kontrollerer jeg, at jeg har modtaget det hele. Derudover noterer jeg afleveringsfristen og forsøger at lave en planlægning af opgaven, således at materialet kan være afleveret rettidigt.

Som det fremgår af indledningen, er det ikke altid, at planlægningen holder. Det gælder, hvis Folketinget i sidste øjeblik før deadline får vedtaget lovændringer på det område, som jeg kommenterer. Og jeg skal lige tilføje, at det ikke sker helt sjældent.

Ofte vedtages en af de mange årlige ændringslove kort før sommerferien eller kort før jul - det vil sige kort før deadline på enten en ny CD-rom-udgave, en hovedudgave eller et suppleringsbind.

Et udmærket eksempel herpå er den nye realkreditlov fra 1989, som blev vedtaget den 15. december 1989 og trådte i kraft den 22. december 1989.

Bearbejdning af materiale. Før jeg går i gang med en bearbejdning af det indsamlede materiale, gennemgår jeg grundigt de retningslinier for behandlingen af lovstoffet og kommentarerne, som vedlægges fra forlaget. Dels fordi retningslinierne har skiftet en lille smule undervejs, dels fordi de er vanskelige at huske udenad fra gang til gang.

Revisionen af manuskriptet foregår en lille smule forskelligt alt afhængig af, om der er tale om en hovedudgave eller et suppleringsbind. Ved hovedudgaverne foretages en mere gennemgribende revision af samtlige noter, mens der ved suppleringsbindene primært sker en indarbejdelse af helt nye ting og en korrektion i et nødvendigt omfang af eksisterende noter.

Uanset om der er tale om en hovedudgave eller et suppleringsbind, foretager jeg den samme bearbejdning af det materiale, som skal danne grundlag for revisionen. Bearbejdningen af materialet består først og fremmest af flere grundige gennemlæsninger af materialet og en indramning af de dele, som skal danne direkte grundlag for kommentarerne.

Derefter foretager jeg en vurdering af, hvor de aktuelle kommentarer skal placeres i forhold til eksisterende noter, og hvilke konsekvensrettelser det medfører af disse.

På baggrund af denne bearbejdning udfærdiger jeg en kladde til det reviderede manuskript.

Kontrol af resultatet. Når kladden til det reviderede manuskript er færdiglavet, foretager jeg en kontrol af resultatet ved at benytte mig af forskellige kilder.

Lovteksterne kontrolleres nøje op imod hovedlove, ændringslove eller lovebekendtgørelser, ligesom der foretages en kontrol af det materielle indhold. Denne del af opgaven har ikke primært til formål at afdække fejl ved indskrivningen af lovteksten. Det er indtrykket, at lovarbejdet ind imellem gøres for hastigt. Det medfører, at der til tider opstår fejl i for eksempel henvisninger, mang-

lende ophævelse af bestemmelser og lignende. Det er endda sket, at en ny bestemmelse i en ændringslov fik det samme paragrafnummer som en bestemmelse i hovedloven, og det var ikke meningen, at den nye bestemmelse skulle erstatte denne. Kontrollen er nødvendig for at afdække sådanne »tilblivelsesfejl«.

I det omfang Folketingstidendeangivelser ikke allerede er anført i manuskriptet, tager jeg kontakt til Folketingets Bibliotek, som er meget venlig til pr. telefon at give disse oplysninger.

For at sikre, at der ikke er bekendtgørelser m.v., som endnu ikke er nået frem via Lovtidende, konfererer jeg mine angivelser på dette område med Finanstilsynet. Hos Finanstilsynet kontrollerer jeg endvidere oplysninger, som ikke er tilgængelige på anden måde. Det gælder eksempelvis oplysninger om, hvorvidt der er indgivet ansøgninger om godkendelser af nye institutter, filialdrift og lignende. Disse oplysninger vil ganske vist fremgå af Finanstilsynets årsberetning, men denne udkommer ifølge sagens natur senere end den periode, for hvilken kommentarerne skal være dækkende.

Korrigeret manuskript. Når alle oplysninger er kontrolleret, og kladden i øvrigt er gennemlæst en ekstra gang, udfærdiger jeg den endelige korrektur til manuskriptet.

Det har været meget lærerigt igennem årene at være sagkyndig medarbejder ved Karnovs Lovsamling. En af de færdigheder, som jeg dog ikke havde ventet mig af dette arbejde, er evnen til at finde på nye korrekturtegn. Ofte er der så mange rettelser på den enkelte side, at man skal ud i de yderste kroge af den højre hjernehalvdelen for at finde på korrekturtegn, der ikke er anvendt andet steds på siden. En del af problemet løser jeg dog ved, at jeg laver korrekturtegn til notenumre med en grøn pen, mens jeg laver korrekturtegn til tekstrettelser med en rød pen. Ny teknik har til lige begrænset behovet for opfindsomhed med hensyn til korrekturtegn, idet konsekvensrettelser ved indsættelse af ekstra noter eller fjernelse af noter ikke mere skal laves af den sagkyndige medarbejder, men laves af forlaget. Man kan derfor nu tillade sig at slette en note uden at skulle konsekvensrette de efterfølgende måske flere hundrede noter. Tilsvarende kan man indsætte ekstra noter ved angivelse af litrering tilsvarende uden at foretage konsekvensrettelser af de efterfølgende notenumre.

Aflevering. Det er naturligvis vigtigt, at den af redaktørerne fastsatte afleveringsfrist overholdes. Jeg må dog tilstå, at dette ikke i alle tilfælde har kunnet lade sig gøre. Det skyldes som oftest ikke mindst, at der er kommet nye lovændringer eller praksisændringer frem i sidste øjeblik før aflevering. Jeg har derfor til tider måtte gribe telefonen og bede om en udsættelse af afleveringsfristen.

Når materialet er klart, fremsender jeg dette til den hovedredaktør, som varetager realkreditlovgivningen. Jeg gemmer såvel kladden som en kopi af originalmanuskriptet, så rettelserne ikke går fuldstændig tabt, hvis originaleksemplaret skulle bortkomme.

Samarbejdet

Generelt har jeg som sagkyndig medarbejder følt mig særdeles privilegeret, idet samtlige de samarbejdspartnere, jeg har og har haft gennem årene, har været særdeles venlige og imødekommende.

Leverandørerne af oplysninger. Uanset hvem det har været nødvendigt at kontakte for at skaffe nogle oplysninger eller kontrollere sådanne, er jeg generelt blevet mødt med meget stor velvillighed, hvilket oplagt har gjort opgaven enklere at løse. Jeg skal i den forbindelse fremhæve samarbejdet med realkreditinstitutterne, Realkreditrådet, Finanstilsynet, Folketingets Bibliotek og de ministerier, der igennem årene har varetaget området.

Hovedredaktøren og hovedredaktørens faste medarbejder. Selv om hovedredaktøren og dennes faste medarbejder har ganske store lovområder at varetage, er det mit indtryk, at de har et overmåde stort overblik på de enkelte områder. Det har gjort, at det har været muligt at få nogle meget spændende og givtige diskussioner af forskellige problemstillinger inden for det område, som jeg beskæftiger mig med.

På trods af, at jeg - med de mange afleveringsfrister de 10 års arbejde har affødt - mere end en gang har måtte bede om udsættelse af afleveringsfristen, er der generelt vist en stor forståelse og accept heraf. Det har lettet min ind imellem sorte samvittighed en hel del.

Forlaget. I de senere år har jeg til tider afleveret manuskripter direkte til forlaget, hvilket har ført til en tættere kontakt med forlaget.

Min kontaktperson hos forlaget har været redaktionschef *Jørgen Lund* samt forlagschef *Jens Peter Nielsen*, hvilket har været en særdeles positiv oplevelse.

Ved en udsættelse af afleveringsfristen for nogle år siden blev det aftalt, at jeg skulle fremsende manuskriptet direkte til forlaget. Jeg kontaktede Jørgen Lund om den nærmere fremgangsmåde. Manuskriptet blev så sent færdigt, at jeg efter aftale med Jørgen Lund personligt afleverede manuskriptet direkte til ham på forlaget - en søndag aften!!

I love KARNOV!

Af retsassessor Boris Hansen, Gentofte Ret

Det var - nu afdøde - *Henning Skovgaard*, der i våren 1978 drog mig ind i det spændende arbejde at skulle kommentere retsplejelovens regler om tvangsfuldbyrdelse i 9.-udgaven.

Skovgaard, der dengang var universitetslektor og som bekendt senere blev professor og doktor juris, havde i sin tid lært mig at kende som *foged*, da han som advokatfuldmægtig mødte for kreditorer under udlægsforretninger.

Henning Skovgaard havde herved, og formentlig også fra andre kilder, fået den opfattelse, at jeg formåede at anskue problemerne ud fra en praktisk synsvinkel, på et tilstrækkelig solidt teoretisk grundlag.

I den senere, 10. udgave, blev mine opgaver udvidet til at omfatte også auktionsområdet.

Hver gang ». . . jeg går til den . . .«, føler jeg det som en udfordring, ikke kun når det gælder hovedudgaverne, men også ved suppleringsbindene, hvori retsplejeloven jo stedse har været medtaget; men set ud fra mit synspunkt har samarbejdet med redaktionen virket fortrinligt; den hyppige kontakt med *Jørgen Lund* har virket befordrende på mit arbejde og afslappende for mit sind.

Lige så ærgerligt jeg føler det, når der opdages fejl og forsømmelser i *mit* arbejde, lige så tilfreds kan jeg blive, når jeg ved min daglige omgang med **KARNOV** på arbejdspladsen af og til får øje på *andres* fejl; men glæden består dog kun i at give opdagelsen videre for at få tingene berigtiget.

En enkelt gang har jeg måtte yde en både særlig og hurtig indsats på det område af fogedretsplejen, der ellers bliver behandlet af andre medarbejdere, *umiddelbare fogedforretninger og brugeligt*

pant, idet det blev mig betroet at udarbejde noterne i »det gule hæfte«, 1993 nr 4, til Lov 1993-06-30 nr 469.

Arbejdet med KARNOVnoterne giver mig langt, langt mere tilbage end det ret pæne vederlag, fordi det forstørrelser eller befæster min paratviden og skærper de evner, jeg nu engang måtte findes at besidde, til at løse problemerne som retsassessor/fungerende dommer.

Den mand er farlig!

Af professor, dr. jur. Halfdan Krag Jespersen

Hvis man tager sine børn eller børnebørn med i cirkus, hvor der bl.a. optræder elefanter og tigre, og de så bagefter skal fortælle om, hvad de så, kan man risikere, at de siger, at de så »en dreng med en rød hue«. Udsagnet kan ganske givet være korrekt, men er ikke desto mindre misvisende.

På samme måde vil det være misvisende, hvis jeg, der skal skrive om mit forhold til enten Karnovs Lovsamling eller Karnovs Forlag, skrev noget uden først og fremmest at fortælle noget om Jørgen Lund.

Da jeg for mange år siden overtog kommentaren i Karnovs Lovsamling til lejeloven m.v., varede det ikke ret længe, før jeg i kraft af min dovenskab med deraf følgende uefterrettelighed gjorde mig komplet umulig i forhold til den og dem, som jeg havde kontakten med. Flere af Karnovs redaktører hersede med mig, hvilket havde den stik modsatte effekt. Jeg var simpelthen umulig at få manuskripterne fra!

Men så satte Karnov sit sidste, men også farligste, våben ind: De satte Jørgen Lund på mig!

Siden da har jeg opfyldt mine pligter over for Karnov til punkt og prikke - og sommetider lidt til!

Forklaringen på fænomenet er naturligvis, at i samarbejdet med Jørgen Lund formår han at få alt det gode til at komme op i én. Når man har talt med ham i telefonen - selv ganske kort - er man i godt humør flere timer bagefter. På trods af forrygende travlhed virker han altid afslappet, og han har udpræget humoristisk sans.

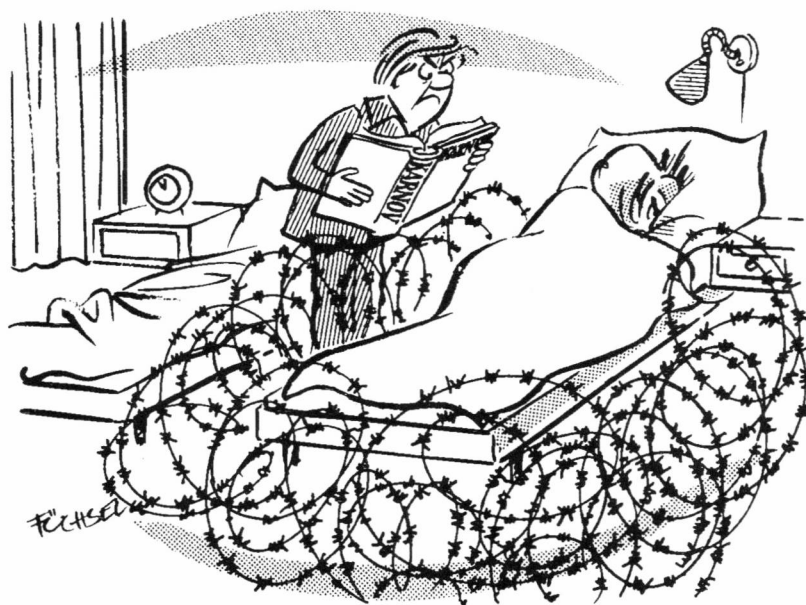
Jørgen Lund er ikke blot fagligt dygtig og har en god vurderingsevne, men han besidder en ekstrem grad af tilforladelig-

hed og har bl.a. derfor en utrolig positiv indflydelse på sine omgivelser. Jeg tror faktisk, han kan få sine omgivelser til hvadsomhelst. Hvis han bad mig om at lave et bankrøveri, tror jeg såmænd, jeg ville gøre det!

Tænk, hvis en sådan person havde været statsminister - hvilket han på grund af sin tilforladelighed let kunne været blevet - hvad havde han så ikke kunnet få befolkningen til at lave af ulykker?

Som jeg ser det - og jeg ved, at mange er enige med mig - må Jørgen Lund rent ud sagt være uundværlig for Karnov.

Hvis jeg var »Karnov«, ville jeg passe godt på Jørgen Lund - dels naturligvis af hensyn til ham, men mindst lige så meget af hensyn til Karnov!

Andre redaktionsmedarbejdere

En ung students lidelser

Af advokat Steen Schierbeck

Hvad bestod studentermedarbejdernes arbejde i, lød et af spørgsmålene i den henvendelse, jeg fik om dette indlæg. Ved min besvarelse heraf skal vi tilbage til midten af 60-erne. I januar 1964 flyttede jeg ind på Egmontkollegiet, et halvt år efter min første del og direkte hjemmefra. Jeg så frem til studenterlivets glæder på kollegium. Fik for første gang mit eget værelse og skulle være fri af familiens venlige, men snærende omsorg. Jeg flyttede ind, nød friheden, kunne komme og gå som jeg ville. Passede også mine studier. Min økonomi gav ikke mulighed for de store armbevægelser, men mange af kollegielivets glæder er jo - som bekendt - helt gratis. På et tidspunkt blev jeg af kollegiets efor - min professor i formueret - opfordret til at gå med på spadsereture en gang imellem. Vi forlod kollegiet ved 13-tiden og kørte til forskellige steder i Nordsjælland, hvor vi travede tur et par timer, snakkede om løst og fast og sluttede af på kollegiet ved 17-tiden med sauna.

Eforen, kaldet von, var altid optaget af et eller flere emner af juridisk eller generelt samfundspræget karakter. Undertiden stod advokatstanden for skud, og advokater, som ikke løbende sørgede for at være velinformeret om lovgivningen i relevant omfang, var genstand for hans absolutte mishag. Det mindste disse advokater kunne gøre var dog at anskaffe sig Karnovs Lovsamling og gøre flittigt brug af den.

Mit dengang eneste kendskab til Karnovs Lovsamling var det, at jeg i Virum-Sorgenfri havde gået i skole med en eller to sønnesønner af gamle overretssagfører Karnov. Jeg kan huske, at Karnov-familien - efter mine forestillinger den gang - boede her skabeligt, og jeg havde det indtryk, at den gamle overretssagfører Karnov havde fundet en velbetalt niche ved etableringen af lovsamlingen.

Ved afslutningen af en af vore traveture kom von ind på, om jeg kunne være interesseret i at udføre studenterarbejde for Karnovs Forlag. Jeg havde hidtil tjent penge til studierne ved forskelligt arbejde i ferierne og var ikke indstillet på begrænsninger i min frihed i den øvrige del af året. Von forklarede mig om arbejdet, der skulle bestå i at etablere hele manuskriptgrundlaget til den kommende udgave af Karnovs Lovsamplings 7. udgave. Dette arbejde havde den gamle overretssagfører Karnov hidtil udført, og jeg »skulle nok få det godt betalt«. Arbejdet bestod i - side for side - at klippe-klistre de enkelte love sammen, således at de fremstod à jourførte for lovsamlingens forskellige forfattere til brug for disses udarbejdelse af kommentarer.

Jeg var noget betænkelig ved at påtage mig arbejdet, men samtidigt smigret over at få opgaven tilbudt. Lidt studierelevant var arbejdet vel også. Jeg skulle jo modtage Lovtidende løbende og indarbejde alle ændringer i forhold til det foreliggende grundlag.

Jeg drøftede spørgsmålet med nogle studenterkammerater og med familien. Jeg ytrede også mine betænkeligheder overfor von, der imidlertid ikke fandt opgaven for omfattende. Resultatet blev, at jeg slog til og sagde ja. Mit kollegieværelse var ca. 10 m² og forvandlede herefter til en lokalitet, hvor jeg foruden at sove, læse og hygge også opbevarede samt arbejdede med hundredvis af sider af Karnovs Lovsamling, af Lovtidende, af manuskriptark samt af omfattende mængder af lim. Jeg behøvede ikke længere at oplyse nye gæster om mit værelsesnummer på kollegiet. Blot jeg fortalte, at de skulle gå efter limlugten, kunne de nemt finde frem. Jeg der før fandt kollegieværelset rigeligt stort, så det nu mere som en celle uden fysiske tremmer. Arbejdet viste sig hurtigt at være meget lidt udfordrende, og jeg fik stillet enhver form for lyst til at klippe og klistre. Drømmen om det frie, glade kollegieliv brast for en stund, men jeg prøvede at holde modet oppe ved tanken om von's løfte om, at arbejdet nok skulle blive godt betalt. Jeg så familien Karnov's ejendom i Virum for mig og tænkte, at nu kunne der blive råd til at indrette kollegieværelset lidt mere behageligt og vel også til en rejse eller to. Efter at have arbejdet et halvt års tid bragte jeg spørgsmålet om betaling mere konkret på bane overfor von, og det endte med, at jeg kunne få udbetalt 1. rate. von fortalte, at den blev på kr. 3.500,-!

Jeg var meget ung og meget uerfaren i livets sammenhænge, og selvom jeg ikke i første omgang formulerede mig overfor von,

min nævnte professor i formueret, var det ikke muligt for mig at skjule min forbløffelse og skuffelse over vederlagets beskedne størrelse set i forholdet til arbejdets daglige omfang og ulempe. Von kunne ikke undgå at bemærke dette og forklarede uopfordret, at anden og sidste rate ville blive større, hvis arbejdets omfang var uændret.

Jeg fuldførte opgaven i det næste halvår, og anden rate blev lidt større end første rate. Jeg fik også et frieksemplar af lovsamlingen!

Der blev råd til et radio B&O stereoanlæg, men ikke til rejser eller andet. Jeg blev lidt klogere på det med aftaler og forventninger og med at formulere disse klart, herunder uanset om parterne var lige eller ej. Jeg fik også indsigt i arbejdet omkring Karnovs Lovsamling, herunder også i lovsamlingens stærke sider og i dens begrænsninger. Mit advokatkontor har i alle årene været abonnent på Karnovs Lovsamling, jeg bruger lovsamlingen i mit daglige arbejde, og jeg taler fortsat med von i ny og næ.

Et arbejde med papirlapper

Af kabinetssekretær, dr. jur. N. Eilschou Holm

Det er vist ikke meget, jeg kan bidrage med, men det er da helt rigtigt, at jeg i sin tid havde ansvaret for udarbejdelsen af stikordsregisteret til den udgave af Lovsamlingen, der udkom umiddelbart efter Karnovs død i 1962.

Karnov havde hidtil udført dette arbejde helt på egen hånd, og ingen vidste rigtigt, hvordan han bar sig ad, eller hvor langt fremskredent det var, da han døde, vist ganske pludseligt midt under forberedelsen af den ny samlede udgave.

Da jeg kort efter havde ladet mig besnakke til at påtage mig opgaven, kørte vi sammen ud til Karnovs hjem - så vidt jeg husker i Virum - og fandt dér tre meget lange, sorte kartoteksæsker, fyldt med små, hvide papirlapper. Dem fik jeg med hjem til nærmere studium, der hurtigt afslørede systemet. Karnov havde simpelthen udskrevet det seneste stikordsregister, således at hver eneste indførelse i registeret havde fået sin lille lap - ca. 5 x 15 cm - hvorpå stikordet og en sidehenvisning til hovedsamlingen eller et af de årlige tillægshæfter var anført. Hele dette skrivearbejde var gennemført, således at æskerne rummede tusinder af disse papirlapper anbragt i alfabetisk orden. Det, arbejdet gik ud på, var nu først at omordne lapperne, så de kom til at ligge i rækkefølge efter de angivne sidetal, for derefter side for side at registrere, på hvilket sted i den nye udgave hver enkelt stikord var placeret. Herudover skulle der udarbejdes nye stikord til det seneste års nye stof.

Det lyder måske ikke af så meget, men jeg kan attestere, at det var et meget omfattende arbejde. Jeg fik ret hurtigt overblik over, hvorledes det kunne gribes an, og engagerede herefter som medhjælp tre studenter fra det hold, jeg dengang - efter kandidateksamen i 1960 - manuducerede i Borgerlig Ret; det var, hvis jeg husker rigtigt, Henning Birch (se hans bidrag s. 107 ff), Leif Grøn-

ning-Nielsen (senere landsdommer) og Mogens Heide-Jørgensen (nu kontorchef i Indenrigsministeriet). De kan nu ikke have lavet det hele, for jeg har stadig en klar erindring om små bunker med hvide papirlapper, der lå overalt i den lille lejlighed, vi dengang boede i, og som vanskeliggjorde enhver form for udluftning.

Men færdige blev vi - og oven i købet inden for den ret snævre tidsramme, vi havde fået sat.

Så kom chock'et, idet von Eyben ringede op, takkede for det nye stikordsregister, og - nærmest en passant - nævnte, at der jo også skulle udarbejdes stikordsregister til den »gamle« udgave, som dengang fortsat solgtes til nedsat pris til dem, der ikke havde noget imod at arbejde med en gammel hovedsamling, suppleret med de mellemliggende årlige tillægshæfter.

Da jeg havde genvundet fatningen, viste det sig nu, at det teknisk var forholdsvis simpelt at udarbejde også dette stikordsregister på det foreliggende grundlag. Jeg husker ikke enkelthederne, men kun, at det ikke tog mere end et par dage.

Og så tog min kone og jeg på sommerferie, hvor vi brugte hele honoraret på en rundtur i Østrig og Norditalien, som vi stadig mindes med stor glæde.

Mit stikord var »von«

Af direktør, cand. jur. Henning Birch

*Om arbejdet med stikordsregistret som studentermedhjælper
ved Karnovs Lovsamling*

Det var vist i 1962. Jeg boede som 2.-delsstuderende på Egmont. Von Eyben, der som bekendt var efor på kollegiet, havde tidligere spurgt mig, om jeg ville medvirke som anklager i Tv-serien »Retten er sat«. Det havde jeg ingen problemer med - det var så afgjort både morsomt og interessant - og dertil lærerigt.

Nu gjaldt henvendelsen fra von Eyben noget ganske andet, nemlig den løbende vedligeholdelse af stikords- eller sagregistret til lovsamlingen. Jeg var ikke umiddelbart begejstret, men von's overtalelsesevner var dengang som nu betydelige. Ikke alene fik han ved sin beskrivelse opgaven til at lyde rimeligt interessant - det var iflg. von Eyben et glimrende middel til at holde sig à jour med det nye lovstof - han fik også opgaven til at lyde som et smigrende tilbud. Von Eyben var klar over, at jeg netop havde overstået et kursusfag i skatteret hos Thøger Nielsen, og specielt på dette område forelå en ganske særlig udfordring, fordi registret navnlig på skatteområdet var blevet voldsomt forsømt gennem en årrække. Stikordene på hele skatte- og afgiftsområdet skulle igennem en større hovedrengøring. Med min nyerhvervede ekspertise måtte jeg være rette mand. Det afgjorde sagen. Jeg sagde ja og tak til.

Et par dage senere hentede jeg som aftalt grundmaterialet i eforboligen. Det bestod af 3 eller 4 kasser hver på godt en meters længde indeholdende det fuldstændige register med hvert stikord på en lap papir (vel dengang omkr. 10-12.000 stikord på hver sin seddel), alt ordnet som kartotekskort. Med lynets hast blev arbejdsgangen forklaret - jeg forstod ikke ret meget, men dog så meget, at det var væsentligt, at tidsterminerne blev nøje overholdt, og hvis jeg iøvrigt var i tvivl om noget, kunne jeg blot henvende mig til *Niels Eilschou-Holm*.

Det havde tidligere været således, at M. Karnov selv havde vedligeholdt stikordsregistret. Arbejdet hermed havde været lidt uoverskueligt for udenforstående, således at en større rekonstruktion var nødvendig, da Karnov døde. Niels Eilschou-Holm påtog sig - som han skriver foran - denne opgave og fik i løbet af nogle uger de mange små sedler, der lå i mange bunker på Karnovs kontor, bragt i rimelig orden og på plads i kasserne.

Jeg begyndte ret omgående og med forståelig nysgerrighed at blade i registret og de mange papirlapper. Det så ret uoverskueligt ud, og tvivlen om opgavens velsignelser forekom mig ret overvældende. En ond drøm meldte sig også: tænk hvis en af de forbandede kasser skulle vælte på gulvet. Et års tid senere skete det faktisk. Under en animeret fest på gangen havde en lettere påvirket gæst ganske uretmæssigt fundet vej til mit værelse og var begyndt at interessere sig for indholdet af en af stikordskasserne. Han fik det noget forfærdende påfund, at de mange små sedler ville egne sig glimrende til konfetti. I det gryende morgenlys kunne det tilmed være et smukt syn, når indholdet dalede ned fra bygningens 3. sal. Heldigvis kom jeg ind i værelset netop i det øjeblik, hvor han var i færd med at åbne vinduet. Den helt store katastrofe blev afværget, men i tumulten væltede hele indholdet ud på gulvet - så mange timers (rimeligvis ulønnet og-iøvrigt uden hjælp fra den ubudne gæst) beskæftigelse blev den eneste konsekvens.

Såvidt jeg husker arbejdsgangen, var hovedlinien, at man - efterhånden som kommentarerne var udarbejdet - fik tilsendt de forskellige love og lovændringer i 1. korrektur, hvorefter man havde ca. 1 uge til stikordsbearbejdning.

Jeg husker endnu den første korrektursending fra forlaget. Den var usædvanlig stor, og jeg fandt det nærmest uoverskueligt at komme al stoffet igennem. Der måtte være en genvej eller en særlig metode, som ingen havde betroet mig. Eilschou Holm måtte være manden, der kunne røbe den hemmelige formel. Jeg traf Eilschou Holm på universitetet en af de følgende dage og spurgte ham til råds. Det viste sig at være sparsomt med den hjælp, jeg håbede på. Eilschou Holm slog en stor latter op og sagde blot: »Åh, Gud, har du fået det abearbejde?«

Der var ingen trylleformular. Det var kun at begynde fra en ende. Det gav jo også sig selv, og rutinen kom efterhånden. For

hovedpartens vedkommende gjaldt det om at finde stikordene til den lov, det drejede sig om og på de enkelte lapper papir skrive den ændrede paragraf- og/eller sidehenvisning. Hvis loven eller kommentaren gav anledning til det, blev et nyt stikord oprettet, ligesom ukurante stikord blev slettet. Jo ældre hovedsamlingen blev, jo flere sidehenvisninger kunne der blive tale om, hvilket undertiden skabte ret ulæselige forhold på de små papirsedler. Når man således var nået igennem den tilsendte portion 1. korrekturer, fik forlaget tilsendt de papirlapper, som man havde taget ud af kasserne og hvorpå rettelser var foretaget. En uges tid senere eller så kom hele bundtet retur og papirlapperne blev lagt tilbage i kasserne på rette plads.

Skatte- og afgiftsstoffet var allerede på daværende tidspunkt så omfattende, at en fuldstændig sanering af stikordsregistret på dette område ikke kunne gøres i én omgang. Det måtte strækkes over et par år, og jeg tror, at det lykkedes nogenlunde.

Pasningen af stikordsregistret udviklede sig for mit vedkommende ret hurtigt til et slags hadearbejde forstået på den måde, at man havde det bedst, når det var overstået. Når kuverten med 1. korrekturer dumpede ind ad døren, gik man gerne et par dage og skulede til det tilsendte. Som med andet repetitivt arbejde har jeg det bedst med at få det overstået i én sammenhængende proces, og så var det om at finde det antal timer, der var nødvendige i ubrudt sammenhæng.

Selvfølge blev man gennem dette arbejde bekendt med det nye lovstof, men det var jo kun en beskeden del heraf, som man havde brug for. Der kunne også have været andre og mere direkte veje til den viden. Alligevel fortsatte jeg med arbejdet i flere år - også efter kandidateksamen (1966) - så vidt jeg husker indtil 1967.

Jeg forstod heller ikke dengang, hvorfor jeg holdt ved så længe, men der var måske alligevel noget fascinerende ved den rutine, som man efterhånden havde oparbejdet. Det var et studenterarbejde og som sådant bestemt ikke ringere end andet arbejde af den art. Og så var der én ting, man lærte og aldrig siden har glemt, nemlig hvordan man anvender lovsamlingens registre.

Sagregisteret - en students mareridt

Af advokat Per Sjøqvist

Sagregisteret omfatter nu ca. 15.000 stikord og synonymmer. Det er mange - rigtigt mange!

Registret blev oprindeligt oprettet af overretssagfører Karnov selv og er siden blevet »passet« af forskellige studentermedhjælpere.

Registret, der altså er lige så gammelt (og sprællevende) som lovsamlingen selv, repræsenterer et kompromis. På den ene side skal det tjene som en præcis og pålidelig vejviser. På den anden side må det ikke være så overlæsset, at det er uoverskueligt og ubrugeligt.

Når lovsamlingens brugere har så vidt forskellige forudsætninger, som de vitterlig har - lige fra sagsbehandlingen i en socialforvaltning over revisoren og advokaten til højesteretspræsidenten - så står registermedarbejderen overfor en ret uløselig opgave: Han skal sikre, at både den kyndige og den mindre kyndige uden svinkeærinder når deres mål, uanset at de taler forskellige sprog og ofte endog ikke selv kender målet med nogen særlig præcision.

Da vi i sin tid, som et forsøg, bad nogle dygtige bibliotekarer udarbejde et godt register på et afgrænset emneområde, afleverede de et fantastisk sagregister på 30 sider - vedrørende færdsel!

Før edb-alderen indhentede Karnovs Lovsamling i slutningen af 1980'erne, bestod sagregisteret i ca. 18.000 små kartotekskort placeret i fem lange kartoteksskuffer af stål, som gik i arv fra den

ene registeransvarlige studentermedhjælper til den næste. Jeg arvede stålskufferne i november 1982.

På hvert kartotekskort var skrevet dels stikordet, dels side- og paragrafhenvisningen. De mange forskellige håndskriftstyper, som disse kort indeholdt, afslørede en bred mangfoldighed af temperamenter blandt mine forgængere.

Normalt var kartotekskortene placeret efter sidetal i stålskufferne.

Når lovsamlingen hvert år blev suppleret, skulle registermedarbejderen manuelt finde hvert kort, der svarede til de bestemmelser, der nu befandt sig i supplementet, rette sidehenvisningen på kortet og i sit registermanuskript og derefter omplacere kortet i skufferne i forhold til det nye sidetal. Desuden skulle han i registermanuskript oprette nye stikord samt ændre eller fjerne gamle stikord, som ikke længere var aktuelle - og selvfølgelig sørge for at tilføje, ændre eller fjerne kartotekskort i samme omfang.

Værst af alt var dog, når der var en helt ny udgave af lovsamlingen på trapperne.

I så fald skulle hvert kort i stålkasserne først rettes med det til stikordet svarende nye sidetal i lovsamlingens kommende udgave. Til sidst skulle hele kortsamlingen omlægges til en alfabetisk rækkefølge svarende til stikordenes rækkefølge i sagregisteret. Ved aflæsning af de alfabetisk ordnede kort var det nu muligt at skrive det nye sidetal for hvert af stikordene på registermanuskriptet. Derefter skulle alle kortene igen lægges i numerisk orden svarende til lovsamlingens nye sidetal. Herefter kunne det egentlige, kreative arbejde med àjourføring og forbedring af selve sagregisterets indhold begynde - selvfølgelig ledsaget af tilsvarende àjourføring af kortkartotekets indhold.

Alt dette måtte nødvendigvis ske dybt i den mørke vinter, midt i eksamenstiden og under et ubærligt tidspres forårsaget dels af Folketingets forkærlighed for at vedtage halvdelen af alle love den 21. eller den 22. december, dels af registermedarbejderens placering allerbagest i lovsamlingens produktionsproces. Denne placering som rosinen i pølseenden var en følge af, at sidetallene i lovsamlingen først kunne fastlægges præcist og endeligt, når

lovsamlingens tekster var færdige. Registermedarbejderen kom således til at bære de akkumulerede forsinkelser i alle lovsamlingens akademiske produktionsled på sine spinkle skuldre.

Min lejlighed i Holtegade på Nørrebro var i mange år optaget af kartotekskort på alle vandrette flader i månederne januar, februar og marts, og den dag i dag kan min søn Jacob, som blev født i 1983, tydeligt huske, at når far »lavede Karnov«, så gjaldt det om ikke at pille ved NOGET SOM HELST!

At der alligevel år efter år er blevet et forholdsvis hæderligt sagregister ud af anstrengelserne, kan kun tilskrives et højere forsyn samt den særlige ildhu og veneration, som Karnovs Lovsamling tilsyneladende vækker i sine medarbejdere.

Edb-alderen har gjort registerarbejdet lettere på mange måder, men tilbage er dog det faktum, at sagregisterets kvalitet og brugbarhed står og falder med den kreativitet og omhu, som registermedarbejderen præsterer.

Edb-Karnov

Karnov på edb

Af professor, dr. jur. Bo von Eyben

Med den stigende anvendelse af edb-teknikken i løbet af 1980'erne var det ikke alene naturligt at overveje en eller anden form for elektronisk udgivelse af Karnovs Lovsamling, men også nødvendigt, hvis man ikke skulle risikere at sakke agterud i forhold til konkurrerende produkter. To forhold var helt centrale i den forbindelse:

For det første må man erkende, at edb-teknikken giver langt bedre muligheder for at søge oplysninger i en stor informationsmængde, end et bogværks registre giver, uanset hvor gode registrene måtte være. I et værk som Karnov kommer registrene navnlig til kort, hvis man har brug for oplysninger om et emne på tværs af lovgivningen eller om lovgivningens eventuelle behandling af en helt specifik kombination af flere emner eller begreber. Fordelen ved edb er da navnlig, at brugeren selv kan bestemme det søgeord eller den kombination af søgeord, man vil anvende - og at søgningen går væsentligt hurtigere, end hvis man skal foretage opslag i lovsamlingen på grundlag af de henvisninger, som man måtte finde i registrene.

For det andet var det væsentligt, at lovsamlingen kunne ajourføres hyppigere. Problemet med de trykte udgaver er navnlig, at den lovgivning, der gennemføres i første halvdel af året, først foreligger indarbejdet i lovsamlingen (enten i en ny hovedudgave eller i et suppleringsbind) den følgende forår - altså en »forsinkelse« på op mod et år. Ganske vist kommenteres ændringslove og nye love løbende i de gule hæfter, men disse kommentarer er netop kun kommentarer til vedkommende lov og angiver f.eks. ikke, hvilke konsekvenser en ændring måtte have for indholdet af andre noter til hovedloven. Dertil kommer behovet for en løbende opdatering af andet retsstof end ny lovgivning, især administrative forskrifter og afgørelser. Kun domme og - i et vist omfang - litteraturudtalelser gengives løbende i de gule hæfter. Endelig spiller det en rolle, at ændringer i lovgivningen bliver stadig hyp-

pigere, og at nogle love ændres endog meget hyppigt, således at det bliver vanskeligere at fastholde overblikket over lovens indhold, hvis man skal sammenholde hovedloven i den trykte lov-samling med et større antal ændringslove i de gule hæfter.

Gennembruddet for elektroniske bogudgivelser kom med cd-rom teknikken, hvor en enkelt diskette - i princippet svarende til en plade til en cd-afspiller - kan rumme meget store tekstmængder (svarende til flere hundrede tusinde siders tekst). Brugen af cd-rom kræver kun installation af et særligt cd-rom drev på en pc'er, men med den hurtige udvikling på dette område er dette allerede i dag blevet standardudstyr.

For så vidt angår juridiske udgivelser fik det særlig betydning, at det tidligt blev besluttet, at Ugeskrift for Retsvæsen skulle udkomme på cd-rom, dels således at ældre årgange - tilbage til ca. 1960 - blev konverteret til det nye medie, dels således at der hvert kvartal foretages en opdatering med nye domme. Også andre juridiske værker begyndte at komme på cd-rom (f.eks. Dansk Juridisk Bibliografi, Juridisk Formularbog og en række lovkommentarer). Dertil kom, at man måtte forudse muligheden for stigende konkurrence fra andre edb-baserede informationssystemer, som f.eks. Retsinformation og udgivelser inden for særlige retsområder som f.eks. skatteretten.

Beslutningen blev derfor, at også Karnov måtte udkomme på cd-rom. Det var da nærliggende at betjene sig af de samme programmer til søgning m.v., som var blevet anvendt til cd-rom udgaven af Ugeskrift for Retsvæsen. Dette program var oprindeligt blevet udviklet til brug for ordbøger og lign. på edb, og det krævede kun en vis tilretning at anvende det også til juridiske udgivelser. For brugerne var det naturligvis en fordel, at søgesystemets hjælpemenuer havde en ensartet form og funktion; når man først havde sat sig ind i systemet til den ene udgivelse, kunne man uden videre bruge det også i relation til andre udgivelser. Dertil kom fordelene ved, at brugeren let kan »skifte« fra den ene udgivelse til den anden, idet programmet placerer de forskellige udgivelser i samme »bogs-kab«. Det betyder, at hvis man f.eks. har fundet en domshenvisning i en note i Karnov, kan man derfra direkte skifte bog i »bogs-kabet« og slå den pågældende dom op i Ugeskriftet (dog forudsat at den ikke er fra før 1960) og på skærmen læse den i dens fulde udstrækning.

Man overvejede endda, om Karnov og Ugeskriftet kunne udgives på den samme cd-rom. Teknisk ville dette kunne lade sig gøre, og det ville gøre »skiftet« fra den ene udgivelse til den anden endnu lettere - navnlig for de brugere, hvis cd-rom drev kun kan rumme én diskette, idet man i så fald er nødt til at skifte disketten ud, når man skifter fra Karnov til Ugeskriftet eller omvendt. Tanken blev imidlertid af flere grunde opgivet. Vigtigst var nok det forhold, at produktionen af en ajourføring af Karnov ikke kan foregå lige så skematisk som ajourføringen af Ugeskriftet, hvor det jo blot drejer sig om at lægge et kvartals yderligere domme ind på cd-rommen. Man ville derfor ikke være i stand til at garantere, at Karnov kunne udkomme på en bestemt på forhånd fastsat dato. De foreløbige erfaringer har da også bekræftet, at der let kan indtræde forsinkelser med udgivelsen af Karnov på cd-rom, ikke alene i forbindelse med produktionen af manuskriptgrundlaget, men også i forbindelse med konverteringen af data til cd-rom.

Det stod også klart, at Karnov på cd-rom - i hvert fald i starten - ikke kunne udkomme lige så hyppigt som Ugeskriftet. Man nøjedes i første omgang med to årlige udgivelser med skæringsdag henholdsvis den 1/7 og den 1/1 og med udgivelse henholdsvis oktober/november og april/maj (således at den sidstnævnte cd-rom kommer lidt senere end den trykte udgave, hvad enten denne er en hovedudgave eller et suppleringsbind); som nævnt har det dog i praksis knebet med at overholde disse udgivelsesterminer.

Det er først og fremmest »efterårs«-cd-rommen, som indebærer en hurtigere ajourføring end den trykte udgave. I denne udgave er den traditionelt store lovhøst i slutningen af folketings-samlingen (dvs i maj/juni) indarbejdet og kommenteret, hvad den i den trykte udgave først bliver i det kommende års hovedudgave eller suppleringsbind. Denne ajourføring foreligger altså ca ½ år tidligere på cd-rom end i trykt form. Forskellen er mindre for så vidt angår »forårs«-cd-rommen, som jo har samme skærings-tidspunkt som den trykte udgave. Dog er der den forskel, at cd-rom udgaven - modsat årets suppleringsbind - principielt også rummer en ajourføring af noter til love, som ikke er blevet ændret i løbet af det foregående år, og hvor der heller ikke er blevet udstedt en lovbekendtgørelse. Dette beror på, at en cd-rom aldrig kan være blot et »suppleringsbind«, idet én og samme diskette nødvendigvis - af hensyn til søgemulighederne - må indeholde

den samlede lovgivning med noter, og det ville ikke være holdbart at tilbyde brugerne en cd-rom udgivelse, hvor dele af stoffet var ajourført og andre ikke. Derfor indeholder hver ny cd-rom også en redaktionel ajourføring af noter til love, der ikke er blevet ændret siden sidste udgivelse.

Denne ajourføring er imidlertid - som hovedregel - netop kun redaktionel, og dette er et af de vigtigste problemer, som en hyppigere ajourføring af Karnov frembyder. Der er - både praktiske og økonomiske - grænser for, hvor hyppigt de redaktionelt ajourførte manuskripter kan forelægges den store kreds af sagkyndige medarbejdere til gennemsyn. Der vil altid være nogle, som af den ene eller anden, mere eller mindre gyldige grund ikke overholder de fastsatte afleveringsfrister, som - må det erkendes - ofte er ganske korte. Problemet er, at det altid er den langsomste medarbejder, der bestemmer udgivelsestidspunktet. Principielt gælder naturligvis, at kvaliteten af notestoffet på cd-rommen skal være på niveau med kvaliteten i de trykte udgivelser, uanset om det drejer sig om ændrede eller uændrede love. Dette tilstræbes da også, men man må realistisk se i øjnene, at det ikke er muligt at forelægge alle love for de sagkyndige medarbejdere ved hver cd-rom udgivelse, og at der derfor kan komme til at mangle henvisninger til stof, som ligger ud over det, redaktionen kan inddrage (især administrative bestemmelser og afgørelser, der enten ikke er trykt, eller som kun offentliggøres i specielle samlinger, tidsskrifter mv). Ved vurderingen af, om en given lov skal sendes ud til den sagkyndige medarbejder til gennemsyn, forsøger redaktionen naturligvis at skønne over risikoen herfor. Det er imidlertid ikke sikkert, at dette skøn hver gang rammer rigtigt, men bedømt ud fra brugernes (få) reaktioner, synes dette dog ikke at have resulteret i alvorlige fejl og mangler.

Den første cd-rom udkom efteråret 1993 og rummede således en ajourføring af 13. hovedudgave, der havde skæringsdato 1993-01-01, til 1993-07-01. Indtil nu har man fastholdt princippet om halvårlige ajourføringer, men det overvejes at udvide til tre cd-rom udgaver pr år, således at der ud over de hidtidige to laves en ajourføring med skæringsdato primo eller medio maj og med udgivelse i løbet af august.

Antallet af abonnenter på cd-rom udgaven var - som man kunne vente - beskedent i starten (ca. 65 i 1993), men stigningen i antal-

let siden hen har til gengæld oversteget forventningerne (ca. 175 i 1994, 300 i 1995, og i løbet af 1996 forventes antallet af passere 500). Indtil videre har denne udvikling ikke medført nogen væsentlig nedgang i antallet af abonnenter på suppleringsbindene, men efterhånden som brug af edb-baseret informationssøgning bliver mere udbredt, må man nok forvente, at de trykte udgaver ikke kan sælges i samme udstrækning som hidtil. Prisen spiller naturligvis også en rolle, idet abonnement på cd-rom udgaven er væsentligt dyrere end et abonnement på de trykte udgaver; indtil videre koster cd-rom udgaven mere end det dobbelte af, hvad de trykte udgaver koster.

Som nævnt ligger fordelene for brugerne ved cd-rom udgaven først og fremmest i bedre søgemuligheder. Karnovs almindelige registre er naturligvis også lagt ind i cd-rom udgaven, således at man ved hjælp af dem meget hurtigt kan finde frem til det relevante sted. Modsat de trykte udgavers »tommelfingerbrugere« er der som nævnt ingen risiko for, at man griber fat i et forkert bind og dermed havner i en udgave af den pågældende lov, som ikke er den senest opdaterede. Den afgørende fordel er dog, at man ved søgning i cd-rom udgaven selv kan bestemme, hvilket ord eller hvilken kombination af ord (op til 5) man vil søge efter. Søgningen tager kun ganske få sekunder og viser - med fuldstændig sikkerhed - alle de steder, hvor det pågældende ord eller ordkombinationen forekommer. Netop fordi søgningen foregår så hurtigt, er det ikke noget problem, at man måske bliver nødt til at variere søgeordet eller søgeordene én eller flere gange, fordi den første søgning måske ikke viste nogen forekomster overhovedet (man må da »udvide« det begreb, man søger efter) eller omvendt viste for mange eller delvist irrelevante forekomster set i forhold til den problemstilling, man er interesseret i (man må da »indsnævre« det begreb, man søger efter). Når man har fundet de relevante forekomster (i lovteksten eller i noterne), kan man let foretage opslag, således at de pågældende bestemmelser eller sætninger kommer frem på skærmen. Desuden kan man bl.a. redigere sin egen samling af f.eks. lovtekster, hvori søgeordet forekommer, eller supplere Karnovs noter med sine egne notater. Man kan også få udskrevet de relevante tekster, om end dette er lidt mere kompliceret; teksten kan nemlig ikke udskrives direkte fra cd-rom udgaven, men skal første kopieres over i et andet program.

Det er dog et spørgsmål, om brugerne faktisk anvender cd-rom udgaven til at arbejde videre med de lovtekster eller noter, som søgningen har frembragt. I hvert fald de generationer, som ikke er vokset op med edb, vil nok fortsat foretrække at arbejde på grundlag af de trykte udgaver, således at cd-rom udgaven netop hovedsagelig anvendes til at gennemføre søgninger. Når man først har fundet det, man søger, vil de fleste nok vende tilbage til bogudgaven. Det må også erkendes, at arbejde på grundlag af skærmtæksten besværliggøres af, at skærmen ikke kan vise lovtekst og tilhørende noter på én gang. Man bliver altså nødt til at vælge mellem at have lovtekst og noter på skærmen. Det er ganske vist nemt nok at skifte fra det ene til det andet, men overblikket går i nogen grad tabt, når man ikke på samme skærmbillede kan se både lovteksten og de dertil hørende noter. Dette er utvivlsomt en af de vigtigste begrænsninger i systemets funktion, som man bliver nødt til at få ændret. Det er også vigtigt, at man kan »bladere« i lovteksten på skærmen, således at noterne hele tiden følger med. Og mere generelt må »brugerfladen« gøres nemmere at arbejde ud fra, således at de forskellige funktioner umiddelbart fremgår af letforståelige symboler på skærmen. Udviklingen i edb-programmer bevirker, at brugerne ikke vil acceptere, at de skal sætte sig ind i og huske svært fordøjelige manualer for at få programmet til at fungere, men i stedet vil kræve et skærmbillede, hvor visuelle symboler klart angiver, hvilke funktioner der er tale om, og hvad man skal gøre for at fremkalde den funktion, man har brug for.

Det er næppe forkert at hævde, at redaktionen selv er blandt de mest ivrige - og kritiske - brugere af cd-rom udgaven. Det skyldes, at den naturligvis også er et fremragende redskab ved den rent redaktionelle ajourføring af noterne. Redaktionen sørger således bl a for ajourføring med nye og ændrede bekendtgørelser, cirkulærer mv (for så vidt som de offentliggøres i Lovtidende eller Ministerialtidende). Kommer der f.eks. en ny bekendtgørelse, der afløser en tidligere, kan man ved hjælp af søgesystemet finde alle de noter, hvor den tidligere bekendtgørelse er nævnt, og foretage de nødvendige rettelser. Det viser sig ofte, at en given bekendtgørelse er nævnt i noter til en eller flere andre love end den, i henhold til hvilken den er udstedt, og en rent manuel eftersøgning af sådanne henvisninger er oftest en praktisk uoverkommelig opgave. I nogle tilfælde viser det sig desuden, at henvisningen findes i en note til en lov, som man ikke på forhånd ville have

drømt om at slå efter. Som et illustrerende eksempel kan nævnes en bekendtgørelse om slagtning og aflivning af dyr (**bkg 1994** 1037, der afløste **bkg 1986** 200), der var udstedt i henhold til dyreværnsloven. En søgning i cd-rom udgaven efter de steder, hvor den tidligere bekendtgørelse var nævnt, viste - ikke overraskende - nogle forekomster i noterne til dyreværnsloven, men tillige en henvisning i en note til grundlovens § 70 om religionsfrihed! Det skyldtes, at bekendtgørelsen indeholdt nogle særlige regler om slagtninger efter jødiske eller islamiske ritualer, som var relevante i den sammenhæng. Da man næppe kan forvente, at den sagkyndige medarbejder på grundloven følger med i de finere nuancer i dyreværnslovgivningen, ville denne ændring formentlig ikke være blevet registreret i noten til grundloven - en fejl, der nok ville være til at leve med, men ikke desto mindre en fejl. Faktisk har redaktionens brug af cd-rom udgaven afsløret en del fejl af denne karakter, som så efterhånden har kunnet luges ud.

Bogudgivelser på cd-rom er efter alt at dømme kun en mellemstation i den elektroniske udvikling. To eller tre årlige opdateringer af lovsamlingen er naturligvis bedre end én, men i længden slår det heller ikke til. Idealet må være en helt løbende ajourføring af både lov- og notestoffet, således at brugeren på et hvilket som helst tidspunkt kan se, hvordan retstilstanden er på netop dette tidspunkt. Dette ideal kan ikke opnås ved hjælp af cd-rom udgaver, men kræver en eller anden form for on-line service, hvor brugeren fra sin pc'er kan foretage direkte opslag i Karnovs database. En opnåelse af - eller i hvert fald en tilnærmelse til - denne idealtilstand er fremtidens udfordring for forlag og redaktion. Det er imidlertid klart, at det ovenfor omtalte problem med hensyn til en hyppigere inddragelse af de sagkyndige medarbejdere bliver endnu vanskeligere at løse, hvis der skal være tale om en dag-til-dag ajourføring. Det er i og for sig ikke noget problem at gennemføre en sådan ajourføring af lovteksterne, men det særlige ved Karnov - i forhold til andre retslige informationssystemer - er nu en gang kommenteringen, og til syvende og sidst er det kun de sagkyndiges medvirken ved ajourføringen af noterne, som borger for kvaliteten heraf i Karnov. Problemet er således ikke at sikre aktualitet *eller* kvalitet, men derimod, hvordan man fremover kan forene kravet om øget aktualitet med en fastholdelse af den nuværende kvalitet.

Karnovs Forlag

Karnovs Forlag

Af forlagschef Jens Peter Nielsen

Forlaget blev grundlagt i 1923, da Magnus Karnov begyndte med indsamlingen og udgivelsen af danske love i en systematisk orden. Udgivelsen skete i hæfter, der samlet blev indbundet i den første lovsamling »Hvermands love«. Hvordan arbejdet foregik, hvordan han finansierede det, og hvordan han markedsførte Hvermands love, er et dunkelt kapitel i forlagets historie. Bogen blev trykt i et stort oplag, der nævnes 8.000 eksemplarer, men det er usikkert. Hvor mange eksemplarer, der blev solgt, vides ikke, men det først kendte abonnementstal på lovsamlingen er fra 1937, hvor der var 4.500 abonnenter. Prisen var imidlertid for lav til, at det var en god forretning.

Magnus Karnov var en fantastisk igangsætter, der brændte for sine ideer, og han kunne med sin iver overbevise omverdenen om rigtigheden af sine visioner. Han brændte imidlertid så meget for udbredelsen af sit produkt, at han negligerede, at det også skulle være en forretning.

Da den første kommenterede udgave af Danske Love var udkommet i 1939 og var begyndt at blive arbejdsredskabet for jurister, flyttede Magnus Karnov sit lille forlag til en villa i Hellerup. Her boede forlaget til 1942, hvor det flyttede til Colbjørnsensgade midt inde i København. Samtidig ansatte Magnus Karnov personer til at udføre kontorarbejdet, medens han selv havde kontakten til redaktionen og han udarbejdede også selv alle registre til lovsamlingen.

Snart blev forholdene for trange, og forlaget flyttede til Nordre Frihavsgade på Østerbro. Der var dengang ansat 6 medarbejdere til at klare alle praktiske forhold, fra registrering af abonnenter til udsendelse af bøger, bogholderi mv. Magnus Karnov udarbejdede stadigvæk - og helt op til sin død i 1962 - selv registre.

Efter Magnus Karnovs død blev ledelsen overtaget af hans to sønner Erik og Hans Henning. Mest aktiv var Erik Karnov, og det skete under mottoet »Æret være Magnus Karnovs minde«. Forlaget blev drevet på en måde, der fastholdt abonnenterne via en moderat prispolitik. Dette førte imidlertid til, at forlaget igen i 1969-1970 fik økonomiske problemer. Erik Karnov nåede ikke at løse disse, da han i 1970 omkom ved en bilulykke.

Det blev broderen, Hans Henning Karnov, der måtte løse denne opgave, hvilket han gjorde med stor dygtighed. Han formåede at hæve prisen væsentligt uden at miste abonnenter. Forlaget havde i midten af 70'erne ca. 10.000 abonnenter, blandt andet som følge af, at man samtidigt ajourførte to udgaver af lovsamlingen.

Hvermands lovebog, der udkom i 1923/24, blev erstattet med en ny udgave i 1932 »Samling af Danske Love«, og dermed var det slut med de ukommenterede udgaver. Den første kommenterede udgave udkom i 1938, og det var planen, at den næste gennemarbejdede udgave skulle udkomme efter seks år, hvilket dog blev forpurret af krigen. Den udkom først i 1948 og fik titlen KARNOVS LOVSAMLING.

Denne titel er siden fastholdt, og lovsamlingen udkom herefter med et seksårigt interval op til 1978. Herefter blev lovsamlingen udgivet med fireårigt interval til og med 1986, hvorefter den nuværende treårige frekvens blev indført. Grunden til ændringerne i intervallet for nye udgaver var den voksende mængde af nyt lovstof. Kommentardelen af Karnovs Lovsamling har, bortset fra den første kommenterede udgave, været på knapt 50% af bøgerne. Mærkeligt nok har dette forhold ikke ændret sig gennem de mange år, lovsamlingen har været udgivet.

Heller ikke opbygningen af Karnovs Lovsamling er ændret siden den første kommenterede udgave. Bogens sider er opdelt i to spalter, og siden er delt med en tværstreg. Lovteksten er overstregen, og kommentarerne til lovteksten er under stregen. Dette princip er konsekvent fastholdt gennem alle årene.

Hovedprincippet i bogen har altid været kvalitet. Dette blev sikret ved udvælgelse af redaktører, der havde den nødvendige høje juridiske niveau, og som nød den store respekt i juridiske kredse, som gjorde, at de kunne udvælge de nødvendige medarbejdere.

Det er nu 60 år siden, at Stephan Hurwitz som den første redaktør påtog sig arbejdet med Karnov, og siden har der kun været 6 redaktører, hvilket viser en utrolig loyalitet overfor værket og forlaget.

Redaktionen fra den første kommenterede udgave op til dato:

1938 - 3. udgave og	
1948 - 4. udgave	Stephan Hurwitz
1954 - 5. udgave til og med	
1972 - 8. udgave	Stephan Hurwitz og W E von Eyben
1978 - 9. udgave	Stephan Hurwitz, W E von Eyben og Henning Skovgaard
1982 - 10. udgave	W E von Eyben og Henning Skovgaard
1986 - 11. udgave og til og med	
1992- 13. udgave	W E von Eyben, Claus Gulmann og Jørgen Nørgaard
1995 - 14. udgave	W E von Eyben, Bo von Eyben og Jørgen Nørgaard.

W E von Eyben har været redaktør siden 1954, men han har været med helt fra starten af de kommenterede udgaver fra 1938, idet han startede som kommentator. Hvad W E von Eyben har betydet for Karnovs Lovsamling er fantastisk. Som redaktør har han ikke alene været primus motor i at fastholde lovsamlingens høje standard, han har også tilført lovsamlingen mange nye tiltag ved altid at være meget åben overfor nye ideer.

I 1954 startede udsendelsen af hæfter, hvor alt nyt lovstof blev optaget, og alt stoffet blev så vidt muligt kommenteret. Dette arbejde blev udført af W E von Eyben. Han indsamlede ikke alene lovstoffet til hæfterne, han redigerede og kommenterede også selv lovene. Dette omfattende arbejde magtede W E von Eyben - efterhånden med bistand på særlige områder - at gennemføre helt op til 1996 selv efter pensioneringen som professor i 1982, og selvom arbejdsbyrden gennem årene var stadigt stigende.

Da Hans Henning Karnov i 1970 overtog ledelsen af forlaget efter broderens død, var han ansat i Statens Bygge-

forskningsinstitut. Fra 1973 opgav han denne ansættelse og helligede sig helt opgaverne i forlaget. Det førte til, at forlagets drift blev rationaliseret væsentligt, så antallet af ansatte kunne reduceres. Samtidig startede han en mere konsekvent markedsføring af produkterne. Tilsammen gjorde disse tiltag, at forlagets økonomi blev væsentlig styrket, således at Hans Henning Karnov i 1973 kunne påtage sig den risikable opgave at starte udgivelsen af EF-Karnov.

Hans Henning Karnov var også meget opmærksom på den tekniske udvikling og allerede i 1970'erne begyndte han at gennemtænke mulighederne for en elektronisk udgivelse af lovsamlingen. Han tog det første skridt ved at lægge alle data på datamaskiner for at have mulighed for en hurtigere opdatering, og for at være klar til at udsende lovsamlingen elektronisk, når markedet var modent til det.

Ejerskabet af Karnov var de to brødres familier, hvilket betød, at der var 9 interessenter. Hans Henning Karnov forudså, at dette ville give problemer ved generationsskiftet, og han forelagde derfor i 1985 forskellige muligheder for familien. Før disse nåede at blive gennemdrøftet, kom Mostrups Forlag ved direktør Svend Erik Skydt imidlertid med et købstilbud, som familien efter seriøse overvejelser ikke kunne afslå.

Den 1. juli 1986 gik forlaget herefter ind i en ny periode med en ny ejer, den canadiske Thomson koncern. Det var denne mediekoncern, der gennem sit datterselskab, Mostrups Forlag, købte Karnov med det formål at videreføre forlaget og dets produkter i den ånd Karnov-familien havde opbygget.

Man satsede som hidtil på kvalitet, men man var også villig til at tage risici for at udvikle produktet Karnovs Lovsamling til at være et moderne arbejdsredskab. Straks ændredes ajourføringen til ikke kun at være et stort antal småhæfter med de vedtagne nye love og lovændringer. Ajourføringen udvidedes med et nyt produkt, suppleringsbindene, hvor alle nye love blev optrykt, og hvor alle ændrede love blev optrykt i den fulde ordlyd med alle ændringer indarbejdet, og selvfølgelig stadigvæk behørigt kommenteret.

Den nye ajourføringsform betød, at brugerne kun skal slå op ét sted i samlingen og ikke som tidligere sammenholde lov-

ændringerne med en hovedlov. Forbedringen gjorde suppleringen væsentligt dyrere, men var så betydningsfuld for brugen af lovsamlingen, at antallet af abonnenter kun blev reduceret med ca. 2% på trods af den store prisforhøjelse. Samtidig med indførelsen af supplementbindene ophørte man med at ajourføre de tidligere udgaver. På denne måde afskaffedes det ofte benyttede princip i brugerkredsen med, at man havde den nyeste udgave på kontoret og den tidligere udgave hjemme.

Disse ændringer medførte, at forlaget fik en økonomi, der gjorde det muligt at forsøge af finde andre kundegrupper til lovsamlingen. Udfra Magnus Karnovs gamle idé om, at lovsamlingen var til hvermand, søgte man efter faggrupper, hvor man kunne have behov for lovsamlinger specielt udvalgt til at dække deres daglige arbejde. Den første faggruppe, der blev udvalgt, var ejendomsrådgivere.

Ejendoms-Karnov, som dette nye produkt kom til at hedde, indeholdt regler, som var relevante for en ejendomsrådgiver. Man tog simpelthen de love med kommentarer fra Karnovs Lovsamling, der var af betydning for en ejendomsrådgiver.

Ejendoms-Karnov opnåede på kort tid at få en abonnementsmasse på ca. 600. Dette animerede til flere spin off produkter, som de blev kaldt, først Virksomheds-Karnov og siden Læge-Karnov, som fik en abonnementsmasse på hhv ca. 1200 og ca. 600.

Senest er tanken ført et skridt videre, idet Virksomheds-Karnov er blevet tredelt med mellemledere i erhvervslivet som målgruppe. Titlerne er Økonomi-Karnov, Administrations-Karnov og Markedsførings-Karnov.

Som Hans Henning Karnov allerede forudså i 1970'erne, gjorde den elektroniske udvikling det relevant at udgive Karnovs Lovsamling som elektronisk bog. Forarbejdet blev gjort tidligt, idet Karnov lå som data, der forholdsvis let kunne lade sig forarbejde. I sommeren 1993 blev den første version af Karnovs Lovsamling udsendt som elektronisk bog på CD-rom.

I de første år var markedet for den elektroniske bog meget begrænset, således var der i 1993 65 abonnenter på denne udgave, men væksten i abonnentstallet er nu betydelig, således at

abonnementstallet i 1996 er over 400, hvoraf de sidste 100 abonneneter er kommet til i de tre første måneder af 1996. Forlaget forventer derfor, at udviklingen fra den trykte til den elektroniske bog vil accelerere kraftigt i de kommende år.

Udviklingen af Karnovs produkter er accelereret kraftigt siden 1970, og ikke mindst den elektroniske udvikling har betydet meget for forlaget. Den har krævet nytænkning, der på én gang tilgodeser brugernes ønske om at fastholde produkterne på den kendte måde med kravet om hurtigere og nemmere tilgængelige informationer. Forlaget spænder over denne udviklingsproces samtidig med, at kvalitetsniveauet af produkterne holdes på det kendte høje niveau, hvilket sikres af engagerede forlagsmedarbejdere og forfattere.

Fra sortekunst til CD-ROM

*Af fhv. administrerende direktør
Svend Erik Skydt, ITID A/S*

1980'erne blev på mange måder et skelsættende årti for Karnovs Forlag.

Alle talte om informationssamfundet, der stod lige for døren, og det nye årti ville sikkert bringe både nye udgivelses- og distributionsformer, men det ville uden tvivl også byde på skærpet konkurrence og øgede krav om effektivitet og ekspansion.

Ny teknik

Karnovs Lovsamling skulle rustes til at indtræde i den fagre, elektroniske verden. Familie kredsen, der var interessenter i Karnovs Forlag, besluttede derfor at henvende sig til den Grafiske Højskole for her at få råd om, hvilke trykkerier, der var i stand til at etablere en database, der kunne danne grundlaget for ikke alene at udgive lovsamlingen i papirudgave, men også engang i fremtiden på elektroniske medier.

Her blev lektor Aage Frøslev Nielsen Hans Karnovs rådgiver i dette projekt og han anbefalede, at forlaget skulle rette henvendelse til 3 trykkerier: For det første til Bianco Luno, som igennem adskillige år havde produceret lovsamlingen på gammeldags manér. For det andet til Aarhus Stiftsbogtrykkeri, der producerede stort set alle Danmarks telefonbøger og for det tredje til Andelstrykkeriet i Odense.

Til Hans Karnovs forundring (og skepsis) pegede Frøslev Nielsen også på et lille og næsten ukendt forlag, Mostrups Forlag. Årsagen hertil var måske, at jeg, som dengang var leder af Mostrups Forlag, havde holdt foredrag om 'Forlagsvirksomhed og elektronisk tekstbehandling' ved en række interne og eksterne seminarer, som Den Grafiske Højskole afholdt i disse år.

Desuden havde Mostrups Forlag i et tæt samarbejde med Dansk Edb Satscentrum udviklet en database over den kommunale og

statslige administration m.v. Herfra kunne forlaget udtrække data til Kommunal Håndbog, Velkomstbogen og de kommunale vejvisere, som forlaget netop var gået i gang med at udgive. Og efter en omhyggelig licitation faldt valget da også på Mostrups Forlag.

Det blev en kæmpeudfordring for Mostrup, der aldrig før havde prøvet at være underleverandør. Og forlaget var faktisk ikke særlig disciplineret, når det drejede sig om at overholde leveringstider. Mostrups publikationer var alle annoncefinansierede. Og det havde stort set ingen betydning, om en vejviser eller velkomstbog var nogle dage (eller uger) forsinket i produktionen. Annoncerne var jo solgt i forvejen og omsætningen dermed sikret.

Men nu kom der andre boller på suppen. Hans Karnov præsenterede særdeles detaljerede produktionsplaner for Chr. Theil, der var produktionsansvarlig hos Mostrup. Og der var ingen muligheder for at afvige fra disse. Det var ikke så få gange, at Theil stillede på mit kontor og meddelte at nu kunne det være nok med denne Hans Karnov, der slet ikke kunne forstå, at produktionen af Karnovs Lovsamling en gang imellem måtte vige til fordel for Mostrups øvrige produktion.

Den første del af satsproduktionen var ellers gået over al forventning. Mostrup havde fundet frem til et system, der kunne optisk læse den gamle udgave side for side og linie for linie og omsætte det til elektronisk tekst. Systemet hed Kursweiler og opgaven med at omsætte de mere end 3000 sider til elektronisk tekst blev klaret på 2 uger! Herefter lå lovsamlingen på et magnetbånd som en database. Og nu kunne Dansk Edb Satscentrum begynde at omstrukturere den til tryklare sider.

Der var dog det problem, at fejlprocenten ved den optiske læsning var meget høj. Især kneb det for den optiske læser at kende forskel på bogstavet lille l og på et ettal. Her var der imidlertid mulighed for at programmere sig frem til i hvilke situationer, der skulle anvendes tal eller bogstav. Det er jo f. eks. oplagt, at et tal ikke måtte findes midt i en bogstavrække. Ved denne teknik blev fejlprocenten reduceret til 6 promille.

Et andet problem var de mange noter i lovsamlingen. Selv ved håndværksmæssig produktion er det svært at få en note til at starte

på den side, hvor der henvises til den. Og maskinen protesterede da også, når en enkelt note fyldte 16 sider, som det for eksempel er tilfældet i Markedsføringsloven. - som nævnt af Børge Dahl s. 70 f - så det var ganske kompliceret at udarbejde satsprogrammerne til den automatiske produktion af fuldt færdige tryklare offsetfilm.

Samarbejdet mellem Hans Karnov og Mostrups Forlag startede bestemt ikke godt. Set i bakspejlet er det forståeligt nok. Hans Karnov havde løbet en kæmperisiko ved at give ordren til et lille forlag med et meget lille produktionsapparat. Og gang på gang var han ude for, at der ikke blev leveret sats i henhold til den produktionsplan, han havde opstillet. Oven i købet truede forlaget gentagne gange med at, nu kunne det være nok og man ville afbryde samarbejdet.

Så galt gik det nu ikke og rent faktisk udkom Karnovs tiende udgave til tiden og Hans Karnov var særdeles tilfreds med kvaliteten. Tilbage var blot at komme overens om prisen. Arbejdet havde været betydeligt større og tidkrævende end forventet. Sidetallet var blevet mere end 200 sider større end beregnet. Og manuskripterne med håndskrevne tilføjelser havde været næsten umulige at læse. Da Hans Karnov fik præsenteret regningen, accepterede han den på stedet og spurgte så: Hvornår får jeg ekstraregningen for dårligt manuskript? Svaret var: Der kommer ingen. Vi er et forlag og vi er vant til at leve med dårlige manuskripter. Fra dette øjeblik opstod der en tillid mellem Hans Karnov og Mostrups Forlag. Og den blev grundlaget for de følgende års frugtbare samarbejde mellem ledelse og medarbejdere på de to forlag.

Der var flere årsager til, at Mostrups Forlag påtog sig at producere Karnovs Lovsamling. Forlaget ønskede for det første at udnytte sit produktionsapparat bedst muligt. Og man ønskede også at indsamle mere erfaring om databaseadministration. Men der var også en skjult dagsorden, og dét var ønsket om, engang i fremtiden, at overtage Karnovs Forlag. Dette emne var imidlertid ømtåleligt og en eventuel overtagelse kunne have lange udsigter. Hans Karnov meddelte nemlig allerede ved sit første møde med mig, at jeg aldrig nogensinde skulle forvente, at forlaget blev afhændet. Alene det at spørge om forlaget eventuelt kunne være til salg, ville han betragte som kontraktbrud. Det var faktisk sket

en gang tidligere, da Egmont H. Pedersens trykkerier havde stået for produktionen. Trykkeriet havde spurgt familien, om man ville sælge. Og dette spørgsmål, hævdede Hans Karnov, var anledningen til at trykningen blev flyttet til Bianco Luno.

Hans Karnov var dog udmærket klar over, at Mostrups ejere var interesseret i en overtagelse. Allerede i 1972 var Mostrup blevet købt af The Thomson Corporation, der var kontrolleret af Lord Thomson of Fleet. Og koncernen var i 1980'erne meget interesseret i at udvide sit virke inden for professional publishing, blandt andet på det juridiske område.¹⁾

Nye ejere

I 1985 modtog jeg et meget formelt brev fra Hans Karnov. I brevet meddelte han kort, at i tilfælde af Hans Karnovs bortfald, ville han gerne have, at vi respekterede, at Jens Peter Nielsen i ét år frem var leder af Karnovs Forlag. Jens Peter Nielsen skulle dermed træffe alle nødvendige beslutninger vedrørende driften af forlaget.

Jeg var forundret over henvendelsen, hvis indhold vel i øvrigt næppe var juridisk holdbart. Forlaget var jo et interessentskab med 8 ejere og henvendelsen var kun underskrevet af Hans

1) Thomson var verdens største avisejer med over 200 dagblade, herunder THE TIMES (der dog i 1982 var blevet solgt til australieren Rupert Murdoch), men man havde også store interesser i forlagsvirksomheder, Nordsøolie og i rejsebureauvirksomhed med Thomson Travel og Britannia Airways. Efter katastrofen med olieplatformen Piper Alpha, som Thomson var medejer af og hvor 143 personer mistede livet trak Thomson sig ud af olieindustrien, og koncentreret sig om videreudviklingen af forlagsaktiviteterne, hvor der fokuseres på udgivelser til professionelle læsere indenfor f. eks. jura, medicin, forskning, finans, patenter, regnskab, revision, skat m.v. Alene i 1995 har Thomson foretaget mere end 60 akkvisitioner. Den største hidtil er imidlertid købet pr. den 1. marts 1996 af West Publishing Company for 3,4 milliarder dollars (Ca. 20 milliarder kr.). West er mest kendt for WESTLAW on-line research service og deres database med primary law, der vel nærmest svarer til Karnovs lovsamling og Ugeskrift for Retsvæsen for alle stater i USA. Thomson har samtidig solgt en stor del af sine annoncebaserede aktiviteter, herunder sin avis-kæde i Storbritannien samt Mostrups Forlag og Lokalbogsforlaget i Danmark. De 2 sidstnævnte blev overtaget af svenske Telia ved årsskiftet 1996. Westlaw har ca. 7000 ansatte og omsætter for ca. 5 milliarder mens Thomson har ca. 43.000 ansatte og omsætter for ca. 40 milliarder kr. Overskud efter skat androg i 1995 ca. 4,2 milliarder kroner. Familieoverhovedet Kenneth Thomson anvender ikke titlen Lord Thomson of Fleet (efter sin far Roy Thomson). Familien skulle være god for ca. 60 milliarder kr. og ifølge The Forbes Magazine skulle Kenneth Thomson dermed være verdens 6. rigeste person. Han har 3 børn, en datter, der er skuespiller i Hollywood (nej, ikke Emma) og 2 sønner David (40) og Peter (32). De 2 sønner er aktivt med i bestyrelsen for selskabet.

Karnov selv. Jeg henvendte mig til Hans Karnov og blev her orienteret om, at en tilsvarende henvendelse var tilgået professor W. E. von Eyben og ingen andre. Anledningen var, at der var opstået uenighed i familiekredsen om forlagets strategiske udvikling, blandt andet var man uenig om, hvorvidt lovsamlingen skulle introduceres elektronisk i en eller anden form.²⁾

Vel vidende at jeg nu kunne risikere, at Hans Karnov på stedet ville opsige vort samarbejde, foreslog jeg ham nu, at han og familien overvejede at afhænde virksomheden. Jeg har herefter forstået, at Hans Karnov gik i gang med en energisk lobbyvirksomhed. Det var nemlig nødvendigt at overbevise broderens enke og børn om det fornuftige i at sælge nu, idet beslutningen krævede 75 % tilslutning blandt interessenterne. Et tilstrækkeligt stort bud blev lagt på bordet fra Thomsons side. Og interessenterne blev enige om at sælge. Men til hvem?

Der eksisterede tilsyneladende et gammelt tilsagn til W. E. von Eyben, der var formand for Gads Fond, om at G. E. C. Gads Forlag havde en slags forkøbsret til Karnovs Forlag. Men Gad takkede nej. Og Thomson fik lov at købe.

Det var dog også en yderst høj pris, der blev betalt, set i forhold til forlagets hidtidige resultater. Og de to grene af Karnovfamilien var godt tilfredse.

I forhold til fremtidsmulighederne gjorde Thomson dog et ganske godt køb. Det vidste vi næsten på forhånd. Vi havde nemlig bedt et analyseinstitut om at foretage en analyse af markedet for juridisk litteratur med særlig henblik på markedets syn på Karnovs lovsamling, dens ajourføringssystem og dens prissætning. Resultater af denne analyse var:

Lovsamlingen var et »must« for jurister.

- 80 % af brugerne besluttede ikke selv købet af nye udgaver.

- 80 % af brugerne mente at prisen var over 2000 kr.

- (den aktuelle pris var dengang 1.050 kr.)

- 80 % fandt at ajourføringssystemet med 4 års tillæg, der kun

2) Forlaget havde imidlertid allerede i de »Gule Hæfter« bedt læserne om en tilbagemelding, såfremt nogen ønskede en elektronisk løsning. Resultatet havde været meget pauvert, nemlig at kun 6-7 brugere ønskede at få elektronisk levering.

medtog ny lovgivning og rettelser til den eksisterende lovgivning, gjorde det besværligt at anvende lovsamlingen.

Endvidere viste analysen, at det kun var ganske få ikke-jurister, der købte lovsamlingen.

Analysen viste altså, at der var gode muligheder for at forbedre produktet og i forbindelse hermed at hæve prisen betydeligt. Den viste også, at der på markedet for juridisk litteratur var plads til nye produkter.

Nye Karnov'er

Købet af Karnovs Forlag var grundlaget for Thomsons store ekspansion indenfor juridisk information i Skandinavien. Første skridt var imidlertid at udnytte mulighederne for at »salamislice« Karnovs Lovsamling.

Begrebet salamislicing anvendes, når en redaktionel database »skæres i tynde skiver« og tilbydes nye markeder. Det viste sig nemlig, at der var meget få professionelle uden for den juridiske verden, der var abonnenter på lovsamlingen, selv om disse professionelle i deres daglige arbejde havde god brug for opdateret og kommenteret lovstof.

For eksempel var der kun ganske få ejendomsmæglere, der købte Karnov. Vi ville derfor prøve at introducere en lovsamling, der kun indeholdt den lovgivning, der var relevant for ejendomsmæglere til en pris, som et tilstrækkeligt stort antal ejendomsmæglere ville betale for hvert år og altså ikke bare én gang. Den første Ejendoms Karnov blev introduceret i 1988. Og den har nu etableret sig med cirka 600 faste abonnenter. Den samme model er senere blevet anvendt ved introduktionen af Virksomheds Karnov, Læge Karnov, Økonomi Karnov, Administrations Karnov og Markedsførings Karnov. Og flere er på vej...

Ny organisation og nye lokaler

Thomson organisationen har altid været karakteriseret ved en meget decentral styreform. Overtagelsen af Karnov blev da også straks markeret ved, at vi begyndte at opbygge en (flad) organisation, der var uafhængig af Thomsons øvrige aktiviteter i Danmark.

Jens Peter Nielsen blev udnævnt til forlagschef og Jørgen Lund fik ansvaret for redaktionen. Produktionen, med de 2 »nøglepersoner« Chr. Theil (produktionsansvarlig) og Karin Jespersen, blev flyttet fra Mostrups Forlag til Karnov. Hurtigt derefter fulgte etableringen af en marketingfunktion og senere en økonomifunktion. Lokalerne i Nordre Frihavsgade, hvor forlaget havde haft til huse i mange år, blev hurtigt for trange (selv om et fremlejemål i baglokalet til tandlægen på 1. sal blev brugt til redaktion). Det blev til nye lokaler i Drejøgade - også på Østerbro, hvor forlaget boede fra 1993 til 1995. Herefter flyttedes til Nytorv 19, der nu også rummer Thomsons andre juridiske forlag, Gad Jura og Otto B. Wroblevski.

Ekspansion i Norden

I 1988 blev de første sonderinger gjort omkring udgivelsen af en Karnov i Norge. W. E. von Eyben, Jens Peter Nielsen og jeg fik med stor hjælp af Thomsons rådgiver i Norge, Høyesteretsadvokat Anniken Høgh Rasmussen samlet en kreds af eventuelt interesserede parter fra den juridiske verden. Ved et møde i Oslo forklarede vi om lyksalighederne ved at have en lovsamling med kommentarer. Og der var skam også stor interesse for projektet, så længe det ikke gik ud over salget af »Norges Lover«, som udgives af det juridiske fakultet ved Oslo Universitet. Hvad der videre skete i Norge er beskrevet af professor Peter Lødrup s. 138 ff. Men Karnovs Forlag A/S, Norge blev etableret som en selvstændig organisation i 1992. Og den første Karnov, Norsk kommentert lovsamling forelå den 1. december 1994.

I 1994 udvidedes de norske aktiviteter yderligere ved købet af Juridisk Forlag og i 1995 oprettede Thomson Juristforbundets Forlag A/S sammen med Det Norske Juristforbund.

I 1993 købte Thomson Fakta Informationsforlag i Sverige og gennem dette forlag vil der i efteråret 1996 foreligge den første svenske Karnov, jf. s. 141 ff. Også i Sverige har Thomson ekspanderet ved købet i 1995 af Nerenius og Santerus Forlag.

Nye aktiviteter

I 1993 købte Thomson Dafolo Lovservice af Dafolo Fonden i Frederikshavn. Dafolo Lovservice bestod af 16 lovsamlinger i ringbind. Lovsamlingen var udarbejdet til specialister primært indenfor den kommunale og amtskommunale sektor, der fik tilsendt

løbsblade til udskiftning hver gang, der var lovændringer, nye cirkulærer, bekendtgørelser m.v. indenfor de respektive fagområder. Disse omfattede skolevæsen, (Skolehåndbogen var den mest udbredte lovsamling), veterinær, byggeri, vejvæsen, vandrensning o.s.v. Den videre udgivelse og udvikling af Dafolo Lovservice blev lagt ind under Karnov.³⁾

I Efteråret 1994 fik Thomson mulighed for at købe G.E.C. Gad koncernens juridiske publikationer, herunder Ugeskrift for Retsvæsen med JuriDisc, den juridiske database over domsafgørelser på CD-ROM.

Karnovs Lovsamling var i 1993 blevet introduceret på CD-ROM med samme software og søgesystemer som anvendtes af Ugeskriftet. Det var af afgørende strategisk interesse for Thomson, at Ugeskriftet ikke skulle falde i hænderne på det hollandske Wolters Kluwer, der netop havde overtaget Skattekartoteket. Der blev derfor kamp til stregen med hollænderne. I tilbudsgivningen deltog også DJØF og Schultz Informatik. Men det blev altså Thomson, der blev de nye ejere.

I foråret 1995 flyttede Karnovs Forlag sammen med Gad Jura til ejendommen Nytorv 19, en ejendom fra 1797, der siden 1878 havde huset Otto B. Wroblevskis Boghandel og Forlag. Wroblevski var netop blevet overtaget af Thomson og var Danmarks største forhandler af stempelmærker og juridiske formularer. Endvidere udgav man Labor Kontordagbog og var i gang med at omlægge sine formularer til elektroniske løsninger.

Ved udgangen af 1995 solgte Thomson Mostrups Forlag og Lokalbogsforlaget til svenske Telia.

Thomsons juridiske forlag i Norden samt RKI Kreditinformation⁴⁾ beskæftiger nu 150 medarbejdere, der omsætter cirka 250 millioner kroner og har et driftsresultat på cirka 60 millioner. Direktionen består af administrerende direktør Kristen Bager og finansdirektør Laszlo Stajner og teknologidirektør Christian Odder. Bestyrelsesformand er fhv. IBM-direktør Jørn Meldgaard, der i 1984 afløste advokat Mogens Skipper-Pedersen, der havde været formand siden 1978.

3) Dafolo Lovservice er nu en del af Gad Jura.

4) RKI (det tidligere Ribers) var blevet købt af Thomson i 1984.

Karnovs nuværende adresse, Nytorv 19, 1450 København K

**Karnov
internationalt**

Den norske Karnov

Af professor, dr. jur. Peter Lødrup

Med h.r. advokat Anne Cathrine Høeg Rasmussen som mellomledd møtte jeg første gang Svend Erik Skydt, Kristen Bager og Jens Peter Nielsen på hennes kontor våren 1992. Hensikten med møtet var klart: Man ønsket at jeg skulle ta på meg å få realisert en norsk Karnov. Min svar var like klart: Jeg tok betenkningstid. Holdningen til forespørsler av denne art er som regel en blanding av lyst og frykt for en betydelig arbeidsbelastning og stadige bekymringer. Da jeg fikk frihet til å velge organisasjonsform og medarbeidere og en økonomisk ramme som gjorde at muligheten til å kjøpe seg fri fra de største bekymringer (og som skulle vise seg nødvendig i en del tilfelle da arbeidet gikk mot slutten og assistanse var påkrevet), ble fristelsen til å være med for stor. Den 3. desember 1992 ble avtalen med Karnov undertegnet, og startskuddet gikk med den målsetting at »Karnov - norsk kommentert lovsamling« skulle foreligge 1. desember 1994.

Når man på forholdsvis knapp tid skulle lage et slikt verk av høyeste kvalitet, sto det for meg klart at en treleddet medarbeiderstruktur var nødvendig. Tre hovedredaktører skulle ha det overordnede faglige styrings- og kvalitetssikringsansvaret, mens de enkelte fagområder ble fordelt mellom åtte fagredaktører, som i samarbeid med hovedredaktørene valgte ut den mengde spesialister som skulle utgjøre forfatterkorpset. Fagredaktørene skulle også ha den primære kontroll med de utarbeidede kommentarer. I praksis ble det slik at også redaktørene påtok seg visse forfatteroppgaver.

Høyesterettsdommer *Steinar Tjomsland* og professor dr. jur. *Knut Kaasen* påtok seg sammen med meg oppgaven som hovedredaktører. Fagredaktører ble: Lagdommer *Hans Kristian Bjerke* (strafferett og prosess), professor dr. jur. *Thor Falkanger* (tingsrett, konkurs- og transportrett), professor dr. jur. *Arvid Frihagen* (alminnelig forvaltningsrett, EØS-rett, kommunalrett, kon-

kurranserett, skolerett, petroleumsrett og deler av næringsretten), førsteamanuensis *Jan Helgesen* (statsrett, internasjonal rett og deler av forvaltningsretten), sorenskriver *Stein Husby* (personrett, familie- og arverett, erstatningsrett, arbeidsrett, ekspropriasjonsrett, åndsrett og edb-rett), professor dr. jur. *Asbjørn Kjønsdal* (sosialrett), professor dr. jur. *Kai Krüger* (kontraktsrett og selskapsrett) og professor dr. jur. *Frederik Zimmer* (skatte- og avgiftsrett). Etter Arvids Frihagens død i 1995 overtok stipendiat *Henrik Bull* hans fagområde.

Forfatteroppgavene ble ivaretatt av ca. 200 forfattere, og jeg mener det er riktig å si at vi på de aller fleste områdene fikk med de fremste spesialistene.

Arbeidet gikk - ihvertfall sett fra hovedredaktørenes side - i det alt vesentlige uten problemer. Et par sykdomsforfall blant forfatterne skapte tidvis bekymring, men takket være »ekstrapotten« klarte man å få andre til på kort varsel å overta deres oppgaver. Det overrasket imidlertid redaktørene noe at så mange fremstående jurister viste liten respekt for de frister som var satt.

Fra Karnov Norsk Forlag A/S ble det fra forlagssjef *Thor Audun Gulbrandsen* og hans medarbeidere gjort en innsats det står stor respekt av. Verket ble derfor ferdig til 1. desember 1994. Det ble presentert på en stor middag på Grand Hotel hvor alle medarbeiderne deltok, og med gjester fra Danmark og England, samt fra den da nettopp etablerte svenske redaksjonen.

Første utgave av »Karnov - norsk kommentert lovsamling« er på tre bind på tilsammen vel 3000 sider samt et registerbind. Det må være riktig å si at mottagelsen har vært over all forventning, og det er sagt meget pent om kvaliteten. En rekke lover er med kommentarene utgitt i særtrykk. Det utkommer jevnlig ajourføringshefter med nytt lovstoff og med kommentarer. Det er også utgitt en CD-rom som omfatter arbeidsretten, og med atskillig stoff (forskrifter, dommer og litteratur) som ikke er med i Karnov.

Mønster og opplegg er som den danske »moderutgaven«. Lovene er imidlertid gjengitt kronologisk og ikke emnevis. Dette er tradisjon i Norge, og ligger bl.a. til grunn for samlingen »Norges Lover«. Også gulfargen er beholdt. Det er også utgitt en

»Studentkarnov«, d.v.s. en stor uinnbundet tobindsutgave, som i innhold er identisk med hovedutgaven.

Et supplementsbind på ca. 1400 sider utkom i november 1995. Annen utgave av hovedverket beregnes utgitt ultimo november 1996. Det er tilfredsstillende å se at praktisk talt ingen av forfatterne har ønsket avløsning.

Den svenska Karnov

*Af Birgitta Blom,
f. d. president i Svea hovrätt*

Det var på Luciadagens morgon den 13. december 1993 som förlagsdirektörerna Maria Hamrefors och Olov Sundstöm hade beställt tid hos mig för att berätta om Karnovprojektet. Jag vet inte vad jag hade föreställt mig men jag blev i vart fall överraskad av att se hur ungdomliga, charmiga och klarögda de verkade vara.

Jag måste genast erkänna för dem att jag hade dåligt samvete för att jag låtit dem komma och redovisa projektet. Jag hade nämligen just accepterat att vara ordförande i en stor internationell skiljetvist och hade därför absolut inte tid att åta mig några ytterligare uppdrag vid sidan av min tjänst som president i Svea hovrätt. Men jag hade av ett inledande telefonsamtal blivit så intresserad av Karnovprojektet att jag gärna ville höra mera.

Det framgick snart att de önskade att jag skulle ställa upp som ordförande i huvudredaktionen. De berättade om det norska Karnovprojektet, som då varit på gång en bra tid, och hur det hade organiserats. Jeg fick veta att en gammal god vän till mig, professor Peter Lödrup, var ordförande i den norska huvudredaktionen. Det stärkte givetvis trovärdigheten i projektet.

Allteftersom de berättade blev jag mer och mer intresserad. Jag bad att från hovrättens bibliotek få ner ett exemplar av den danska Karnov. När jag började bläddra i boken kom jag på kommentaren till den danska søloven. Jag hade själv sysslat mycket med sjörättslig lagstiftning under min tid i justitiedepartementet och deltagit i nordiskt samarbete på detta område och läste med stigande begeistring kommentaren till skilda delar av loven. Det framgick klart att kommentaren var av mycket hög kvalitet (f.ö. utarbetad bl.a. av en annan god vän från nordiskt samarbete, Jørgen Bredholt).

Som gammal hovrättsdomare insåg jag att en kommenterad författningssamling av detta slag skulle underlätta avsevärt för alla jurister, inte minst i domstolarna, att snabbt sätta sig in i ett rättsligt problem och att få de hänvisningar till propositioner, rättsfall och rättsvetenskaplig litteratur som kan behövas för att gå vidare med analysen.

Efter detta var det i princip inte mycket som erfordrades för att jag trots allt skulle acceptera Marias och Olovs förslag. Men frågan var ju givetvis vilka andra personer som skulle ingå i huvudredaktionen. De frågade vilka synpunkter jag hade.

Jag tänkte högt och när jag hållit på med detta en stund märkte jag att Maria och Olov började utbyta förtjusta ögonkast. Deras prioriteringar visade sig överensstämma väl med mina egna. De försäkrade att arbetet under det första året skulle bli ganska begränsat!

Jag lovade att tänka vidare på saken. Efter några samtal med personer på vars omdöme jag litar accepterade jag förslaget att ingå i huvudredaktionen. (Det blev min smala lycka att skiljetvissten så småningom förliktes!)

Huvudredaktionen i övrigt kom att bestå av dåvarande rättschefen i justitiedepartementet (numera chef för den svenska säkerhetspolisen) Anders Eriksson, regeringsrådet Hans Ragnemalm och professor Jan Ramberg. Sedan Ragnemalm utsetts til domare i EG-domstolen ersattes han av f.d. ordföranden i Regeringsrätten Magnus Sjöberg.

Min minnesbild av involveringen i Karnovprojektet under 1994 är en rad goda luncher i Gamla Sta'n då Olov Sundström och jag presenterade projektet för tilltänkta huvud- och ämnesredaktörer. En mycket inspirerande middag minns jag också då Peter Lödrup berättade för oss om uppläggningsen och erfarenheterna av den norska Karnov og konsernchefen Kristen Bager berättade om Thomsonkoncernen.

En liten episod inträffade under middagen som belyser hur liten världen är. Kristen Bager nämnde att en av Thomsonkoncernens verksamhetsområden är att äga tidningar som på den ort, där de utges, är enda tidning. Som exempel på vilken typ av

tidningar han avsåg nämnde han The Scotsman och Ljusdalstidningen. Mina ögon blev stora som théfat och jag tvivlade allvarligt på mina örons vittnesmål. Jag viskade till Hans Ragnemalm »Sa, han verkligen Ljusdalstidningen?« och fick en bekräftande nick til svar. Till saken hör att Ljusdal är en liten ort i Norrlands inland och att tidningen ifråga ägs av mina kusiner! Kristen Bager hade inte heller menat att Thomsons ägde denna utan han kände av en händelse ändå till tidningen. Att en dansk förlagschef skulle besitta sådan kunskap föreföll dock mer än osannolikt!

Så småningom rullade det hela i gång. Huvudredaktionen har träffats en gång i månaden och tillsammans med ämnesredaktörerna varannan månad, då problem av olika slag har ventilerats och alla informerats om fortgången.

Ämnesredaktörerna är nu 11 till antalet:

F.d. justitiekanslern, numera presidenten i Svea hovrätt
Johan Hirschfeldt

(grundlagarna, medborgarskapslagstiftningen och integritetslagstiftning)

Professorn och justitieombudsmannen Rune Lavin
(socialrätt, kommunalrätt och allmän förvaltningsrätt)

Regeringsrådet Arne Baekkevold
(skatter och avgifter)

Departementsrådet i justitiedepartementet
Göran Karlstedt

(transporträtt och kommunikationer, immaterialrätt och arbetsrätt)

Professorn och f.d. justitierådet Bertil Bengtsson
(fastighetsrätt, miljö rätt samt jordbruk, jakt och fiske)

Professor Erik Nerep
(kommersiell avtalsrätt, näringsrätt, associationsrätt och utrikeshandelsrätt)

Advokaten Johan Gernandt
(kommersiell avtalsrätt, näringsrätt och associationsrätt)

Professor Madeleine Leijonhufvud
(straffrätt, försvar samt ordning och säkerhet)

Justitierådet Inger Nyström
(processrätt och exekutionsrätt)

Rättschefen i justitiedepartementet Severin Blomstrand
(familjerätt, allmän civilrätt, konsumenträtt och ersättningsrätt)

Professor Hans-Heinrich Vogel
(tullagstiftning, hälsovårdslagstiftning, utbildning och kultur).

För närvarande har 202 författare rekryterats och 96% av manus levererats och granskats. Som författare har valts personer som besitter särskild kunskap inom sina respektive områden. Under våren och sommaren skall materialet processas av förlaget och sändas ut för ev.rättelser. När den svenska Karnov utkommer i slutet av november 1996 omfattar den all relevant lagstiftning som är i kraft den 1. juli 1996. Justitieminister Laila Freivalds har lovat att närvara när verket lanseras vid en högtidlig middag för alla medverkande den 2. december 1996.

Den allmänna uppläggningsen av det svenska verket har stora likheter med den danska Karnov. Således kommer materialet att redovisas ämnesvis, även om ämnesindelningen inte överensstämmer helt med den danska.

Den svenska Karnov förläggs av Fakta Informationsförlag AB som redan tidigare utgivit juridiska handböcker av olika slag. Förlaget har bestämt att ge ut Karnov årligen med fyra tilläggshäften dessemellan. Verket skall också ges ut på CD-Rom.

Den stora frågan är för närvarande om redaktionen kommer att kunna leva upp till målsättningen att lagtext respektive kommentartext vardera skall vara 50%. Vad huvudredaktionen kunnat konstatera med tillfredsställelse är emellertid under alla förhållanden att bidragen håller hög kvalitet. Så vi hoppas på ett gynnsamt mottagande av ett kritiskt publikum.

Karnovs EF-samling

*Af Claus Gulmann,
dommer ved De Europæiske Fællesskabers
Domstol, professor, dr. jur.*

Danmarks tilslutning til De Europæiske Fællesskaber forudsatte en folkeafstemning og gav anledning til en af de mest bevægede folkelige debatter, landet har kendt efter Anden Verdenskrig. Selv om folkeafstemningens resultat viste et solidt flertal for tilslutningen, var det de færreste, der ikke havde været spændt på udfaldet. Der indgik et vigtigt retligt element i debatten. Det blev med rette, ikke mindst fra modstandernes side, fremhævet, at tilslutningen ville få væsentlig indflydelse på vores forfatningsretlige system, og der blev rejst spørgsmål, om tilslutningen kunne ske uden grundlovsændring. Der var således også i juridiske kredse megen opmærksomhed henledt på fællesskabsrettens betydning for dansk ret.

Debatten havde skabt et godt grundlag for et almindeligt kendskab til fællesskabsrettens hovedtræk. Der er derfor ingen, der var i tvivl om, at vores tilslutning til EF ville kunne få praktisk betydning for mange juristers virke. Den danske administration var igennem deltagelsen i de mangeårige optagelsesforhandlinger velforberedt. Der var sket en kortlægning af de retsområder, hvor lovgivning og anden regulering måtte ændres, og de nødvendige lovændringer m.v. var i hovedsagen gennemført inden vores tilslutning. Der var også ganske mange advokater, der gennem videreuddannelse og på anden vis havde bestræbt sig på at sætte sig ind i det nye retsområde. Men der herskede dog hos advokaterne betydelig usikkerhed omkring, hvordan man skulle håndtere fællesskabsretten.

Førsteudgaven af Karnovs EF-samling

Det blev fra mange sider og ikke mindst fra advokatside understreget, at der var behov for udarbejdelsen af et værk, der på over-

skuelig måde præsenterede de væsentligste EF-regler. De blev fra Advokatrådet rettet henvendelse til Karnovs Forlag med henblik på at gøre opmærksom på dette behov. Tilsvarende henvendelser blev fra anden side rettet til Juristforbundets Forlag. Der var i begge forlag forståelse for behovet for og vilje til at forsøge at gøre noget ved det. Det blev i løbet af efteråret 1972 undersøgt, om behovet i givet fald kunne opfyldes gennem et samarbejde mellem de to forlag. Overvejelserne endte med, at Karnovs Forlag påtog sig opgaven. Det mente sig i stand til selv at kunne magte denne opgave. Udgivelsen af Karnovs Lovsamling gav forlaget tilstrækkelig styrke og knowhow.

Forlaget gav udtryk for, at afgørende for dets beslutning var den naturlige forpligtelse til at bistå danske jurister med en opgave af denne karakter. Beslutningen blev truffet, selv om forlaget var klar over, at EF-stoffet kun delvist kunne behandles på samme måde som det nationale lovstof, uanset at der ikke var klarhed over, hvor omfattende en hovedsamling og de senere tillægshæfter ville blive, og selv om man ikke vidste, hvor mange der som abonnenter var interesserede i et sådant værk. Man gik imidlertid ud fra, at der kunne opnås en fornuftig praktisk og økonomisk løsning, selv om der næppe kunne opnås nogen gevinst af betydning ved udgivelsen, og man løb en ikke ubetydelig risiko.

Forlaget havde det held, at de tre personer, der blev opfordret til at påtage sig redaktionen af værket, accepterede denne opfordring. Det var naturligt at anmode professor *W. E. von Eyben* om at indgå i redaktionen. Hans mangeårige arbejde som redaktør af den nationale lovsamling sikrede den nødvendige erfaring for så vidt angår udarbejdelsen af omfattende kommentararbejder og det fornødne kendskab til, hvordan Karnovs Forlag fungerer. De to øvrige redaktører var blandt dem, der i Danmark havde det største kendskab til EF's retssystem. Den første af dem var daværende kontorchef *Ole Due*, Justitsministeriet, der i en lang periode havde arbejdet med tilpasningen af det danske retssystem til fællesskabssystemet. Ikke alene var hans eget kendskab til EF-retten omfattende, men han havde også et nært kendskab til de mange personer, der i centraladministrationen havde beskæftiget sig med fællesskabsrettens særområder. Den anden var professor *Ole Lando*, Handelshøjskolen. Han var leder af Institut for Eruopæisk Markedsret. Dette institut havde i en længere periode

arbejdet med planer om selv at udarbejde en fremstilling af EF's retssystem.

Den nærmere udformning af det nye værk gav anledning til grundige overvejelser. Det var indlysende, at den grundlæggende traktat - traktaten om oprettelse af Det Europæiske Økonomiske Fællesskab - måtte udgøre kernen i værket. Herudover måtte der ske en medtagelse af de vigtigste af de retsakter - forordninger, direktiver og beslutninger - EF's institutioner havde vedtaget. I betragtning af deres store antal og deres ofte meget tekniske karakter var det klart, at der måtte ske en udvælgelse. Det almindelige kriterium for dette valg var, ikke overraskende, at retsakterne skulle have praktisk interesse for danske brugere, således at specielle regler uden større interesse ikke blev medtaget. Det blev besluttet, at retsakterne skulle bringes i konsolideret form, d.v.s. at de, i det omfang de var ændret, skulle sammenskrives. Dette var vigtigt, fordi EF's retsakter relativt hyppigt bliver ændret, og fordi det navnlig dengang kun sjældent skete, at de blev sammen-skrevet, således som det er almindeligt hos os i forbindelse med lovbekendtgørelser.

Det var tillige en vigtig beslutning, at det omfattende retsstof skulle systematiseres på grundlag af systematikken i EØF-traktaten. Dette betød, at værket blev opdelt i en række kapitler med samme overskrifter som kapitlerne i traktaten. I disse kapitler blev foruden de pågældende bestemmelser i traktaten optaget de retsakter, der knyttede sig til de emner, traktatens bestemmelser behandlede.

Den vigtigste beslutning var formentlig, at hvert enkelt kapitel skulle indledes med en generel introduktion. Formålet hermed var at give læseren en let tilgængelig adgang til det pågældende retsområde. Den politiske og økonomiske baggrund for dette blev beskrevet, og hovedpunkterne i traktatens regler og i institutionernes retsakter blev gennemgået. Samtidig blev den væsentligste retspraksis omtalt. Denne beslutning, der var naturlig, når henses til fællesskabsrettens nyhed for de fleste danske jurister, indebar samtidig, at værket fik en anden karakter end den nationale lovsamling. Realiteten har nok været den, at disse indledninger i hvert fald for en række retsområders vedkommende har været fuldt så betydningsfulde i praksis, som de optrykte traktattekster og retsakter har været. En væsentlig del af

det stof, der i den nationale lovsamling findes i notestoffet, findes i EF-samlingen i disse kapitelindledninger. Det har for værkets redaktører været et tilbagevendende problem at finde den rette balance mellem det stof, der naturligt finder sin plads i indledningen, og det stof, der skal placeres i noter til de enkelte retsakter.

Den næste store opgave for redaktionen var at finde et antal sagkyndige medarbejdere, der kunne stå for udarbejdelsen af de enkelte kapitler. Denne opgave blev løst uden de store problemer, fordi der i centraladministrationen og på universiteterne fandtes tilstrækkeligt mange, der både havde den fornødne sagkundskab og vilje til at påtage sig arbejdet. Sagkundskaben var opnået gennem arbejdet med at forberede Danmarks tilslutning til EF, og viljen skortede det ikke på, selv om det for flere af medarbejderne var et reelt problem at finde tid. Perioden efter vor tilslutning til EF var for mange overordentlig travl.

Værket blev opdelt i ca 40 kapitler, og der blev knyttet et tilsvarende antal medarbejdere til værket. Der findes blandt disse ikke helt få, der stadig i forskellige funktioner arbejder med EF-retten. Det er værd at nævne, at redaktionen fik professor *Søren Kjeldsen-Kragh*, Økonomisk Institut på Landbohøjskolen, til at skrive bidrag af økonomisk karakter med henblik på forståelsen af EF's opgaver og funktion.

Redaktionen var gået i gang med arbejdet omkring årsskiftet 1972-73, og de enkelte medarbejdere var blevet knyttet til projektet i løbet af foråret 1973. Medarbejderne blev bedt om at aflevere deres bidrag i efteråret 1973, således at deres bidrag skulle være ajourført til og med den 1. juli. Forlaget havde lagt betydelig vægt på at få samlingen ud så hurtigt som muligt. Det lykkedes da også at få værket ud i februar 1974, og forlaget udtrykte i forordet til værket stor tilfredshed hermed. Det udtaltes: »Behovet for en EF-samling er akut, og det har været en vigtig del af målsætningen, at EF-Karnov skulle foreligge hurtigt. Trods arbejdets store omfang og vanskelige karakter er det også lykkedes at få resultatet på bordet i løbet af kun 12 måneder. Den største ære herfor tilkommer redaktionen, de faglige og de administrative medarbejdere; men også korrekturlæsere, trykkeri og bogbinderi skal fremhæves for enestående samarbejdsvilje og respekt for opgaven«. Det må da også siges, at det, der i dag med vor moderne

teknik måske forekommer knap så imponerende, dengang var udtryk for en forlagsbedrift. Forlag og trykkeri havde arbejdet under højtryk, og færdiggørelsen af manuskriptet til trykning var kun lykkedes gennem en voldsom arbejdspræstation af redaktionen og dennes redaktionsmedarbejdere. Disse sidste var sekretær *Claus Lütke Levy*, Justitsministeriet, forskningsstipendiat *Jens Fejøl*, Handelshøjskolen og sekretær *Karsten Hagel-Sørensen*, Justitsministeriet.

Værket var imponerende. På lidt over 800 af Karnovs tættrykte sider var samlet og bearbejdet en overvældende mængde oplysninger. Værket var faktisk et arbejdsredskab af betydelig værdi for den danske juridiske verden. Der er ingen tvivl om, at den, der jævnligt har lejlighed til at sammenligne EF-Karnov med de tilsvarende opslagsværker på mere udbredte sprog, ikke kan undgå at blive imponeret over den forlagsmæssige bedrift, det var at stille en så omfattende kommentar til rådighed for den relativt fåtallige danske læserkreds til en pris, der lå langt under den, der forlanges for tilsvarende udenlandske værker.

Et vigtigt spørgsmål ikke mindst set fra forlaget side henstod trods alt. Var der et tilstrækkelig stort marked for værket? Forlaget var fortrøstningsfuldt. Det regnede faktisk med, at en væsentlig del af abonnenterne på den nationale lovsamling også ville anskaffe sig EF-samlingen. Det blev i salgsmaterialet fremhævet, at et helt nyt retssystem var blevet gældende i Danmark ved Danmarks indtræden i EF. Det blev understreget: »Der er brug for at vide, hvad dette nye retssystem går ud på. Ganske vist findes der en officiel samling af den EF-lovgivning . . . , men det er meget svært i den at finde frem til de regler, som har interesse. EF-retten består heller ikke alene af de bestemmelser, som er udsendt i den officielle samling. Den består også af EF-domstolens afgørelser og den administrative praksis, som fortolker og udfylder EF-retten. EF-retten er også i mange henseender fremmed. Den er blevet til i den retstradition, som gælder i de oprindelige 6 medlemslande, og den er forskellig fra den danske. I nogle henseender er EF-retten også mere kompliceret end dansk ret. . . . EF-retten har sin egen ide- og begrebsverden. Der er for en stor dels vedkommende tale om en økonomisk lovgivning med målsætninger, som må forstås for at også reglerne kan forstås. . . . En vigtig del af EF-stoffet har betydning for advokater, revisorer, forretningsfolk og for embedsmænd ved domstolene, i politiet,

centraladministrationen, amterne og kommunerne. De behøver en kommenteret udgave af retsstoffet med systematiske registre og stikordsregistre - med andre ord et sted, hvor de forholdsvist nemt kan finde det, de søger. Uden en sådan let tilgængelig fremstilling vil selv den kyndige have vanskeligheder, når han står over for en konkret problem«.

På trods af de på mange måder begrundede forventninger og på trods af den i sig selv overbevisende rigtige forklaring på, hvorfor danske jurister burde købe det nye værk, blev salget noget af en skuffelse. Mindre end 1.000 eksemplarer blev solgt. Mange potentielle købere har utvivlsomt ventet med anskaffelse af værket, indtil de i praksis blev stillet over for spørgsmål, der gjorde anskaffelsen nødvendig. De fleste af disse har ganske enkelt ikke fået forelagt sådanne spørgsmål. Realiteten har nok også været den, at EF-retten dengang trods alt kun i begrænset omfang greb ind i de retsområder, der er de gængse i den retsanvendelse, der navnlig har betydning for advokatverdenen og retsvæsenet.

Der blev i de kommende år udgivet en række årlige supplementter. Afsætningen af disse var meget beskednen. Mindre end halvdelen af dem, der havde købt hovedudgaven, købte supplementterne.

Andenudgaven af Karnovs EF-samling

Ikke desto mindre udgav Karnovs Forlag i 1978 en anden udgave af samlingen. Redaktionen var den samme. Der skete en vis naturlig udskiftning af kredsens af sagkyndige medarbejdere, og værket blev forøget til små 1.100 sider. Det blev i forordet udtalt: »EF-retten er kommet for at blive. Allerede nu griber den dybt ind i hverdagen, og dansk ret vil de kommende år blive afløst af EF-ret i stigende grad . . . Første udgave af EF-Karnov udkom i 1974, og den fik enestående fine anmeldelser i alle de nordiske landes fagskrifter. Siden blev værket suppleret fire gange, og suppleringen kom i 1977 og på 50% af hovedsamlingens omfang. Der har virkelig været tale om en rivende udvikling«.

På trods af disse i sig selv utvivlsomt berettigede bemærkninger mærkede dansk retsliv fortsat ikke et stort praktisk behov for nøjere kendskab til EF-retten. Salget af værket levede ikke op til forlagets forventninger. Andenudgaven blev solgt dårligere end førsteudgaven.

Der kom i de følgende år ikke supplementer til værket, og der var en almindelig formodning om, at der ikke var tilstrækkeligt grundlag for at videreføre værket. Hertil kom, at den ene af de tre redaktører var blevet dommer ved EF-domstolen.

Der skulle da også gå en årrække, uden at forlaget fik henvendelser om fornyede udgivelser.

1978-1984 Supplementet

Der blev dog ikke så helt få steder udtrykt beklagelse over, at det fremragende initiativ, der var blevet taget af forlaget, ikke blev fulgt op. Denne beklagelse blev ikke mindst delt af fire af de danske jurister, der i deres hverdag beskæftigede sig mest med EF-retten. Det drejede sig om professor *Claus Gulmann*, Københavns Universitet, konsulenterne *Laurids Mikaelson* og *Karsten Hagel-Sørensen*, henholdsvis Udenrigsministeriet og Justitsministeriet, samt kontorchef *Christen Boye Jacobsen* fra Industriministeriet. De rettede henvendelse til forlaget for at forhøre sig om mulighederne for at få værket ajourført. De var klar over, at en ny hovedudgave ikke var mulig på daværende tidspunkt. En ajourføring ville imidlertid i sig selv have praktisk værdi. Samtidig ville den sikre, at det betydelige materiale, der var samlet i 1978-udgaven, blev bevaret og kunne danne grundlag for en senere hovedudgave. De var tillige klar over, at det økonomiske grundlag for en sådan ajourføring måtte være anderledes end de to første hovedudgavers. De ville selv påtage sig at forestå ajourføringen af samtlige bogens kapitler (dog med undtagelse af kapitlet om konkurrenceret, der fortsat skulle varetages af lektor *Jens Fejøl*, Handelshøjskolen). De påtog sig i øvrigt også at skaffe fondsstøtte, således at forlagets økonomiske risiko kunne formindskes. Forlaget så med velvilje på dette initiativ, og det lykkedes de fire initiativtagere at skaffe den fornødne fondsstøtte fra Thomas B. Thriges Fond, Ole, Søren og Niels Gangsted-Rasmussens Fond samt Københavns Handelsbank, Den Danske Bank og Privatbanken.

Ideen bag denne form for ajourføring var navnlig, at de fire havde en tilstrækkelig viden til at forestå ajourføringen på de fleste vigtigste områder dækket af hovedværket, og at de i et vist omfang gennem deres institutionelle tilknytninger kunne finde

god hjælp hos kolleger til en vis ajourføring af de specialområder, hvor de ikke selv havde tilstrækkelig viden.

Den således foretagne ajourføring havde altså en væsentlig anden karakter end arbejdet med de hidtidige hovedudgaver. De fire var på en og samme gang forfattere og redaktører. Arbejdet var i væsentlig grad udtryk for en holdindsats. De fire læste og kommenterede hinandens bidrag.

Supplementet blev færdiggjort i slutningen af 1984 og var på noget over 300 sider.

Initiativet blev hilst velkommen. Supplementet blev købt af de fleste af dem, der allerede havde købt 1978-udgaven og gav i øvrigt yderligere salg af denne udgave. Det blev i en anmeldelse af værket, skrevet af Ole Due, fremhævet, at det var lykkedes forfatterne at give ikke blot en fyldestgørende ajourføring af stort set alle kapitler i andenudgaven, men også at have sikret en rimelig indbyrdes afvejning af de enkelte kapitler i forhold til deres interesse for den typiske bruger. Han nævnte, at supplementet i så henseende fremtrådte som en mere harmonisk helhed end andenudgaven og især end førsteudgaven, hvor den teoretiske EF-retlige interesse af de enkelte kapitler blev tilgodeset på linje med værkets anvendelighed for praktikerne.

Tredjeudgaven af Karnovs EF-samling

De fire forfatters og redaktørers samarbejde med forlaget havde været upåklageligt, og det var ikke vanskeligt at opnå enighed om, at der skulle gøres et forsøg på at udarbejde en tredje udgave. Det var ikke i denne omgang nødvendigt at søge fondsstøtte. Der var også enighed om at bevare to af de aspekter, der havde adskilt 1978-1984 supplementet fra de to hovedudgaver. For det første at koncentrere arbejdet i endnu højere grad om de for praktikere vigtigste retsregler og om Domstolens praksis. For det andet at lade en væsentlig del af bidragene udarbejde af redaktørerne selv.

Selv om redaktørerne således fordelte de enkelte kapitler mellem sig, var det dog fundet nødvendigt at aflaste navnlig de redaktører, der havde deres daglige arbejde i centraladministrationen. Dette skete ved, at der blev knyttet yngre medarbejdere fra de mest berørte ministerier til værket. Redaktionen be-

stod denne gang af tre af de fire hidtidige redaktører, mens den fjerde, Laurids Mikaelsen, der var udstationeret ved den danske ambassade i Washington, blev afløst af konsulent *Jørgen Molde*, Udenrigsministeriet. Blandt de yngre medarbejdere, som bistod redaktørerne, må navnlig nævnes fuldmægtig *Nina Holst-Christensen*, Justitsministeriet, fuldmægtig *Jesper Martens*, Industriministeriet, samt fuldmægtigene *Lars Bjørn Holbøll*, *Karen Wermuth* og *Thomas Winkler*, Udenrigsministeriet. Det bør også nævnes, at Claus Gulmann havde forladt sin stilling på Københavns Universitet for at blive advokat i advokatfirmaet Helmer Nielsen, der viste en enestående forståelse for betydningen af hans arbejde med EF-samlingen.

Redaktørerne arbejdede denne gang ikke mindst med stofudvælgelsen. Værket blev holdt på et sidetal på lidt over 1.100 sider. En række kapitler blev udeladt eller begrænset, og andre blev tilføjet eller udvidet. Udeladt blev f.eks. kapitlerne om det europæiske samarbejdes økonomiske baggrund. Som det blev udtalt i forordet: »Økonomien bag et værk som det foreliggende sætter grænser for dets omfang. Meget er udeladt, somfatterne gerne ville have medtaget. Det er forfatternes og forlagets håb, at værket i de kommende år vil få en sådan udbredelse, at det kan ajourføres med jævne mellemrum og fortsat udvides«.

En nydannelse ved tredjeudgaven var, at der til værket blev knyttet en svensk og en norsk jurist. Man ønskede at gøre værket mere brugbart i Norge og i Sverige, hvor det allerede havde en vis, men begrænset, udbredelse. De to forfattere, der blev knyttet til værket, var professor *Ulf Bernitz*, Stockholms Universitet, og kontorchef *Didrik Tønseth*, Det norske Udenrigsministerium. De bidrog med kommentarer af relevans for de øvrige nordiske lande til de enkelte kapitler, og de udarbejdede et nyt kapitel om EF's forhold til EFTA-landene.

Tredjeudgaven fik en rimelig udbredelse. Det endelige salg kom op på små 2.000 eksemplarer.

Der er ingen tvivl om, at der i årenes løb, og ikke mindst i forbindelse med nogle af de sager, som Kommissionen anlagde mod Danmark ved EF-domstolen (først og fremmest Storebæltsbro-sagen), blev skabt en øget opmærksomhed omkring EF-rettens betydning også for danske juristers hverdag. Flere og flere dan-

ske jurister fik fornemmelsen af, at det giver god mening at have en EF-Karnov ved hånden.

Fjerdeudgaven - EU-Karnov

Det var naturligt at udarbejde en ny udgave i forbindelse med vedtagelsen af Maastricht-traktaten (Unionstraktaten). Den mest direkte og synlige ændring som følge af vedtagelsen af den nye traktat var, at EF-samlingens navn blev ændret til »Karnovs EU-samling«. Herudover blev det besluttet i højere grad end i forbindelse med 1978-1984 Supplementet og tredjeudgaven at lade arbejdet foretage af personer uden for redaktionens egen kreds. Redaktørerne havde i stadig højere grad følt arbejdet som en byrde, der var vanskelig at bære ved siden af deres daglige arbejde. Sandheden er vel endda den, at allerede tredjeudgaven kun var blevet til efter betydeligt pres på de enkelte redaktører for at påtage sig opgaven. Fjerdeudgaven måtte nødvendigvis udarbejdes således, at systemet fra første- og andenudgaven, i hvert fald til en vis grad, måtte genindføres. Det lykkedes da også redaktørerne at knytte en ny og yngre generation af EF-specialister til værket. Redaktionskollegiet blev i øvrigt udvidet, idet *Laurids Mikaelson* var vendt hjem fra Washington og indtrådte i redaktionen påny.

Fjerdeudgaven, der udkom i 1993, gjorde det muligt at foretage en kraftig revision af visse kapitler, samtidig med at en række nye kapitler blev udarbejdet på de områder, hvor Unionstraktaten havde udvidet Fællesskabets og Unionens virkeområder.

Fjerdeudgaven var på noget under 1.500 sider og blev solgt i noget over 2.000 eksemplarer.

Fjerdeudgaven er blevet ajourført med jævne mellemrum. Der er udsendt flere suppleringshæfter pr. år. Disse sammenskrives i årlige suppleringsbind. Ajourføringen er foretaget af *Karsten Hagel-Sørensen* og *Laurids Mikaelson*. De tre øvrige redaktører har forladt redaktionen. Claus Gulmann er blevet dommer ved EF-domstolen, Christen Boye Jacobsen er blevet direktør for en pensionskasse, og Jørgen Molde er af Udenrigsministeriet udstationeret i New York.

En engelsk udgave?

Der kan være grund til at nævne, at der fra starten af 90'erne har været arbejdet med planer om at udgive en engelsk udgave af EF-samlingen. Der var fra engelsk side et ønske om at få EF-Karnov, tilpasset til engelske forhold, udgivet på engelsk. Planerne var langt fremskredne, og der var både fra samlingens danske redaktions og Karnovs Forlags side lagt et ikke ubetydeligt arbejde i deres realisering. Det viste sig imidlertid, at vanskelighederne med at oversætte værket fra dansk til engelsk var så store, at tanken i hvert fald midlertidigt har måttet opgives.

Femteudgaven af EU-Karnov

Der er netop udgivet en femte udgave. Redaktionen er *Karsten Hagel-Sørensen, Laurids Mikaelsen* og nu igen *Ole Due*, der er vendt tilbage til Danmark efter at have ophørt med sit dommer- og præsidenthverv ved EF-domstolen. Tendensen fra tredje- og fjerdeudgaven til at lade udarbejdelsen af de enkelte kapitler foretage af specialister, hvis arbejde bliver gennemset og harmoniseret af redaktørerne, er blevet forstærket. Der er blevet tilstræbt en fortsat kvalitetsforbedring, navnlig derved at en række kapitler er blevet nyskrevet.

Der er i dag ingen tvivl om, at forlagets forudsigelse fra førsteudgaven om, at Karnovs EF-samling var kommet for at blive, vil vise sig at holde stik. Der er i dag ikke mange danske jurister, der ikke vil være overbevist om, at EF-retten er en vigtig del af dansk ret, og at der er en mulighed/risiko for, at han eller hun vil kunne komme til at beskæftige sig med EF-retlige regler.

Den periode, hvor det var tvivlsomt, om værket fortsat ville udkomme, er et overstået kapitel.

På trods af risikoen for at blive misforstået vil jeg alligevel slutte disse få bemærkninger med at fremhæve to grunde til, at det på trods af adskillige års usikkerhed lykkedes at bevare EF-samlingen som en del af Karnovs Forlags udgivelser. Uden en vis grad af idealisme fra forlagets, redaktørernes og medarbejdernes side var det ikke gået. Værket blev ganske enkelt anset for samfundsrelevant. Samtidig må betydningen af de gode samarbejdsrelationer mellem forlag og redaktører fremhæves. Det har altid været en fornøjelse for redaktørerne at samarbejde med forlaget.

Selv om jeg hermed ganske uretfærdigt undlader at nævne nogle, der burde have været nævnt, vil jeg alligevel tillade mig at fremhæve fire mennesker knyttet til Karnovs Forlag, som jeg også i denne forbindelse har i meget verlig erindring: *Hans H. Karnov, Jens Peter Nielsen, Jørgen Lund og Karin Bay Jensen.*